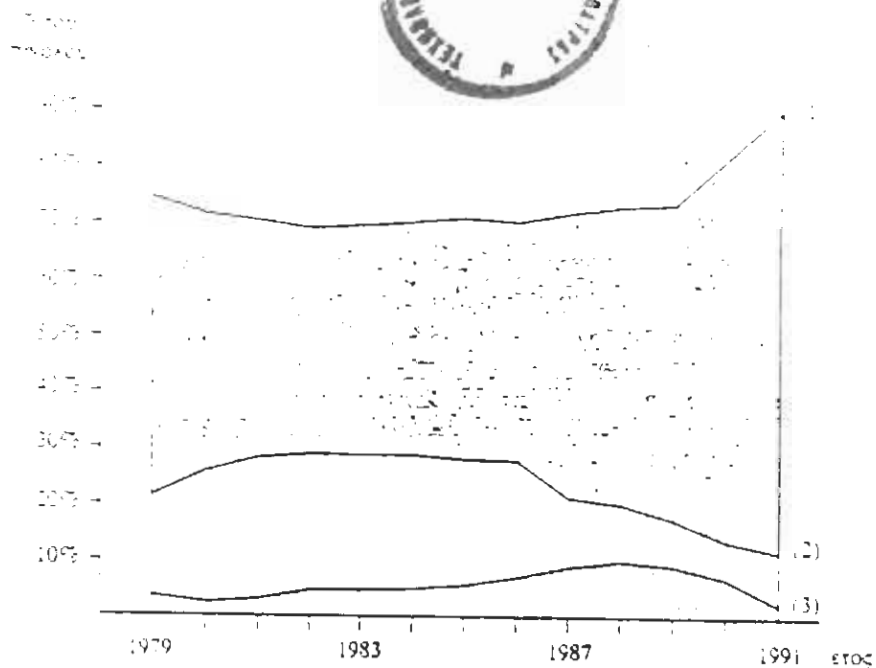

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ

ΘΕΜΑ: "ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ ΚΑΙ ΤΑ
ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΑΠΟ ΤΟ 1974 ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ"

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ:
Α. ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ:
ΝΙΚΗ ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ
ΖΩΗ ΒΛΑΧΑΚΗ

ΠΑΤΡΑ 1998

ΑΡΙΘΜΟΣ	2633
ΕΙΔΟΣ	

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

σελ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 °

1.1.	Εισαγωγή	1
1.2.	Διακρίσεις Δ.Χ.	3
-	Βραχυπρόθεσμο, Μεσομακροπρόθεσμο και Πάγιο Δ.Χ.	3
-	Εσωτερικό και εξωτερικό Δ.Χ.	5
1.3.	Το Βάρος του Δ.Χ.	9
1.4.	Ελλείμματα και Δ.Χ.	12
	Διακρίσεις ελλειμμάτων	12
1.5.	Μέσα χρηματοδότηση Δ.Ε.	14
1.6.	Σχέση Δ.Χ. και ΑΕΠ	17

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 °

2.1.	Δημόσιο ελλείμματα και η εξέλιξή τους	30
2.2.	Αιτία αύξησης κρατικών ελλειμμάτων	31
2.3.	Προσδιοριστικοί παράγοντες του ελλείμματος	35
2.4.	Παράγοντες που επηρεάζουν το μέγεθος των Δ.Ε. στην Ελλάδα	37
2.5.	Δ.Ε. και ισοζύγια πληρωμών	41
2.6.	Συνέπειες Δημόσιων Ελλειμμάτων	45
1.	Διόγκωση Συνολικού Δ.Χ.	45
2.	Ενθάρρυνση Πληθωριστικών πιέσεων	49
3.	Αρνητικά Πραγματικά επιτόκια	51
4.	Αρνητική Αποταμίευση δημοσίου τομέα	54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3°

3.1.	Δημόσιο Χρέος	64
	Αιτία δημιουργίας του στον Ελλαδικό χώρο και διεθνώς	64
3.2.	Η εξέλιξη του Δ.Χ.	67
3.3.	Η διασύνδεση του Δ.Χ. με βασικά οικονομικά μεγέθη	73
3.4.	Η εξέλιξη των δαπανών εξυπηρέτησης του Δ.Χ.	81
3.5.	Προσδιοριστικοί παράγοντες του ύψους και της εξέλιξης του Δ.Χ.	84
3.6.	Το μέγεθος και η διάρθρωση του Δ.Χ. στην Ελλάδα	86

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4°

4.1.	Ελληνικό Δ.Χ., Ελλείμματα και τρόποι αντιμετώπισης	113
	- Το πραγματικό μέγεθος των Δ.Ε. και του Δ.Χ.	113
4.2.	Συγκρίσεις Βασικών δημοσιονομικών μεγεθών Ελλάδας - ΕΟΚ	116
4.3.	Οι οικονομικές επιπτώσεις του υψηλού Δ.Χ.	120
4.4.	Έλλειμμα και Δ.Χ. και τρόποι αντιμετώπισής του	125
4.5.	Δ.Χ.: Το μείζον πρόβλημα	127

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	137
---------------------	-----

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 1°

1.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

Από τον αγώνα της εθνικής ανεξαρτησίας και την ίδρυση του σύγχρονου Ελληνικού κράτους έως σήμερα, το δημόσιο χρέος δεν έπαυε να αποτελεί, μέγα πρόβλημα που σημάδεψε τον οικονομικό βίο μας, κατέλυσε την εθνική κυριαρχία μας και καταρράκωσε την αξιοπρέπεια μας, ως έθνος. Η ιστορία του δημοσίου χρέους της χώρας αντανakλά όχι μόνο τις δημοσιονομικές και οικονομικές επιλογές και εξελίξεις αλλά και τις εθνικές περιπέτειες και τις συμφορές του νεώτερου Ελληνικού κράτους.

Έτσι, ως δημόσιο χρέος¹ θεωρείται ότι είναι το μέγεθος που αναφέρεται στον υφιστάμενο συνολικό δανεισμό του Δημοσίου σε δεδομένο χρονικό σημείο. Γενικά το χρονικό σημείο αναφοράς είναι το τέλος κάθε χρόνου. Το δημόσιο χρέος δημιουργείται με τον δημόσιο δανεισμό, ο οποίος συνιστά ένα από τα τρία μέσα χρηματοδότησης των δημοσίων δαπανών. Τα υπόλοιπα δύο είναι η φορολογία και η έκδοση νέου χρήματος.

Το πρώτο ζήτημα που δημιουργείται αφορά το περιεχόμενο του όρου "δημόσιο" δηλαδή κατά πόσο αυτός χρησιμοποιείται με την έννοια της κεντρικής διοίκησης ή κεντρικής κυβέρνησης, της τοπικής αυτοδιοίκησης, των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης και των Ν.Π.Δ.Δ. ή χρησιμοποιείται με την έννοια του ευρύτερου δημοσίου τομέα οπότε περιλαμβάνονται και οι δημόσιες επιχειρήσεις. Η χρησιμοποίηση του όρου "δημόσιο χρέος" με την έννοια του χρέους του ευρύτερου δημοσίου τομέα παρέχει μια περισσότερο αξιόπιστη εικόνα του συνολικού δημοσίου δανεισμού, γιατί τμήμα των εσόδων των δημοσίων επιχειρήσεων προέρχεται από επιχορηγήσεις του τακτικού προϋπολογισμού και του προγράμματος δημοσίων επενδύσεων. Τα έσοδα αυτά επηρεάζουν το μέγεθος της δαπάνης της κεντρικής διοίκησης ή της γενικής

---

¹ (Κατά Ιωάννη Σ.Βαβάρας)

κυβέρνησης και επομένως και το μέγεθος των ελλειμμάτων και του χρέους των φορέων αυτών.

Στο μέτρο όπως που οι δημόσιες επιχειρήσεις χρηματοδοτούν τις ανάγκες τους σε κεφάλαια με εξωτερικό ή εσωτερικό δανεισμό, ο δανεισμός αυτός δεν επηρεάζει μεν το μέγεθος της δαπάνης της κεντρικής διοίκησης ή της γενικής κυβέρνησης - και κατά συνέπεια και το χρέος των φορέων αυτών - αυξάνει όμως το χρέος των δημόσιων επιχειρήσεων. Τυχόν αναφορά λοιπόν μόνο στο χρέος της κεντρικής διοίκησης θα αγνοούσε τον τυχόν δανεισμό των δημόσιων επιχειρήσεων, μέρος του οποίου αποτελεί εν δυνάμει έλλειμμα της κεντρικής διοικήσεως, αφού συχνά οι δημόσιες επιχειρήσεις αδυνατούν να εξυπηρετήσουν τα δάνεια τους, που είναι εγγυημένα από το δημόσιο. τα οποία όταν καταπίπτουν επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό για την εξόφληση τους. Εξάλλου, μέρος του χρέους του δημοσιοεπιχειρηματικού τομέα μεταφέρεται στο χρέος της κεντρικής διοίκησης.

Ένα δεύτερο ζήτημα που παρουσιάζεται αφορά μεταξύ ακαθάριστου και καθαρού δημόσιου χρέους. Το καθαρό χρέος του ευρύτερου δημόσιου τομέα προκύπτει από το ακαθάριστο χρέος του, δηλαδή το σύνολο των χρηματικών υποχρεώσεων του, αφού αφαιρεθούν τα διαθέσιμα ρευστά και καταθέσεις όψεως και προθεσμίας, των δημοσίων επιχειρήσεων και οργανισμών. Παρ' όλα αυτά, το ακαθάριστο δημόσιο χρέος παραμένει χρήσιμη έννοια, γιατί σχετίζεται άμεσα με το ύψος των δαπανών εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους (κυρίως χρεωλυσία και τόκοι), οι οποίες αποτελούν μία από τις σημαντικότερες όψεις του προβλήματος του δημόσιου χρέους.

Ανάλογα με την προέλευσης του, το δημόσιο χρέος διακρίνεται σε εσωτερικό και εξωτερικό. Το εσωτερικό Δ.Χ. (δημόσιο χρέος) προέρχεται από δανεισμό, ο οποίος έχει συναφθεί στο εσωτερικό, ενώ το εξωτερικό δημόσιο χρέος, από δανεισμό ο οποίος έχει συναφθεί στο εξωτερικό. Το εξωτερικό Δ.Χ. διαφέρει από το χρέος σε συνάλλαγμα, εκτός από το εξωτερικό Δ.Χ. και τα εσωτερικά δάνεια που έχουν εκδοθεί σε ξένο νόμισμα και το κράτος έχει αναλάβει τη σε ξένο νόμισμα εξυπηρέτησης τους. Στο εξωτερικό δημόσιο

χρέος περιλαμβάνεται μέρος μόνο των δανείων του δημοσίου που έχουν εκδοθεί με ασφαλιστικές ρήτρες ECU ή νομισμάτων άλλων χωρών.

Καταρχήν τα κεφάλαιο του εξωτερικού δανεισμού αντιπροσωπεύουν αλλοδαπή αποταμίευση, ενώ τα κεφάλαιο του εσωτερικού δανεισμού αντιπροσωπεύουν ημεδαπή αποταμίευση. Ιδιαίτερη όμως έκταση έχει λάβει τελευταία η συμμετοχή ξένων επενδυτών στα εσωτερικά δάνεια που έχουν συναφθεί με ρήτρες ξένων νομισμάτων. Ένα πολύ μεγάλο μέρος του δανεισμού της κεντρικής διοίκησης που έχει συναφθεί τα τελευταία έτη πραγματοποιήθηκε μέσω συμμετοχής ξένων επενδυτών στις διάφορες εκδόσεις ομολογιακών δανείων με ρήτρες ECU και άλλων νομισμάτων στην εσωτερική αγορά.

*****

1.2. ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ

“Βραχυπρόθεσμο, Μεσομακροπρόθεσμο και Πάγιο Δ.Χ.”

Με βάση τη ληκτικότητα του, το Δ.Χ. διακρίνεται (α) σε βραχυπρόθεσμο το οποίο συνίσταται σε δάνεια ληκτικότητας που δεν υπερβαίνει το ένα έτος, (β) σε μεσοπρόθεσμο, το οποίο συνίσταται σε δάνεια ληκτικότητας από ένα έως πέντε (ή δέκα) χρόνια και (γ) σε μακροπρόθεσμο το οποίο συνίσταται από δάνειο ληκτικότητας μεγαλύτερης των πέντε (ή δέκα) ετών. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο ακριβής προσδιορισμός του μεσοπρόθεσμου και μακροπρόθεσμου Δ.Χ. εξαρτάται και από τις συνθήκες της συγκεκριμένης αγοράς. Ο βραχυπρόθεσμος δημόσιος δανεισμός δημιουργείται κυρίως για την αντιμετώπιση ταμειακών δυσχερειών του δημοσίου τομέα που προκύπτουν από τον ετεροχρονισμό των δημοσίων εσόδων (εισπράξεις φόρων) και των δημοσίων δαπανών (πληρωμές), οπότε οι δημόσιοι φορείς αναγκάζονται να

προσφύγουν σε βραχυπρόθεσμο δανεισμό από την Κεντρική τράπεζα, τις εμπορικές τράπεζες ή το ευρύ κοινό.

Ο βραχυπρόθεσμος δημόσιος δανεισμός χρησιμοποιείται ως μέσο χρηματοδότησης των δημοσίων δαπανών, εάν οι αποταμιευτές είναι διστακτικοί να προβούν σε μεσομακροχρόνιες τοποθετήσεις σε κρατικά χρεόγραφα, όπως συμβαίνει συχνά σε περιόδους υψηλού πληθωρισμού, γεγονός βέβαια, το οποίο εξαρτάται και από τους όρους του δανεισμού (σταθερό το κυμαινόμενο επιτόκιο, π.χ.). Στις περιπτώσεις μάλιστα εκείνες όπου το κράτος προσφεύγει σε βραχυπρόθεσμα δάνεια, με την έκδοση κυρίως εντόκων γραμματίων τρίμηνης και εξάμηνης λήξεως, συχνά ανανεώνει τους τίτλους αυτούς με την λήξη τους, με συνέπεια να επιτυγχάνει κατ' ουσία μεσομακροπρόθεσμο δανεισμό. Επίσης, ενώ ο δημόσιος δανεισμός χρησιμοποιείται για την χρηματοδότηση τόσο των παραγωγικών όσο και των μη παραγωγικών δημοσίων δαπανών, είναι απαραίτητο να σημειωθεί ότι, συνήθως, δεν μπορεί να διακριθεί ως προς το είδος των δαπανών που χρηματοδοτεί.

Σε περιόδους κατά τις οποίες η οικονομία χαρακτηρίζεται από οικονομική ύφεση, η έκδοση βραχυπρόθεσμων δανείων για την απορρόφηση από τον δημόσιο τομέα μέρος των αδρανούντων αποταμιευτικών πόρων για την αύξηση της συνολικής ζήτησης, θεωρείται προτιμότερη από την έκδοση μεσομακροπρόθεσμων δανείων, γιατί τα βραχυπρόθεσμα δάνεια συνδέονται με σχετικά χαμηλότερα επιτόκια και το κράτος αποφεύγει με αυτά τις μεγάλης διάρκειας δεσμεύσεις του μεσομακροπρόθεσμου δανεισμού. Θα πρέπει όμως να σημειωθεί ότι ένα μεγάλο βραχυπρόθεσμο Δ.Χ. δημιουργεί κινδύνους εκδήλωσης πληθωρισμού, δεδομένου ότι οι τίτλοι του βραχυπρόθεσμου χρέους (έντοκα γραμμάτια) συνδέονται με σχετικά μεγαλύτερο βαθμό ρευστότητας ιδιαίτερα όταν κατέχονται από το ευρύ κοινό.

Ο μεσομακροπρόθεσμος δημόσιος δανεισμός δημιουργείται για τη χρηματοδότηση δημοσίων επενδύσεων αλλά και καταναλωτικών δημοσίων δαπανών ή και μεταβιβαστικών πληρωμών του Δημοσίου, δηλ. μεταβιβάσεων

και τόκων του Δ.Χ. Βασικός σκοπός του μεσομακροπρόθεσμου δημοσίου δανεισμού είναι η βελτίωση της διαχρονικής κατανομής του κόστους των δαπανών του δημοσίου τομέα, ιδιαίτερα των δημοσίων επενδύσεων, με σκοπό να αποφευχθεί η υπερβολική αύξηση της τρέχουσας φορολογικής επιβάρυνσης.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι το Δ.Χ. δεν αποτελείται μόνο από δάνεια ορισμένης ληκτικότητας (βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα, μακροπρόθεσμα), αλλά και από δάνεια που γίνονται απαιτητά με την εμφάνιση του τίτλου, καθώς και από δάνεια τα οποία το Δημόσιο ή δεν αναλαμβάνει την υποχρέωση να εξοφλήσει σε συγκεκριμένη ημερομηνία, διατηρεί όμως το δικαίωμα της εξόφλησης τους όταν αυτό κρίνει (μη γνήσια Πάγια δάνεια). Οι τελευταίες δύο κατηγορίες δανείων, δηλαδή τα γνήσια και τα μη γνήσια Πάγια δάνεια, συνιστούν το Πάγιο Δ.Χ. Είναι προφανές ότι οι κάτοχοι τίτλων του παγίου Δ.Χ. μπορούν να τους ρευστοποιήσουν μόνο με την πώληση τους στο χρηματιστήριο.²

.....

“ Εσωτερικό και Εξωτερικό Δ.Χ. ”

Βασική διάκριση του δημοσίου χρέους, ίσως μάλιστα και η περισσότερο ενδιαφέρουσα, είναι σε εσωτερικό και εξωτερικό. Η διάκριση αυτή συνήθως στηρίζεται στον τόπο που έχει συναφθεί ο υφιστάμενος δημόσιος δανεισμός. Το κριτήριο αυτό του τόπου εκδόσεως των δημοσίων δανείων είναι μεν πρακτικά χρήσιμο, όχι όμως και ασφαλές, στο μέτρο που στο εσωτερικό δημόσιο χρέος συμμετέχει και ημεδαπή αποταμίευση. Όπως έχει αναφερθεί, αυτό ισχύει ιδιαίτερα στην περίπτωση του ελληνικού δημοσίου χρέους, αφού

² Διακρίσεις Δ.Χ. όπως έχουν δοθεί από ΙΩΑΝΝΗ Σ. ΒΑΒΟΥΡΑΣ.

ένα σημαντικό μέρος του δανεισμού της κεντρικής διοίκησης που συνήφθη τα τελευταία έτη πραγματοποιήθηκε μέσω συμμετοχής ξένων επενδυτών στις εκδόσεις ομολογιακών δανείων με ρήτρα ξένων νομισμάτων στην εσωτερική αγορά.

Ορθότερο κριτήριο διάκρισης του Δ.Χ. σε εσωτερικό και εξωτερικό φαίνεται ότι είναι η γεωγραφική κατανομή των τίτλων του. Δηλαδή η αναλογία ή η έκταση κατά την οποία οι τίτλοι του Δ.Χ. διακρίνονται σε εσωτερικό και εξωτερικό Δ.Χ. Η διακρίβωση όμως της γεωγραφικής κατανομής των τίτλων του Δ.Χ. σε δεδομένη χρονική περίοδο είναι ιδιαίτερα δυσμερές. Εξάλλου η γεωγραφική κατανομή του Δ.Χ. μεταβάλλεται διαχρονικά, αφού οι τίτλοι του Δ.Χ. είναι κινητοί και μεταβιβάζονται εύκολα.

Δεδομένων των δυσχερειών με τις οποίες συνδέεται η διακρίβωση της γεωγραφικής κατανομής των τίτλων του Δ.Χ., εσωτερικό Δ.Χ. θεωρείται γενικά ο υφιστάμενος δημόσιος δανεισμός, ο οποίος έχει συναφθεί στο εθνικό νόμισμα της δανειζόμενης χώρας, ενώ εξωτερικό Δ.Χ. θεωρείται γενικά ο υφιστάμενος δημόσιος δανεισμός ο οποίος έχει συναφθεί σε συνάλλαγμα. Στην περίπτωση της ελληνικής οικονομίας, εξωτερικό Δημόσιο Χρέος θεωρείται το χρέος σε συνάλλαγμα, δηλ. ο υφιστάμενος δημόσιος δανεισμός που δεν εξυπηρετείται σε δραχμές. Η διάκριση αυτή ακολουθείται και στην εμπειρική ανάλυση.

Οι σημαντικότερες διαφορές μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού δημοσίου δανεισμού αφορούν τις οικονομικές τους επιπτώσεις, οι οποίες αποτελούν και την ουσία της διάκρισης αυτής: Ο εξωτερικός δημόσιος δανεισμός έχει συνέπεια την αύξηση των παραγωγικών πόρων που διατίθενται στην χώρα - οφειλέτη για κατανάλωση ή για επενδύσεις. Προς το παρόν, λοιπόν, η συνολική δαπάνη ή ζήτηση της χώρας - οφειλέτη είναι υψηλότερη από την συνολική παραγωγή τους. Εξάλλου, η εξυπηρέτηση του εξωτερικού δημοσίου δανεισμού έχει συνέπεια την μείωση των παραγωγικών πόρων που διατίθενται στην χώρα - οφειλέτη για κατανάλωση ή επενδύσεις, αφού αυτή θα προβαίνει σε μονομερείς πληρωμές στο εξωτερικό. Με άλλα λόγια, κατά την

περίοδο εξυπηρέτησης του εξωτερικού δανεισμού, η συνολική δαπάνη ή ζήτηση της χώρας - οφειλέτη θα είναι μικρότερη από την συνολική παραγωγή της. Σημασία, βέβαια, έχει ο τρόπος χρησιμοποίησης του εξωτερικού δανεισμού. Αν ο εξωτερικός δανεισμός του δημοσίου χρησιμοποιηθεί για την διενέργεια επενδύσεων των οποίων η παραγωγικότητα είναι μεγαλύτερη από τις δαπάνες εξυπηρέτησης του, το εθνικό εισόδημα θα είναι υψηλότερο από εκείνο που θα επετυγχάνετο χωρίς την προσφυγή στον εξωτερικό δανεισμό. Αν όμως ο εξωτερικός δανεισμός του Δ.Χ. χρησιμοποιηθεί για καταναλωτικούς σκοπούς, η εξυπηρέτηση του Δ.Χ. θα γίνεται εις βάρος της μελλοντικής κατανάλωσης, αφού τμήμα του εθνικού εισοδήματος θα διατίθεται για την εξυπηρέτηση του εξωτερικού Δ.Χ.

Ο εσωτερικός δημόσιος δανεισμός, αντίθετα δεν επηρεάζει το συνολικό μέγεθος των παραγωγικών πόρων που διατίθενται στην συγκεκριμένη χώρα για κατανάλωση και επενδύσεις. Απλώς με τον δανεισμό αυτόν, υφιστάμενοι παραγωγικοί πόροι ανακατανέμονται μεταξύ των κατοίκων της χώρας, ενώ η εξυπηρέτηση του εσωτερικού δημοσίου χρέους έχει συνέπεια την μεταβίβαση παραγωγικών πόρων (ή εισοδήματος) από κατοίκους της συγκεκριμένης χώρας, δηλ. τους φορολογούμενους, σε κατοίκους της ίδιας χώρας, δηλ. τους κατόχους των τίτλων του δημοσίου χρέους.

Μια ακόμη σημαντική διαφορά μεταξύ εξωτερικού και εσωτερικού δημοσίου δανεισμού είναι ότι ο εξωτερικός δημόσιος δανεισμός ασκεί ανατιμητικές πιέσεις στο νόμισμα της χώρας - οφειλέτη, αποθαρρύνοντας τις εξαγωγές και ενθαρρύνοντας τις εισαγωγές, συμβάλλοντας στην διεύρυνση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της και "εκτοπίζοντας" έτσι τμήμα της οικονομικής δραστηριότητας εκείνων των κλάδων της οικονομίας οι οποίοι είναι περισσότερο εκτεθειμένοι στον διεθνή ανταγωνισμό. Βέβαια με τον εξωτερικό δανεισμό η χώρα - οφειλέτης αποκτά πρόσθετους συναλλαγματικούς πόρους, τους οποίους μπορεί να χρησιμοποιήσει για την αντιμετώπιση τρεχουσών δυσμερειών στο ισοζύγιο πληρωμών τους. Αντίθετα, η εκροή συναλλαγματικών πόρων για την εξυπηρέτηση του εξωτερικού δημοσίου

χρέους ασκεί δυσμενείς επιδράσεις στο ισοζύγιο πληρωμών της χώρας - οφειλέτη, οι οποίες θα εντείνουν τυχόν πρόβλημα εξυπηρέτησης του.

Από την άλλη μεριά, ο εσωτερικός δημόσιος δανεισμός περιορίζει τα διατιθέμενα στον ιδιωτικό τομέα κεφάλαια, ασκώντας έτσι αυξητικές πιέσεις στα εγχώρια επιτόκια. Ο εσωτερικός λοιπόν δημόσιος δανεισμός "εκτοπίζει" τμήμα των εγχώριων ιδιωτικών επενδύσεων και αν ο βαθμός ενοποίησης της κεφαλαιοαγοράς της συγκεκριμένης χώρας με την διεθνή κεφαλαιοαγορά είναι ικανοποιητικός, ο εσωτερικός δανεισμός θα τείνει να ωθεί τον ιδιωτικό τομέα στον δανεισμό από το εξωτερικό.

Τέλος, ενώ ο εξωτερικός δημόσιος δανεισμός καθιστά δυνατή την διερεύνηση των δημοσιονομικών ελλειμάτων, χωρίς τα τελευταία να ασκούν υπερβολικές αυξητικές πιέσεις στο επίπεδο του πληθωρισμού και τα επιτόκια της χώρας - οφειλέτη, η διόγκωση του αυξάνει το βαθμό κατά τον οποίο η χώρας - οφειλέτης επηρεάζεται από εξωγενείς παράγοντες, όπως είναι η διεθνής ύφεση, οι διακυμάνσεις των τιμών στο διεθνές εμπόριο και οι απότομες μεταβολές των επιτοκίων στην διεθνή κεφαλαιοαγορά. Γενικά η υπερβολική προσφυγή είτε στον εσωτερικό είτε στον εξωτερικό δημόσιο δανεισμό είναι δυνατόν να οδηγήσει σε μακροοικονομικές ανισορροπίες: Η εκτεταμένη προσφυγή στον εξωτερικό δημόσιο δανεισμό είναι δυνατόν να έχει αποτέλεσμα την δημιουργία υπερτετμημένων συναλλαγματικών ισοτιμιών, τη διεύρυνση των ελλειμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, και την αύξηση του βαθμού εξάρτησης της χώρας από εξωγενείς ως προς αυτήν παράγοντες, ενώ η εκτεταμένη προσφυγή στον εσωτερικό δημόσιο δανεισμό είναι δυνατόν να επιφέρει αύξηση των πραγματικών επιτοκίων στο εσωτερικό και "εκτόπιση" ή περιορισμό των εγχώριων επενδύσεων.

*****

1.3. ΤΟ ΒΑΡΟΣ ΤΟΥ Δ.Χ.

Η διερεύνηση του "βάρους" του Δ.Χ. και πιο συγκεκριμένα η διερεύνηση του κατά πόσο ο δημόσιος δανεισμός επιβαρύνει τη παρούσα γενεά, δηλ. τη γενεά από την οποία συνάπτεται ο δημόσιος δανεισμός ή τις μελλοντικές γενεές δηλ. τις γενεές εκείνες οι οποίες θα κληθούν να καταβάλουν την φορολογία για την εξυπηρέτηση του δημόσιου δανεισμού και την τελική αποπληρωμή του, αποτέλεσε το αντικείμενο μιας από τις παλαιότερες διενέξεις της θεωρίας της δημόσιας οικονομικής και της οικονομικής θεωρείας γενικότερα. Κατά μια άποψη, το βάρος του δημοσίου δανεισμού φέρεται κατά τον χρόνο σύναψης του, ενώ κατά μια δεύτερη άποψη, μεταβιβάζεται στις επόμενες γενεές δηλ. μετακυλιέται στο μέλλον.

Έτσι ακόμη και σήμερα, το Δ.Χ., τρομακτικό σε μέγεθος, ακολουθεί σταθερή αυξητική πορεία, χωρίς να ευαισθητοποιεί την κοινή γνώμη. Οι συνεχείς αναφορές δεν συγκινούν πλέον το μέσο πολίτη, ο οποίος εν πολλοίς πιστεύει ότι η υπόθεση αυτή είναι του κράτους και δεν τον αγγίζει. Απλοί όμως υπολογισμοί οδηγούν στην εκτίμηση ότι το μέγεθος του χρέους και οι τεράστιες δαπάνες που απαιτεί η εξυπηρέτηση του αντανακλούν ευθέως στον μέσο πολίτη. Η διατήρηση των επιτοκίων σε υψηλά επίπεδα για την ικανοποίηση των τεράστιων δανειακών αναγκών του δημοσίου, ανεβάζει το κόστος δανεισμού και οι υψηλοί τόκοι απομυζούν πολύτιμους πόρους, οι οποίοι αν διατεθούν για άλλους σκοπούς θα αλλάξουν την θέση των Ελλήνων. Η πολιτική στήριξης της αύξησης του εισοδήματος με δανεικά στα πρώτα πέντε χρόνια της δεκαετίας του '80, μπορεί να αύξησε την συμμετοχή των μισθών στο εθνικό εισόδημα κατά 6-7 ποσοστιαίες μονάδες, προκάλεσε όμως άλλες παρενέργειες στην οικονομική δραστηριότητα, που οδήγησαν στο αντίδειο από το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα.

Η υποχώρηση των ιδιωτικών επενδύσεων και στη συνέχεια η ανατροφοδότηση του χρέους, που πλέον άρχισε να αυξάνει με γοργούς ρυθμούς στο δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του '80, οδήγησαν σε εφαρμογή

περιοριστικής πολιτικής συρρίκνωση των εισοδημάτων και εν γένει της οικονομικής δραστηριότητας. Από το '89 και έπειτα, με την ανύψωση των επιτοκίων σε ύψη δυσθεώρητα σημειώνεται σοβαρή αναδιανομή του εισοδήματος σε βάρος μισθωτών και υπέρ της νέας τάξης των ομολογιούχων δανειστών του Δημοσίου.

Στα εθνικολογιστικά στοιχεία σημειώνεται τα τελευταία χρόνια ραγδαία αύξηση των εισοδημάτων από τόκους προκαλώντας μια στρέβλωση στην κοινωνία και την οικονομία.

Οι πολίτες και κυρίως οι μισθωτοί και συνταξιούχοι τελικώς έχασαν πολλά περισσότερα από όσα βραχυχρονίως κέρδισαν. Έτσι, σύμφωνα με το πρόγραμμα σύγκλισης το Δ.Χ. έχει φθάσει στο 115,3 % δηλ. στο υψηλότερο σημείο ως ποσοστό του ΑΕΠ. Ή με διαφορετικά λόγια, ο κάθε Έλληνας χρωστά μέσες άκρες 3.170.000 δρχ.

Τα επόμενα έτη, βάση στατιστικών στοιχείων, το κατά κεφαλήν χρέος θα συνεχίσει να αυξάνεται σε ονομαστικές τιμές και ένα χρόνο πριν από το τέλος του αιώνα θα χρωστάει ο καθένας από εμάς 3.460.000 δραχμές περίπου.

Αν δεν είχε ακολουθηθεί η πολιτική αλόγιστου δανεισμού κυρίως κατά την δεκαετία του '80 και δεν είχε εμπλακεί η οικονομία στην διαδικασία αυτοτροφοδότησης του χρέους, σήμερα θα μιλούσαμε με άλλους όρους.

Οι μισθοί και οι συντάξεις θα μπορούσαν να αυξηθούν κατά 40 %, η υποδομή της Παιδείας και της Υγείας, θα απάλλασσε τους πολίτες από το κόστος της αναζήτησης του καλού ιδιωτικού νοσοκομείου και του καλού φροντιστηρίου. Οι δρόμοι θα ήταν καλύτεροι, οι τηλεπικοινωνίες αποδοτικές και γενικώς το κράτος θα ήταν σε θέση να προσφέρει σημαντικούς πόρους για την βελτίωση της ζωής των πολιτών.

Προκειμένου όμως να είναι πλήρης και "αντικειμενικός" ένας πίνακας³ οφειλετών προς το Δημόσιο και τις επιχειρήσεις του, θα πρέπει να βρίσκεται στην πρώτη θέση και μάλιστα με διαφορά (σε οφειλόμενα ποσά) το ίδιο το

³ Οικονομικοί 30/6/94

Δημόσιο. Τα χρέη προς το Δημόσιο σε ολόκληρη την Ελλάδα ανέρχονται περίπου σε 1,16 τρισ. δραχμές. Από αυτά 607,8 δισ δραχμές είναι ληξιπρόθεσμα, τα 181,43 δις δραχμές δεν έχουν ακόμα λήξει, τα 89,2 δις δραχμές είναι χρέη φτωχών οφειλετών (και συνεπώς δεν πρόκειται να εισπραχθούν) και τα 281,5 δισ δραχμές είναι χρέη ΔΕΚΟ. Μόνο από τέσσερις εφορίες της Αττικής (ΦΑΒΕ, ΦΑΕΕ, Α' & Β' εφορία ελευθερίων επαγγελματιών) έχουν βεβαιωθεί χρέη που ανέρχονται σε 402,5 δις δραχμές από τα οποία τα 180 δις οφείλονται από βιομηχανικές επιχειρήσεις, 53,5 δις δραχμές από εμπορικές επιχειρήσεις, 90 δις από ΔΕΚΟ, 70 δις δραχμές από την Τράπεζα της Ελλάδος, 1,3 δις από γιατρούς και 1,2 δις από δικηγόρους.

Εκείνο όμως που πρέπει να γίνει κατανοητό, είναι ότι η διαφορά μεταξύ φορολογίας και δανεισμού ως προς τη διαχρονική κατανομή του βάρους των δημοσίων δαπανών πρέπει να αναζητείται στις τυχόν επιδράσεις της κάθε μίας από τις δύο αυτές πηγές χρηματοδότησης των δημοσίων δαπανών στην κατανάλωση και τις επενδύσεις. Και υπάρχει διαφορά μεταξύ των δύο αυτών πηγών, δεδομένου ότι η φορολογία επιβαρύνει την παρούσα κατανάλωση και την αποταμίευση περισσότερο από ότι ο δανεισμός, ενώ ο δανεισμός επιβαρύνει περισσότερο τις επενδύσεις. Έτσι λοιπόν, μπορεί να υποστηριχτεί ότι η φορολογία, επιβαρύνει κυρίως την παρούσα γενεά, ενώ ο δημόσιος δανεισμός επιβαρύνει κυρίως τις μελλοντικές γενεές. Η διαπίστωση αυτή αφορά το ακαθάριστο βάρος του δημοσίου δανεισμού ή του δημοσίου χρέους, που είναι δυνατόν να αντισταθμιστεί εν μέρει ή εξ ολοκλήρου, ή ακόμη και να υπεραντισταθμιστεί, εάν η αύξηση του Δ.Χ. συνδυαστεί με αύξηση των παραγωγικών δημοσίων επενδύσεων.

*****

1.4. ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ

“ Διακρίσεις ελλειμμάτων ”

Το δημοσιονομικό έλλειμμα αυξήθηκε αλματωδώς την τελευταία δεκαετία και έφθασε σαν ποσοστό του ΑΕΠ σε ύψη πρωτοφανή για την Ελλάδα, αλλά και για όλες τις χώρες της κοινότητας. (1.1.)

Στην δεκαετία του '70 το έλλειμμα της κεντρικής διοίκησης στην Ελλάδα ήταν μεταξύ μηδέν και 2,5 ποσοστιαίων μονάδων, με μια από τις καλύτερες επιδόσεις μεταξύ χωρών της ΕΟΚ. Η σχετική θέση της χώρας χειροτέρευε ραγδαία κατά την δεκαετία του '80, παρουσιάζοντας τα υψηλότερα ελλείμματα από όλες τις άλλες χώρες και φθάνοντας το 20,2 % του ΑΕΠ το 1990.

Η εικόνα είναι πολύ χειρότερη, αν ληφθεί υπόψη α) το συνολικό έλλειμμα του δημοσίου τομέα (1.2.). Μεταξύ των ετών 1980 και 1990 το έλλειμμα του δημοσίου τομέα ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε από 8,9 % σε 25,8 %. Ενώ το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού αυξήθηκε ακόμη πιο γρήγορα, αφού από 5,8 % ανήλθε σε 20,6 % αντίστοιχα. Η αύξηση του τελευταίου οφείλεται σχεδόν εξ ολοκλήρου στην άνοδο του ελλείματος του τακτικού προϋπολογισμού μάλλον παρά του προγράμματος δημοσίων επενδύσεων, γεγονός που υποδηλώνει την καταναλωτική φύση των ελλειμμάτων κατά την εξεταζόμενη περίοδο.

Όσον αφορά την διάθρωση του ελλείματος, η συμμετοχή του κρατικού προϋπολογισμού αυξήθηκε την περίοδο 1980 - 1990 από 64,5 % σε 79,8 %. Η συμμετοχή του ευρύτερου δημοσίου τομέα μειώθηκε από 36 % σε 20 % περίπου.

Επίσης το σχετικό βάρος μεταξύ διαχειριστικού ελλείματος και χρεωλυσιών των ΔΕΚΟ άλλαξε ριζικά. Το ποσοστό συμμετοχής του πρώτου είναι τετραπλάσιο του δεύτερου στην αρχή της περιόδου.

Αντίθετα, στο τέλος της περιόδου, επικρατούν τα χρεωλύσια, γιατί αυξήθηκαν με πολύ ταχύτερους ρυθμούς από το διαχειριστικό έλλειμα στο χρονικό διάστημα που μεσολάβησε.

Η σύνδεση του συνολικού ελλείματος β) σε πρωτογενές έλλειμα και τόκους, είναι περίπου ισομερής στην αρχή και στο τέλος της τελευτίας 10ετίας. Υπάρχει ωστόσο μια ουσιώδης διαφορά στην κίνηση αυτών των μεγεθών στα ενδιάμεσα χρόνια. Συγκεκριμένα, οι πληρωμές τόκων σε όρους ΑΕΠ αυξάνουν σταθερά καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου, αντανakλώντας προφανώς τα υψηλά επιτόκια, που επικράτησαν στις εσωτερικές και διεθνείς αγορές χρήματος και κεφαλαίου, καθώς και την υποτίμηση της δραχμής.

Αντίθετα το πρωτογενές έλλειμα που βρίσκεται σε άμεση σχέση με τη διακριτική δημοσιονομική πολιτική της κυβέρνησης, εμφανίζει απότομες αυξήσεις στα έτη 1981, 1985, 1989, στα έτη δηλ. κατά τα οποία διενεργήθηκαν βουλευτικές εκλογές, ενώ στα ενδιάμεσα εμφανίζει σημαντική πτώση. Η εξέλιξη αυτή φαίνεται να ακολουθεί χαρακτηριστικά σχεδόν τις πολιτικές εξελίξεις.

Μέχρι τα τέλη της 10ετίας του 1970 γ) οι δανειακές ανάγκες του δημοσίου τομέα προορίζονται βασικά για την χρηματοδότηση επενδύσεων. Στα χρόνια που ακολούθησαν η κατάσταση άλλαξε δραματικά, όπως δείχνουν οι παραπάνω διαπιστώσεις, σε ότι αφορά το μέγεθος αλλά και τη σύνδεση των ανοιγμάτων του Δημοσίου, η αρνητική αποταμίευση του οποίου έχει πάρει τεράστιες διαστάσεις. Οι εξελίξεις αυτές, οι οποίες χειροτερεύουν με επιταχυνόμενες ρυθμούς - με εξαίρεση την 2ετία του σταθεροποιητικού προγράμματος - είχαν πολύ σοβαρές συνέπειες.

Τα αίτια της αύξησης των Δημοσίων ελλειμάτων ευρίσκονται τόσο σε διαδρωτικούς παράγοντες που προκαλούν ταχύτερη αύξηση των δαπανών από εκείνη των εσόδων όσο και σε διακριτικά μέτρα πολιτικής που πάρθηκαν από τις διάφορες κυβερνήσεις.

Στους διαδρωτικούς παράγοντες υπάγονται μεταξύ άλλων, οι υψηλές εισοδηματικές ελαστικότητες της ζήτησης δημοσίων αγαθών, η ανελαστικότητα

των δαπανών προς τα κάτω, οι αδυναμίες αποτελεσματικού σχεδιασμού και ελέγχου των επενδυτικών προγραμμάτων του Δημοσίου, οι αρνητικοί δημογραφικοί παράγοντες που αυξάνουν το λόγο του εξαρτώμενου προς τον ενεργό πληθυσμό, η αναποτελεσματικότητα που παρατηρείται στον δημόσιο τομέα και τα υψηλά επίπεδα φοροδιαφυγής. Επιπλέον πρωτεύοντα ρόλο στη διεύρυνση των ελλειμμάτων έπαιξε και η αύξηση των επιτοκίων χρηματοδότησης του Δημοσίου, τα οποία προήλθαν από την αυξημένη αβεβαιότητα που προκάλεσε ο πληθωρισμός, σε συνδυασμό με την ανάγκη χρηματοδότησης των διευρυνόμενων δημοσίων ελλειμάτων.

*****

1.5. ΜΕΣΑ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ Δ.Ε.

Ακολουθώντας τη διεύρυνση των ελλειμάτων, οι καθαρές δανειακές ανάγκες του Δημοσίου τομέα, σε ταμειακή βάση, συνέχισαν την ανοδική τους πορεία σε ολόκληρο το δεύτερο μισό της δεκαετίας που πέρασε.

Πιο συγκεκριμένα οι δανειακές ανάγκες αυξήθηκαν ως ποσοστό του ΑΕΠ από 10,2 % που ήταν το 1980 σε 19 % το 1990. Το 1985 το ίδιο ποσοστό ήταν 17,9 % (1.3.). Ανάλογη πορεία ακολουθούν και οι ρυθμοί μεταβολής των. Τα δύο τελευταία χρόνια οι δανειακές ανάγκες προήλθαν από την κεντρική διοίκηση και τις δημόσιες επιχειρήσεις. Αντίθετα, οι δημόσιοι οργανισμοί, από ελλειματικοί που ήταν μέχρι το 1988, μετατράπηκαν σε πλεονασματικούς, μειώνοντας έτσι τις συνολικές δανειακές ανάγκες του δημόσιου τομέα κατά μια ποσοστιαία μονάδα.

Παλαιότερα η χρηματοδότηση των ελλειμάτων γινόταν κυρίως είτε με υποχρεωτική αγορά έντοκων γραμματίων Δημοσίου από το τραπεζικό σύστημα με αρνητικά πραγματικά επιτόκια, εκτοπίζοντας χρηματοδοτικά τον ιδιωτικό

τομέα της οικονομίας, είτε με προκαταβολές από την τράπεζα της Ελλάδος, με δυσμενείς επιπτώσεις στο επίπεδο των τιμών. Μετά το 1983 άρχισε μια σοβαρή προσπάθεια για προσφυγή της κεντρικής διοίκησης και των άλλων δημόσιων φορέων στην εξωτραπεζική αγορά χρήματος και κεφαλαίου για την χρηματοδότηση των δανειακών τους αναγκών.

Η αλλαγή αυτή αντικατροπτίζεται στα ποσοστά συμμετοχής (1.4.) που παρουσιάζουν τον τρόπο χρηματοδότησης των δανειακών αναγκών του δημοσίου τομέα. Το μέρος των δανειακών αναγκών που καλύφθηκε από πώληση τίτλων στο μη τραπεζικό κοινό αυξάνει σταθερά, για να φθάσει το 1990 να καλύπτει το 37,6 % του συνόλου. Ιδιαίτερα κατά το 1990 το ποσοστό συμμετοχής διπλασιάστηκε έναντι του 1989 (37,6 % έναντι 18,9 %, αντίστοιχα).

Αντίθετα η συμμετοχή ομολογιακών τίτλων και εντόκων γραμματίων που διατέθηκαν στις τράπεζες και τους ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς μειώθηκε κατά το ήμισυ, δηλαδή από 42,2 % που ήταν το 1989 σε 21,5 % το 1990. Τέλος, ο εξωτερικός δανεισμός μετά το 1987 μειώθηκε σημαντικά σαν ποσοστό συμμετοχής στο συνολικό δανεισμό σε σύγκριση με τα προηγούμενα χρόνια. Ωστόσο στη διετία 1989 - 1990 ο εξωτερικός δανεισμός τετραπλασιάστηκε σε απόλυτους όρους σε σχέση με το 1988.

Η αύξηση της συμμετοχής του εξωτραπεζικού κοινού στη χρηματοδότηση του Δημοσίου οφείλεται στις διαδοχικές αυξήσεις των επιτοκίων των τίτλων του Δημοσίου οι οποίες προσέλκυσαν ένα μεγάλο μέρος από τα ρευστά διαθέσιμα του κοινού.

Προς την ίδια κατεύθυνση ώθησε και η απαλλαγή των τίτλων του Δημοσίου από τη φορολογία των καταθέσεων.

Η πολιτική αυτή σκοπό είχε να συμβάλλει στον ευχερέστερο έλεγχο της προσφοράς χρήματος και της ρευστότητας του πιστωτικού συστήματος, καθώς και στην βαθμιαία μείωση της ανάγκης για την επιβολή υποχρεωτικών δεσμεύσεων στα διαθέσιμα των τραπεζών για κάλυψη των δημοσιονομικών ανοιγμάτων. Σκοπός της προσφυγής στην εξωτραπεζική αγορά χρήματος ήταν

επίσης η συγκράτηση του πληθωρισμού και η αποτελεσματικότερη άρνηση των πόρων.

Από την ανάλυση που προηγήθηκε, στην μακροχρόνια κατάσταση ισορροπίας υπάρχει ένα μέγιστο μέγεθος εσόδων από την λανθάνουσα φορολογία λόγω πληθωρισμού και, κατά συνέπεια υπάρχουν Δ.Ε. που δεν μπορούν να χρηματοδοτηθούν από την κεντρική τράπεζα με έκδοση νέου χρήματος. Αν το κράτος επιχειρήσει να πραγματοποιήσει μεγαλύτερα από τα μέγιστα έσοδα διαμέσου της λανθάνουσας φορολογίας λόγω πληθωρισμού τυπώνοντας περισσότερο χρήμα, το γενικό επίπεδο των τιμών θα συνεχίσει να αυξάνεται, δεδομένου ότι το κράτος και οι ιδιώτες θα ανταγωνίζονταν μεταξύ τους για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών. Το κράτος θα εκδώσει νέο χρήμα για να αποκτήσει πρόσθετα αγαθά και υπηρεσίες και τα άτομα θα προσπαθούν να απαλλαγούν από αυτό αγοράζοντας αγαθά και υπηρεσίες, με συνέπεια την εμφάνιση τρέχοντος πληθωρισμού ή ακόμα και υπερπληθωρισμού, οπότε η οικονομία ουσιαστικά καταρρέει.

*****

1.6. ΣΧΕΣΗ Δ.Χ. ΚΑΙ Α.Ε.Π.

Πριν αναλύσουμε και μελετήσουμε τα μεγέθη του Δημοσίου χρέους και των δημοσίων ελλειμμάτων, θεωρούμε απαραίτητο και χρήσιμο να αναφερθούμε σε γενικές πληροφορίες σχετικά με την έννοια του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος, για την καλύτερη κατανόηση.

Στο επίκεντρο της οικονομικής δραστηριότητας μιας χώρας και από τις πιο σημαντικές έννοιες της οικονομικής επιστήμης είναι το εθνικό προϊόν, το οποίο μετράει την επίδοση ολόκληρης της οικονομίας.

Ως εθνικό προϊόν ορίζεται η αξία όλων των αγαθών και υπηρεσιών που παράγει μια χώρα σε ένα χρονικό διάστημα που συμβατικά καθορίζεται σε ένα ημερολογιακό έτος.

Έτσι, αν αντιπαραθέσουμε τις ποσότητες Q_1 των διαφόρων αγαθών και τις τιμές P_1 , σχηματίζουμε το πολλαπλασιαστικό προϊόν $P_1 \cdot Q_1$, που είναι η αξία των αγαθών αυτών. Το σύνολο της αξίας των αγαθών αυτών $\Sigma P_1 \cdot Q_1$, μας δίνει το εθνικό προϊόν. Η έκφραση $\Sigma P_1 \cdot Q_1$ μπορεί να ερμηνευθεί ως η συνολική προσφορά αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται από την οικονομία και γίνονται αντικείμενο ανταλλαγής στην αγορά μεταξύ αγοραστών και πωλητών.

Για την παραγωγή του συνολικού αυτού προϊόντος γίνεται χρήση των παραγωγικών συντελεστών ώστε στην πραγματικότητα το $\Sigma P_1 \cdot Q_1$ δεν είναι τίποτα άλλο από το κόστος παραγωγής ή κόστος των αμοιβών των συντελεστών της παραγωγής που χρησιμοποιήθηκαν στην παραγωγή του. Οι αμοιβές των συντελεστών της παραγωγής στο σύνολο τους δεν είναι τίποτα άλλο από αυτό που ονομάζουμε εθνικό εισόδημα. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι το κόστος παραγωγής του εθνικού προϊόντος και το εθνικό εισόδημα είναι ένα και το αυτό.

Από την άλλη μεριά, η έκφραση του εθνικού προϊόντος μπορεί να ερμηνευτεί ως το σύνολο της Εθνικής Δαπάνης, δηλαδή το σύνολο της δαπάνης των ατόμων για την αγορά του εθνικού προϊόντος.

Έτσι, βλέπουμε ότι το εθνικό προϊόν μπορεί να οριστεί ως:

1. Το σύνολο της αξίας των προϊόντων.
2. Το κόστος παραγωγής ή εθνικό εισόδημα και
3. Το σύνολο των δαπανών των ατόμων.

Από τους τρεις αυτούς εναλλακτικούς χειρισμούς, ο δεύτερος (εθνικό εισόδημα) και ο τρίτος (εθνική δαπάνη) είναι οι πιο χρήσιμοι για τον υπολογισμό της αξίας του εθνικού προϊόντος. Ιδιαίτερα στις αναπτυγμένες χώρες, όπου οι φορολογικές υπηρεσίες είναι άρτια οργανωμένες και ενημερωμένες σχετικά με τα εισοδήματα και τις δαπάνες των ιδιωτών, οι δύο αυτές εννοιες του εθνικού προϊόντος είναι ιδιαίτερα εύχρηστες στον υπολογισμό των εθνικών λογαριασμών.

Ας γυρίσουμε τώ στον ορισμό του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος και να δούμε και τη διαφορά που υπάρχει μεταξύ ακαθάριστου εθνικού προϊόντος και του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος.

Έτσι, ως "Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν" (Gross National Product, G.N.P.) " ορίζεται το σύνολο των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται από μια εθνική οικονομία στη διάρκεια μιας δεδομένης χρονικής περιόδου. Ο όρος "εθνικός" αναφέρεται στις οικονομικές δραστηριότητες των μόνιμων κατοίκων της χώρας που πραγματοποιούνται εντός των ορίων της επικράτειας.

Ως "Αγαθά" καλούνται όλα τα υλικά αντικείμενα που παράγονται για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες της κατανάλωσης ή της επένδυσης (κεφαλαιουχικά αγαθά) ή για να χρησιμοποιηθούν σαν ενδιάμεσα προϊόντα για την παραγωγή άλλων αγαθών στην επόμενη περίοδο. Ως "υπηρεσίες" ορίζονται τα άυλα αγαθά, δηλ. οι δραστηριότητες των ελεύθερων επαγγελματιών (εμπόρου, γιατρού), οι δραστηριότητες των εργαζομένων που υπηρετούν την διακίνηση και διάθεση αγαθών (μεταφορέας, ασφαλιστής) και οι δραστηριότητες των δημοσίων υπηρεσιών.

Αναφέραμε παραπάνω, ότι το εθνικό προϊόν μπορεί να εξεταστεί από τρεις διαφορετικές σκοπιές. Ένας από τους τρόπους έκφρασης του εθνικού προϊόντος είναι σε δαπάνες από τους τέσσερις τομείς μιας οικονομίας, δηλ. τον ιδιωτικό τομέα, τον δημόσιο τομέα, τον τομέα των επενδύσεων και τον εξωτερικό τομέα. Προσθέτοντας αυτές τις δαπάνες φτάνουμε σε ένα σύνολο που δίνει την αξία των αγαθών και υπηρεσιών που έχουν παραχθεί εγχωρίως. Η έννοια αυτή ονομάζεται "Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν" και διαφέρει από το "Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν" στο ότι αναφέρεται στην Παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών σε ένα αυστηρά καθορισμένο χώρο.

Δείχνει, λοιπόν, το προϊόν μιας χώρας, όταν η χώρα αυτή κάνει χρήση αποκλειστικά των παραγωγικών συντελεστών που γεωγραφικά ανήκουν στη χώρα αυτή. Αν συνυπολογίσουμε και τη ροή εισοδημάτων από και προς την αλλοδαπή, τα γεωγραφικά όρια χάνουν τη σημασία τους και η έννοια του έθνους είναι πιο σχετική.

Τα εισοδήματα από την αλλοδαπή μπορεί να προέρχονται από επενδύσεις μιας οικονομίας στο εξωτερικό ή από την απασχόληση κατοίκων σε άλλες χώρες. Για τους λόγους που αναφέρθηκαν παρά πάνω, στην εργασία αυτή, όταν αναφερόμαστε στο Α.Ε.Π. εννοούμε το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν.

Μετά από αυτή την παραπομπή για την επεξήγηση των εννοιών, ας γυρίσουμε στη σχέση του Α.Ε.Π. με το δημόσιο χρέος.

Το ελληνικό δημόσιο χρέος και τα ελλείμματα πρέπει να εξετάζονται μέσα στα πλαίσια που ορίζει η συνθήκη του MAASTRICHT. Έχοντας, ήδη περιγράψει ορισμένες από τις επιπτώσεις του χρέους και των ελλειμμάτων, είναι σαφές ότι για να τηρηθούν οι νομισματικές προϋποθέσεις της συνθήκης προέχει η επίτευξη των δημοσιονομικών στόχων, αφού αυτοί αποτελούν την απαραίτητη προϋπόθεση.

Η εξέλιξη του δημόσιου χρέους και η εξέλιξη του λόγου του χρέους προς το συνολικό εισόδημα ή το ονομαστικό Α.Ε.Π. (G.N.P.) εξαρτάται από την αρχική τους σχέση, από την σχέση μεταξύ επιτοκίων και ρυθμού οικονομικής

μεγένθυσης, από τους ρυθμούς μεταβολής των πρωτογενών δημοσίων ή δημοσιονομικών ελλειμμάτων και της νομισματικής βάσης.

Προκειμένου να μειωθεί ο λόγος του Δ.Χ. προς το Α.Ε.Π. εκτός από την μείωση του χρέους, θα βοηθούσε και μια αντίστοιχη αύξηση του Α.Ε.Π. μεγαλώνοντας έτσι τον παρανομαστή του λόγου.

Πολλοί, όμως, πιστεύουν ότι η σχέση του χρέους προς το Α.Ε.Π. όχι μόνο δεν δείχνει τίποτα σχετικά με το βάρος εξυπηρέτησης του δημοσίου χρέους, αλλά μπορεί να οδηγήσει και στην εξαγωγή παραπλανητικών συμπερασμάτων.

.....

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΦΕΙΛΩΝ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ
(σε εκατ. δραχμές)

A/A	Ποιοι χρωστούν	Σε ποιους	Ποσά
1	Επιχείρηση Αστικών Συγκοινωνιών ¹	Δημόσιο (φόροι) Δημόσιο (ληξ. δάνεια) Ασφαλιστ. Οργανισμούς	32.362.1 162.838.6 34.131.3
2	Δημόσιο ²	ΔΕΗ	400.000.0
3	Δημόσιο ³	ΕΥΔΑΠ (τέλος ύδρευσης)	70.000.0
4	ΙΚΑ ⁴	ΟΕΚ (διάφορα)	24.000.0
5	Ελληνικά Ναυπηγεία ⁵	Δημόσιο (φόροι-τέλη) (εκατ. δολ.) Ασφαλ. οργανισμούς	13.4 1.8
6	ΕΥΔΑΠ ⁶	Δημόσιο (Μόρνος) Ασφαλ. οργανισμούς Ταμειυτήριο (ληξ. δάνεια) Δημόσιο (ληξ. υποχρ.) Δημόσιο (φόροι - τέλη)	28.594.4 1.309.2 3.979.9 7.060.9 339.3
7	ΟΤΕ ⁷	Δημόσιο (φόροι - τέλη) Ασφαλ. οργανισμούς Δημόσιο (μερίσματα) Ελληνικά ταχυδρομεία	78.521.6 8.255.3 45.000.0 22.464.7
8	Δημόσιο ⁸	ΙΚΑ	47.000.0
9	Τράπεζα της Ελλάδος ⁹	Δημόσιο (φόροι)	3.000.0
10	Ολυμπιακή Αεροπορία ¹⁰	Δημόσιο (φόροι-τέλη) Ασφαλιστ. οργανισμούς	6.985.8 9.425.4
11	ΠΑΕ ¹¹	Δημόσιο	4.500.0

1. Ισολογισμός 248.93 (υπό εκκαθάριση)
2. "Νέα" 8.4.1994
3. "Βήμα" 19.6.1994
4. "Νέα" 14.5.1994
5. Ισολογισμός (δισχοπης εκκαθάρισης) 21.5.93-30.11.1993
6. Ισολογισμός 31.12.1993
7. Ισολογισμός 31.12.1993
8. Δηλώσεις διοικητή του ΙΚΑ κ. Γρ. Σολωμού
(Εφημερίδες 6.4.1994)
9. "Βήμα" 19.6.1994
10. Ισολογισμός (τελευταίος) 31.12.1992
(Εφημερίδες 19.4.1994)
11. "Απογευματινή" 24.6.1994

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Δημοσιονομικά ανοίγματα της γενικής διοίκησης (% ΑΕΠ)

	1,980	1,981	1,983	1,985	1,987	1,988	1,989	1990
Βέλγιο	-9.2	-13.1	-11.4	-8.6	-7.2	-6.3	-6.2	-5.5
Δανία	-3.3	-6.9	-7.2	-2	2.4	0.5	-0.8	-1.6
Γερμανία	-2.9	-3.7	-2.5	-1.1	-1.9	-2.1	0.2	-2.5
Ελλάδα	-2.9	-10.9	-8.6	-14.5	-12.2	-14.4	-18.3	-20.2
Ισπανία	-2.5	-3.8	-4.6	-5.9	-3.2	-3.3	-2.8	-4
Γαλλία	0	-1.9	-3.2	-2.5	-1.9	-1.8	-1.2	-1.7
Ιταλία	-8.6	-11.6	-10.7	-12.5	-11	-10.9	-10.1	-10.7
Ιρλανδία	-12.2	-13.3	-12	-11.8	-9.2	-5.1	-3	-2.3
Λουξεμβούργο	1.3	2.2	3.5	5.3	1.2	2.1	3.3	4.2
Ολλανδία	-4	-5.5	-6.4	-4.8	-6.5	-5.1	-5.1	-5.3
Πορτογαλία	μ.δ.	μ.δ.	μ.δ.	-10.1	-6.8	-5.4	-3.4	-5.8
Ηνωμ. Βασίλεια	-3.3	-2.6	-3.3	-2.7	-1.2	1.2	1.3	0.7

Πηγή: OECD Economic Outlook, Dec. 1991, Paris

(ΕΚΘΕΣΕΙΣ 9 - Α.Θ. ΜΠΑΛΦΟΥΣΙΑ σε συνεργασία με Ν.Ι. ΜΑΝΩΛΑ)

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2

Συνολικά ελλείμματα του δημόσιου τομέα (δισ. δρχ.)

	1,980	%	1,981	%	1,985	%
Κρατικός προϋπολογισμός	-101.4	64.5	-261	74.9	-649.3	72.5
ΔΕΚΟ: Διαχειρ. έλλειμμα	-44.6	28.4	-63.4	18.2	-169.5	18.9
Χρεωλύσια	-11.3	7.2	-23.9	6.9	-76.2	8.5
Λ/σμός πετρελαιοειδών	-		-		-	
ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΕΛΛΕΙΜΜΑ	-157.3	100	-348.3	100	-895	100
Έλλειμμα ως % του ΑΕΠ	-8.9		-16.5		-19.5	

1,987	%	1,988	%	1,989	%	1,990	%
-915.6	74.1	-1,197.2	78.2	-1,758.3	76.9	-2,152.6	79.8
-124.3	10.1	-60.6	-4	-185	8.1	-191.5	7.1
-182	14.7	-261.2	17.1	-344.5	15.1	-350	13
-13.2	1.1	-12	0.8	-1.3	0.1	-3	0.1
-1,235.1	100	-1,531	100	-2,286.5	100	-2,697.1	100
-19.7		20.6		-25.9		-25.8	

Πηγή: Εκθέσεις Προϋπολογισμού & Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας

(ΕΚΘΕΣΕΙΣ 9 - ΜΠΑΛΦΟΥΣΙΑΣ - Ν.Ι. ΜΑΝΩΛΑ)

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3.

Δανειακές ανάγκες του δημόσιου τομέα

(Δισ. δρχ.)

	1980		1981		1982		1983		1984	
	Ποσά	%	Ποσά	%	Ποσά	%	Ποσά	%	Ποσά	%
Κρατικός προϋπολογισμός	101.5	58.1	209.9	64.1	225.1	68.5	300.5	85.7	409.4	69.9
Ειδικές διαχειρίσεις Δημοσίου	24.4	13.9	45.4	13.8	46.3	14.1	-2.6	-0.7	70.4	12
Δημόσιες επιχειρήσεις	33,0	18.8	59.4	18.1	54.5	16.6	88.1	25.1	103.9	17.7
Τοπική Αυτοδιοίκηση & λοιπά ΝΠΔΔ	15.6	8.9	12.4	3.8	2.4	0.7	-35.4	-10.1	1.4	0.2
Σύνολο καθαρών δανειακών αναγκών	174.7	100,0	327.2	100,0	328.5	100,0	350.6	100,0	585.2	100,0
(% του ΑΕΠ)	(10.2)		(15.9)		(12.7)		(11.3)		(15.5)	

ΠΗΓΗ: ΜΠΑΛΦΟΥΣΙΑ - Ν.Ι. ΜΑΝΩΛΑ - ΕΚΘΕΣΕΙΣ 9

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3. (συνέχεια)

	1985		1986		1987		1988		1989		1990*	
	Ποσά	%	Ποσά	%	Ποσά	%	Ποσά	%	Ποσά	%	Ποσά	%
Κρατικός προϋπολογισμός	638.1	77,0	582.5	75,0	678.4	78.8	1,056.7	88,0	1,440.1	90.3	1,835.7	93.4
Ειδικές διαχειρίσεις Δημοσίου	26.5	3.2	-4.5	-0.5	58.1	6.7	48.8	4.1	80.2	5,0	96,0	4.9
Δημόσιες επιχειρήσεις	130.1	15.7	122.1	15.7	81.8	9.5	47.2	3.9	82.5	5.2	122.4	6.2
Τοπική Αυτοδιοίκηση & λοιπά ΝΠΔΔ	33.6	4,0	76,0	9.7	41.5	4.8	48.3	4,0	-8.1	-0.5	-88,0	-4.5
Σύνολο καθαρών δανειακών αναγκών	828.4	100,0	776.1	100,0	859.9	100,0	1201,0	100,0	1,594.7	100,0	1,966.1	100,0
(% του ΑΕΠ)	(17.9)		(14,0)		(13.4)		(16,0)		(18.3)		(19,0)	

* Προσωρινά στοιχεία

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3. (συνέχεια)

Ρυθμοί μεταβολής

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Κρατικός προϋπολογισμός	106.7	7.2	33.4	36.2	55.8	-8.7	16.4	55.9	36.2	27.5
Ειδικές διαχειρίσεις Δημοσίου	85.7	2,0	-105.5	2,777.5	-62.2	-85.3	1,372.6	-15.5	64.3	19.7
Δημόσιες επιχειρήσεις	80,0	-8.2	61.6	17.8	25.1	-5.1	-32.9	-42.7	74.8	27.2
Τοπική Αυτοδιοίκηση & λοιπά ΝΠΔΔ	-20.4	-80.3	-1,030.7	104.2	2,159.8	126,0	-45.4	16.4	-101.7	-986.4
Σύνολο καθαρών δανειακών αναγκών	87.3	0.3	6.7	66.9	41.5	-6.3	10.8	39.7	32.8	23.3

Πηγή: Εκδόσεις του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.

Πηγές χρηματοδότησης των δανειακών αναγκών του δημόσιου τομέα
(ΕΚΘΕΣΕΙΣ 9 - ΜΠΑΛΦΟΥΣΙΑΣ - Ν.Ι. ΜΑΝΩΛΑΣ)

		1980		1981		1982		1983	
		Ποσά	%	Ποσά	%	Ποσά	%	Ποσά	%
1	ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ	109	75.7	253	85.3	259	82.9	229	65.3
-	Έντοκα γραμμάτια και ομολογιακοί τίτλοι από τράπεζες και ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς	44	30.3	45	14.3	56	17.2	100	51.4
-	Έντοκα γραμμάτια και ομολογιακοί τίτλοι από ιδιώτες και επιχειρήσεις	-	-	-	-	-	9.2	-1	-0.4
-	Δάνεια και πιστώσεις από ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς και εμπορικές τράπεζες	27	10.7	51	16.8	65	19.2	66	18.3
-	Τράπεζα της Ελλάδος	28	26.3	154	34.0	148	45.1	-15	-4.5
2	ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ	35	24.5	43	14.2	69	13.0	122	34.7
ΣΥΝΟΛΟ		143	100,0	302	100,0	323	100,0	351	100,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4 (συνέχεια)

	1984		1985		1986		1987		1988		1989	
	Ποσά	%	Ποσά	%	Ποσά	%	Ποσά	%	Ποσά	%	Ποσά	%
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ	416	71.1	558	67.4	556	71.6	785	91.3	1,158	96.5	1,386	86.9
Έντοκα γραμμάτια και ομολογιακοί τίτλοι από τράπεζες και ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς	195	33.5	336	40.5	211	27.3	268	31.2	338	47.3	373	42.2
Έντοκα γραμμάτια και ομολογιακοί τίτλοι από ιδιώτες και επιχειρήσεις	-0.2	-0.0	9	1.1	21	2.7	142	16.5	674	31.2	301	18.3
Δάνεια και πιστώσεις από ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς και εμπορικές τράπεζες	139	23.8	85	10.2	250	32.2	319	37.9	233	19.4	251	15.3
Τράπεζα της Ελλάδος	31	13.9	128	15.5	73	9.3	56	3.5	-17	-1.4	160	10.0
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ	169	28.9	271	32.6	221	23.4	75	3.7	43	3.5	209	13.1
ΣΥΝΟΛΟ	585	100,0	828	100,0	776	100,0	360	100,0	1,201	100,0	1,595	100,0

Προσωρινά στοιχεία.

Πηγή: Εκθέσεις του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4. (συνέχεια)

Ρυθμοί μεταβολής

	1981 1980	1982 1981	1983 1982	1984 1983	1985 1984	1986 1985	1987 1986	1988 1987	1989 1988	1990 1980
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ	139.1	3.8	-14.3	81.8	34,0	-0.5	41.3	47.5	19.7	24.7
Έντοκα γραμμάτια και ομολογιακοί τίτλοι από τράπεζες και ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς	1.4	25.9	219.7	3.7	71.5	-36.9	26.3	111.9	18.5	-37.1
Έντοκα γραμμάτια και ομολογιακοί τίτλοι από ιδιώτες και επιχειρήσεις	-	-	-76.3	83.5	4,122.7	137.5	576.3	163.4	-19.5	145.8
Δάνεια και πιστώσεις από ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς και εμπορικές τράπεζες	89.3	29.2	0.7	110.9	-39,0	195,0	27.5	-27,0	7.7	9.2
Τράπεζα της Ελλάδος	335.3	-9.6	-110.6	818.1	57.8	-43.5	-222.5	-130.4	1,014.1	83.1
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ	23,0	38,0	105.3	39.1	59.9	-18.4	-66.1	-42.7	386,0	13.4
ΣΥΝΟΛΟ	110.9	8.6	6.7	66.9	41.5	-6.3	10.3	39.7	32.8	23.3

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 2°

2.1. ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΛΛΕΙΜΑΤΑ & Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥΣ.

Τα δημόσια ελλείματα δημιουργούνται όταν οι συνολικές δαπάνες μιας περιόδου, δεν μπορούν να καλυφθούν από τα συνολικά εισοδηματικά κρατικά έσοδα και γι' αυτό συνάπτονται δάνεια για την αντιμετώπιση τους.⁴

Έτσι τα Δ.Ε. αποτελούν σήμερα ένα μεγάλο πρόβλημα, ώστε πολλά να αρχίζουν να φοβούνται ότι οδηγούμεθα σε μια νέα χρεοκοπία, όπως πριν 150 έτη ή πριν 100 έτη με το "Δυστυχώς επτωχεύσαμεν" το οποίο, εσφαλμένα ίσως, υποθέτουμε ότι το είπε στη Βουλή ο Χαρίλαος Τρικούπης.

Πως όμως φθάσαμε στην αξιοδρήνητη αυτή κατάσταση ; Πολλά χρόνια έχουμε συνεχώς μεγάλα ελλείματα. Έτσι το χρέος του ευρύτερου δημόσιου τομέα ανέβηκε από 16,9 % του ΑΕΠ το 1960 σε 47,3 % το 1981, σε 99,6 % το 1988 και 116 % το 1992.

Πράγματι οι συνέπειες ενός τέτοιου χρέους είναι πολύ δυσμενείς. Εν πρώτοις δημιουργείται η τάση της συνεχώς επιδεινώσεως. Πρέπει κανείς να πληρώσει τόκους οι οποίοι αυξάνουν το έλλειμα αλλά και το ποσό των οφειλομένων. Είναι δυσχερής η διαχείριση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τέτοιες καταστάσεις. Αυτό το βλέπει συνεχώς η τωρινή μας κυβέρνηση αλλά ταλαιπωρούσε και την προκατοχή της.

Επιπλέον, οι πόροι της οικονομίας χρησιμοποιούνται αναγκαστικά για τα τοκοχρεολύσια και δεν περισσεύουν αρκετά για τις υπόλοιπες ζωτικές ανάγκες της χώρας. Να σημειωθεί σχετικά ότι οι δαπάνες για τόκους το 1993 ανήλθαν σε 2.278,9 δις δρχ., δηλ. στο 12.6 % του ΑΕΠ και το 38.1 του γενικού προϋπολογισμού του κράτους (Γ.Π.Κ.).

Υπό τις συνθήκες αυτές της προϊούσας χειροτερεύσεως, τι θα έπρεπε να είχε κάνει η πολιτεία ; Να είχε και να αυξάνει ένα πρωτογενές τουλάχιστον

⁴ Ορισμός από ΜΑΡΙΑ ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ - ΔΕΛΙΒΑΝΗ

(αν όχι συνολικό) πλεόνασμα στον προϋπολογισμό της ανακόπτοντας έτσι τη συσσώρευση του χρέους. Τέτοιο όμως πλεόνασμα υπήρξε μόνο το 1992, πολύ δε μικρό σχετικά. Ήταν 160 προς 2 % του ΑΕΠ μονάχα.

Για το 1993 και οι τρεις διεθνείς οργανισμοί που παρακολουθούν από κοντά την ελληνική οικονομία (ΕΟΚ, ΟΟΣΑ, ΔΝΤ) μας συμβούλευσαν να επιτύχουμε ένα πρωτογενές πλεόνασμα της τάξεως του 7 % του ΑΕΠ. Έτσι θα σταματούσαμε ως ποσοστό του ΑΕΠ. Εμείς δεν τους ακούσαμε. Έτσι είχαμε το έτος εκείνο πρωτογενές έλλειμα 160 με 0,3 % του ΑΕΠ. Η κατάσταση μας συνεπώς επιδεινώθηκε και πάλι. Εμφανίστηκε κατά συνέπεια η "μαύρη τρύπα" για την οποία πολλά διαβάσαμε στις εφημερίδες.

.....

2.2. ΑΙΤΙΑ ΑΥΞΗΣΗΣ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΕΛΛΕΙΜΑΤΩΝ.

Τα αίτια διόγκωσης των ελλειμάτων του ευρύτερου δημόσιου τομέα οφείλονται τόσο σε ποσοτικούς όσο και σε ποιοτικούς παράγοντες. Στο σημείο αυτό το ενδιαφέρον μας θα εστιαστεί στους ποσοτικούς παράγοντες δημιουργίας των κρατικών ελλειμάτων. Οι κυριότερες παρατηρήσεις που εξάγονται είναι:

1. Το γεγονός ότι την περίοδο 1980 - 90 η μέση ετήσια ποσοστιαία αύξηση των δαπανών και των εσόδων του Γ.Κ.Π. ανήλθε σε 28,2 % και 24,9 % συνέβαλε ώστε το έλλειμα του κρατικού προϋπολογισμού από -101,4 να αυξηθεί σε -2.209,2 δισ δρχ. (πιν. 2.1).
2. Η άνοδος των κρατικών ελλειμάτων σε συνθήκες στασιμότητας της εθνικής μας οικονομίας, αποτελεί το πρωταρχικό αίτιο της φοβερής

αύξησης των δημοσιονομικών ελλειμάτων ως ποσοστό του ΑΕΠ. Πράγματι την περίοδο 1980 - 90 η μέση ετήσια ποσοστιαία αύξηση των ελλειμάτων του Γ.Π.Κ., του ΑΕΠ σε τρέχουσες τιμές και του ΔΤΚ (Δείκτης τιμών καταναλωτή) ήταν 36,1 %, 19,3 % και 19,0 % με αποτέλεσμα το έλλειμα του ΓΠΚ ως ποσοστό του ΑΕΠ από -5,9 % το 1980 να εκτιναχθεί σε -21,3 %, το 1990.

3. Την περίοδο 1980 - 90 το ακαθάριστο έλλειμα του ΓΠΚ και των ΔΕΚΟ, από 157,3 δις ή -8,9 % του ΑΕΠ εκτοξεύθηκε στα -2925,8 δις ή -28,2 % του ΑΕΠ (π. 2.2.). Την ίδια χρονική περίοδο το ταμειακό έλλειμα του ευρύτερου δημόσιου τομέα από 143,3 δις ή 8,1 % του ΑΕΠ αναρριχήθηκε στα 1966,1 δις ή 19,0 % του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας (π 2.3.).

4. Η εντυπωσιακή αύξηση των ανελαστικών δαπανών για τόκους, χρεολύσια, μισθούς, συντάξεις κ.λπ. στο σύνολο των δαπανών του κρατικού προϋπολογισμού, συνιστά ένα από τα σπουδαιότερα αίτια της αδυναμίας της κυβερνητικής δημοσιονομικής πολιτικής να ελέγξει την ανοδική τάση των κρατικών ελλειμάτων. Ειδικότερα, η φοβερή αύξηση των τοκοχρεολυτικών δαπανών για την εξυπηρέτηση του συνολικού Δ.Χ. της χώρας, οι οποίες από 83,1 δις δρχ. ή 4,7 % του ΑΕΠ το 1980 ανήλθαν 2.410,2 δις ή 23,2 % του ΑΕΠ το 1990, αποτελεί το ουσιαστικό αίτιο της γρήγορης ανόδου των δαπανών και κατά προέκταση των ελλειμάτων του ευρύτερου δημόσιου τομέα.

5. Οι σημαντικές αποκλίσεις που παρατηρήθηκαν την περίοδο 1980 - 90 μεταξύ προϋπολογισθέντων (προβλεφθέντων) και πραγματοποιηθέντων τακτικών φορολογικών εσόδων, αποτελεί έναν από τους κυριότερους παράγοντες που συνέβαλε στην διόγκωση των ελλειμάτων του κρατικού προϋπολογισμού. Την περίοδο 1980 - 90 η κυβερνητική δημοσιονομική πολιτική, ουδέποτε πέτυχε τον στόχο της στην συγκέντρωση των προϋπολογισθέντων εσόδων από άμεση φορολογία, σε αντιδιαστολή με την πλευρά της έμμεσης φορολογίας, που οι κυβερνητικές προβλέψεις προσέγγιζαν

το στόχο τους. Εν τούτοις, αποκαρδιωτική είναι η διαπίστωση ότι σοβαρά προβλήματα άρχισαν να παρατηρούνται στη συγκέντρωση έμμεσων φόρων από ΦΠΑ, κατά τα οικονομικά έτη 1988, 1989, 1990. Το κράτος προϋπολόγιζε έσοδα από ΦΠΑ 700,0 - 755,0 και 1000,0 δις δραχμές και τελικά συγκέντρωσε 599,0 - 714,3 και 960,8 δις αντίστοιχα, γεγονός που αποκαλύπτει ότι κάτι δεν πάει καλά με τον τρόπο εφαρμογής του ΦΠΑ στη χώρα μας.

6. Όλες οι κυβερνητικές προσπάθειες μετά το 1980 για την πάταξη της φοροδιαφυγής και τη διεύρυνση της φορολογικής βάσης έχουν αποτύχει παταγωδώς, έτσι ώστε τα εκάστοτε φορολογικά βάρη να φαίρονται συνήδως από τις οικονομικές τάξεις του πληθυσμού που προσφέρουν μισθωτή εργασία. Μετά το 1980 καμία κυβέρνηση δεν κατάφερε να συγκεντρώσει το ποσό των εσόδων που προϋπολόγιζε από άμεσους ή έμμεσους φόρους ΠΟΕ. Για παράδειγμα οι κυβερνήσεις το 1985, 1986, 1987, 1988, 1989 και 1990 προϋπολόγιζαν να συγκεντρώσουν από άμεσους φόρους ΠΟΕ, 94,0 - 90,0 - 57,8 - 50,0 - 60,1 και 62,5 δις δραχμές και τελικά συγκεντρώσαν 31,1 - 24,1 - 34,0 - 34,6 και 38,0 %, - 42,4 % και - 32,9 % γεγονός που αντικατοπτρίζει την αδυναμία της κυβερνητικής δημοσιονομικής πολιτικής να ελέγξει την φοροδιαφυγή στη χώρα μας.

7. Οι οργανισμοί κοινωνικής ασφάλισης και Πρόνοιας και ιδίως το ΙΚΑ, ο ΟΓΑ και ο ΟΑΕΔ, με τη φοβερή διεύρυνση των ελλειμάτων του, αποτελούν το αγκάθι της γενικότερης οικονομικής πολιτικής για την ελάττωση των ελλειμάτων των ΔΕΚΟ. Το φλέγον πρόβλημα της κοινωνικής ασφάλισης στη χώρα μας σχετίζεται ιδίως με το ΙΚΑ, του οποίου το έλλειμα στο αποτέλεσμα εκμετάλλευσης από -2,3 δις εκτινάχθηκε στα -380,0 δις το 1990.

8. Οι δαπάνες για χρεολύσια, οι οποίες συνιστούν τη χειρότερη μορφή ανελαστικής δαπάνης μαζί με τους τόκους για την εξυπηρέτηση του συνολικού

χρέους των ΔΕΚΟ, από 13,6 % των συνολικών δαπανών κεφαλαίου που αποτελούσαν το 1980, έφθασαν στο σημείο το 1990 να αντιπροσωπεύουν το 42,3 %. Η αλματώδης αύξηση των δαπανών των ΔΕΚΟ για χρεολύσια ήταν απόρροια της ανέλκυσης του εσωτερικού και του εξωτερικού τους χρέους από 210 δις το 1980 σε 3000 δις το 1990.

Από τις πιο πάνω επισημάνσεις, που βασίζονται σε αδιάσειστα επίσημα στατιστικά στοιχεία, το γενικό συμπέρασμα το οποίο αποκομίζεται είναι ότι μια σειρά λαθών στους χειρισμούς της δημοσιονομικής και της γενικότερης οικονομικής πολιτικής οδήγησαν την ελληνική οικονομία στο οικτρό σημείο να εφαρμοστούν το 1985 και το 1990 δύο απανωτά σταθεροποιητικά προγράμματα.

Είναι ποτέ δυνατόν τα κρατικά ελλείματα να μη διευρύνονται, όταν οι κρατικές δαπάνες αυξάνονται με ταχύτερους ρυθμούς μεταβολής από την αντίστοιχη μεταβολή των κρατικών εσόδων και να μην αποτελούν ολοένα και μεγαλύτερο ποσοστό του εθνικού μας προϊόντος, όταν το ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας την περίοδο 1980-90 σημείωσε μέση ετήσια ποσοστιαία άνοδο μόλις 1,4 %. Ο κεντρικός στόχος αμφότερων των σταθεροποιητικών προγραμμάτων, ήταν η μείωση των κρατικών ελλειμάτων ως ποσοστό επί του ΑΕΠ της εθνικής μας οικονομίας.

Το καυτό ερώτημα όμως εξακολουθεί να παραμένει αναπάντητο: γιατί τα ελλείματα του ευρύτερου δημόσιου τομέα τα τελευταία χρόνια ως ποσοστό του ΑΕΠ, συνεχίζουν με αμείωτη ένταση την κάθετα ανοδική του πορεία, χωρίς τα εκάστοτε κυβερνητικά μέτρα οικονομικής πολιτικής να μπορούν να τα αναχαιτίσουν ; Εάν υποτεθεί ότι το ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας ανερχόταν με γρήγορους ρυθμούς από την αντίστοιχη αύξηση των κρατικών ελλειμμάτων, φανερό είναι ότι τα κρατικά ελλείματα ως ποσοστό του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας με το πέρασμα του χρόνου θα σημείωναν πτωτική τάση. Άρα η κυριότερη πτυχή του δημοσιονομικού μας προβλήματος, είναι ότι η διαχρονική άνοδος των κρατικών ελλειμάτων, πραγματοποιείται σε συνθήκες

στασιμοπληθωρισμού του οικονομικού μας συστήματος, με συνέπεια το έλλειμα του ευρύτερου δημόσιου τομέα ως ποσοστό του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας από -8,9 % το 1980 να αναρριχηθεί στο -28,4 % το 1990.

.....

2.3. ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΟΣ.

Σύμφωνα με την σχηματοποιημένη απεικόνιση και με βάση πάλι τα στοιχεία του ΓΚΠ 1994, οι παράγοντες αυτοί είναι οι ακόλουθοι. Από το ένα μέρος, οι υπέρογκες και αναπόφευκτες πληρωμές για την εξυπηρέτηση του συσσωρευμένου δημόσιου χρέους, μαζί με τις δαπάνες ενός υπετροφικού και ελάχιστα παραγωγικού δημόσιου τομέα και από το άλλο, η ανεπαρκής φοροδοτική ικανότητα της οικονομίας που οφείλεται στην παρατεταμένη ύφεση σε συνδυασμό με τις μεγάλες απώλειες εισπράξεων που οφείλονται στην εκτεταμένη φοροδιαφυγή. Συνεπώς η εξόφληση των αρνητικών παρενεργειών στην οικονομική δραστηριότητα και το επίπεδο των τιμών, που προκαλεί κι ύπαρξη του δημόσιου ελλείμματος, εξαρτάται σχεδόν αποκλειστικά από τις δυνατότητες που υπάρχουν για αποτελεσματικές παρεμβάσεις στους παράγοντες που το προσδιορίζουν. Όμως όπως έχουν σήμερα τα πράγματα οι δυνατότητες είναι πολύ περιορισμένες.

α) Για τη φοροδοτική ικανότητα της οικονομίας και ειδικότερα του τμήματος εκείνου που εκπληρώνει στο ακέραιο τις φορολογικές υποχρεώσεις του, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι τα περιθώρια έχουν πλέον εξαντληθεί ενώ οι προοπτικές για αύξηση των αποδόσεων στο μέλλον, εφόσον συνεχίζεται η ύφεση, κάθε άλλο παρά ευοίωνες είναι.

β) Η εκτεταμένη φοροδιαφυγή αποτελεί το μεγάλο και μόνιμο πρόβλημα του ελληνικού δημοσιονομικού συστήματος. Ως δεικτική πηγή εσόδων θα μπορούσε να καλύψει ένα μεγάλο μέρος του δημόσιου ελλείματος, αποκαθιστώντας εν μέρει την ισορροπία στο δημοσιονομικό τομέα και ταυτόχρονα να εξαλείψει ένα στοιχείο απαράδεκτης κοινωνικής αδικίας. Όμως όλες οι προσπάθειες που έχουν γίνει μέχρι τώρα για την πάταξη ή έστω τον περιορισμό της φοροδιαφυγής έχουν προσκρούσει στην έντονη και αποτελεσματική αντίδραση των διγομένων πληθωριακών ομάδων. Δεν φαίνεται δε ότι μπορεί να γίνει κάτι σημαντικό στο μέλλον, αν προηγουμένως δεν υπάρξει κατάλληλη οργανωτική υποδομή, δεν εκλείψει η κοινωνική ανοχή έναντι του φαινομένου της φορολογικής και προπαντός αν δεν εκδηλωθεί κάποτε αποτελεσματική πολιτική βούληση.

γ. Αλλά και από την πλευρά των δαπανών του δημοσίου οι προοπτικές περιορισμού τους δε φαίνονται περισσότερο ενθαρρυντικές. Οι δαπάνες του τακτικού προϋπολογισμού και του ΠΔΕ είδονται να θεωρούνται ανελαστικές στο σύνολο τους, αλλά και ανεπαρκείς για τις ανάγκες κρίσιμων τομέων, όπως η παιδεία, η υγεία και η πρόνοια. Και είναι πράγματι ανελαστικές και ανεπαρκείς, αφού πρέπει να εξυπηρετηθεί ένας δημόσιος τομέας του οποίου το μέγεθος θεωρούν όλοι ως δεδομένο, ενώ συγχρόνως όλοι αναγνωρίζουν ότι είναι υπετροφικός και αντιπαραγωγικός, και πρέπει να περιοριστεί και να εκσυγχρονιστεί.

δ. Ενόψει των ανωτέρω, οι δυνατότητες συνήθων δημοσιονομικών παρεμβάσεων για κάλυψη των δαπανών εξυπηρέτησης του συσσωρευμένου Δ.Χ. είναι πρακτικά ανύπαρκτες. Συνεπώς οι δαπάνες αυτές (χρεολυσία και τόκοι ύψους δρχ. 5.222 δις το 1994) είναι βέβαιο ότι θα συνεχίσουν και στο μέλλον να καλύπτονται με νέο δανεισμό υψηλού κόστους με αποτέλεσμα τα δημόσια ελλείματα να ανακυκλώνονται και το συνολικό Δ.Χ. να αυξάνεται στο διηνεκές, τόσο ως απόλυτο μέγεθος όσο και ως ποσοστό του ΑΕΠ. Με τα

δεδομένα αυτά δε φαίνεται ότι υπάρχουν ευοίωνες προοπτικές για την επίτευξη των ονομαστικών στόχων της Συνθήκης του Maastricht και πολύ περισσότερο για την πραγματοποίηση αξιόλογης προόδου προς την κατεύθυνση της πραγματικής σύγκλισης της ελληνικής οικονομίας στα πλαίσια της Ε.Ε. Η ελληνική οικονομία οδηγείται σταθερά στο περιθώριο των εξελίξεων σε σχέση με τους εταίρους της στην Ευρώπη.

*****

2.4. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΤΩΝ Δ.Ε. ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

Ο δημόσιος τομέας στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από μακροχρόνια τάση διευρυνόμενης απόκλισης μεταξύ δαπανών και εσόδων, με αποτέλεσμα την εμφάνιση συνεχώς διευρυνόμενων ελλειμμάτων και τη συνεχή αύξηση του Δ.Χ.

Οι σημαντικότεροι παράγοντες οι οποίοι έχουν διευρυνθεί από την υφιστάμενη βιβλιογραφία όσον αφορά τις επιδράσεις τους στο μέγεθος των Δ.Ε. στην περίπτωση της ελληνικής οικονομίας είναι, πρώτον, οι ιδιαιτερότητες της παραγωγικής διαδικασίας, του δημόσιου τομέα και δεύτερον, η ύπαρξη πολιτικών οικονομικών κύκλων. Οι παράγοντες αυτοί θα εξεταστούν περιληπτικά στη συνέχεια.

Ο γραφειοκρατικός τρόπος παραγωγής στον δημόσιο τομέα της ελληνικής οικονομίας - κύρια χαρακτηριστικά του οποίου είναι πρώτον, η κατανεμπτική αναποτελεσματικότητα (το επίπεδο του παραγόμενου προϊόντος του δημόσιου τομέα δεν είναι κοινωνικά επιθυμητό) και δεύτερον, το αναποτελεσματικό μανάτζεμεντ κόστους (κόστος παραγωγής υψηλότερο από εκείνο που απαιτεί η αποτελεσματική χρησιμοποίηση των πόρων), το οποίο οδηγεί σε υψηλότερους προϋπολογισμούς από τους τεχνικά δυνατούς, οδηγεί

σε χαμηλούς, τόσο απόλυτους όσο και σε σχέση με τον ιδιωτικό τομέα, ρυθμούς αύξησης της παραγωγικότητας, οι οποίοι συνοδεύονται από αύξηση της σχετικής απασχόλησης και του σχετικού μισθού και μείωση της έντασης χρήσης κεφαλαίου στο δημόσιο σε σύγκριση με τον ιδιωτικό τομέα.

Αποτέλεσμα των χαρακτηριστικών αυτών της παραγωγικής διαδικασίας του δημόσιου τομέα είναι η αύξηση της σχετικής τιμής του "προϊόντος" του, με συνέπεια τη διαχρονική αύξηση των δημοσίων δαπανών και συγκεκριμένα της δημόσιας κατανάλωσης και των δημοσίων επενδύσεων, αφού, για να διατηρήσει ο δημόσιος τομέας ένα σταθερό σχετικό μερίδιο παραγόμενου προϊόντος, πρέπει να αυξάνει διαρκώς τις χρησιμοποιούμενες σχετικές ποσότητες εισροών του.

Η χαμηλή παραγωγικότητα της εργασίας στον δημόσιο τομέα, σε συνδυασμό με τους χαμηλούς ρυθμούς τεχνικής προόδου του και με ότι οι μισθοί στον δημόσιο τομέα συνδέονται, γενικά, με ρυθμούς αύξησης οριακά υψηλότερους από τους αντίστοιχους του ιδιωτικού, καθώς και σε συνδυασμό με τη χαμηλή εισοδηματική ελαστικότητα των δημοσίων (φορολογικών) εσόδων, αποτελούν έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες στους οποίους οφείλεται η εμφάνιση Δ.Ε. στην χώρα μας.

Πέρα από την μακροχρόνια τάση των Δ.Ε. ως ποσοστών του ΑΕΠ να αυξάνονται διαχρονικά, ένα δεύτερο χαρακτηριστικό τους κατά τη δεκαετία του '80 είναι η έντονη κυκλικότητα τους.

Τα έτη διεξαγωγής εκλογών, δηλ. 1981, 1985, 1989-90, συμπίπτουν με τις κορυφές ή τα ανώτατα σημεία του λόγου των Δ.Ε. προς το ΑΕΠ. Η παρατήρηση αυτή ισχύει για όλα τα μέτρα των δημοσίων ελλειμάτων (καθαρές ή ακαθάριστες δανειακές ανάγκες της κεντρικής κυβέρνησης ή της γενικής κυβέρνησης ή του ευρύτερου δημόσιου τομέα) καθώς και όσον αφορά το επίσημο (καταγραμμένο) ή το συνολικό ΑΕΠ.

Εξετάζοντας τις ελαστικότητες των δαπανών και εσόδων του ευρύτερου κυβερνητικού τομέα κατά τις δεκαετίες 1970, 1980, παρατηρούμε ότι κατά τα έτη διεξαγωγής εκλογών ή εισοδηματική ελαστικότητα των δαπανών

αυξανόταν πάντοτε σημαντικά. Το 1974 έφτασε το 2,33 έναντι 0,81 το 1973, το 1977 έφτασε 1,43 έναντι 1,13 το 1976, το 1981 έφτασε 2,07 έναντι 1,16 το 1980, το 1985 έφτασε 1,53 έναντι 1,25 το 1984, το 1989 έφτασε το 1,20 έναντι 1,06 το 1988 και τέλος το 1990 έφτασε το 1,63 έναντι 1,20 το 1989. Όσον αφορά τα έσοδα, παρατηρούμε ότι κατά κανόνα, η εισοδηματική ελαστικότητα τους μειωνόταν κατά τα έτη διεξαγωγής εκλογών. Το 1977 μειώθηκε 1,09 έναντι 1,42 το 1976, το 1981 μειώθηκε στο 0,72 έναντι 0,96 το 1980, το 1985 μειώθηκε στο 1,00 έναντι 1,17 το 1984, και το 1989 μειώθηκε στο 0,49 έναντι 0,69 το 1988. Κατά τα έτη 1974 και 1990, όμως, η εισοδηματική ελαστικότητα των εσόδων αυξήθηκε σημαντικά, στο 1,39 και 1,45 έναντι 0,79 και 0,49 το 1973 και 1989, αντίστοιχα.

Όσον αφορά, λοιπόν, η δεκαετία του 1980, είναι προφανές (σχ. 21) ότι παρατηρούνται έντονοι πολιτικοί δημοσιογραφικοί κύκλοι ή εκλογικοί - δημοσιονομικοί κύκλοι. Η αποδοχή της ύπαρξης πολιτικών - δημοσιονομικών κύκλων προϋποθέτει αποδοχή της θέσης ότι τα δημόσια ελλείματα αυξάνονται πριν από τις εκλογές εκείνες τις οποίες η κυβέρνηση δε θεωρεί βέβαιο ότι θα τις κερδίσει. Το ότι τα έτη διεξαγωγής εκλογών των δεκαετιών του 1960 και 1970 δε συμπίπτουν με ανώτατα σημεία του ΑΕΠ (G-T/Y) ίσως σημαίνει απλώς ότι κατά αυτή οι εκάστοτε κυβερνήσεις ήταν σχετικά βέβαιες ότι θα κερδίζαν τις εκλογές. Η μη εμφάνιση, λοιπόν, πολιτικών - δημοσιονομικών κύκλων κατά τις δεκαετίες 1960 και 1970 πιθανόν να οφείλεται είτε στις ιδιαίτερες συνθήκες κάτω από τις οποίες διεξήχθησαν οι εκλογές είτε στις προσδοκίες, εσφαλμένες ή μη, που είχαν οι εκάστοτε κυβερνήσεις όσον αφορά τα αποτελέσματα των εκλογών.

Η αποδοχή της ύπαρξης πολιτικών - δημοσιονομικών κύκλων σημαίνει όσον αφορά το Δ.Ε., ότι οι παρατηρούμενοι κύκλοι (αυξήσεις και μειώσεις τους) δεν είναι το αποτέλεσμα τυχαίων διαταραχών, διαρθρωτικής, αστάθειας ή κυβερνητικών σφαλμάτων, αλλά το αποτέλεσμα των προσπαθειών των κυβερνητικών να συνδυάσουν την ελαχιστοποίηση της απώλειας γήφων τους (ή μη μεγιστοποίηση των γήφων τους) στις επερχόμενες εκλογές, τη

μεγιστοποίηση, δηλαδή, των πιθανοτήτων τους να παραμείνουν στην εξουσία, με την εφαρμογή των ιδεολογικών προγραμμάτων τους.

Στο μέτρο λοιπόν, που γίνεται αποδεκτή η θέση ότι οι πολιτικοοικονομικοί κύκλοι αποτελούν σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα του μεγέθους των Δ.Ε. στη χώρα μας, γίνεται αποδεκτό ότι οι ίδιες οι κυβερνήσεις, αντιμετωπίζοντας ένα μυωπικό εκλογικό σώμα και εφαρμόζοντας μια πελατειακή πολιτική, όχι μόνο δεν είναι πρόθυμες να περιορίσουν το μέγεθος τους, αλλά έχουν και κίνητρα να δημιουργούν πολιτικοοικονομικούς κύκλους. Επιπλέον, όπως επισημαίνει ο Σ. Θωμαδάκης, μετά από ορισμένες εναλλαγές των πολιτικοοικονομικών κύκλων, αυτοί ενσωματώνονται στις προσδοκίες της κοινωνίας όσον αφορά την εξέλιξη της κατάστασης της οικονομίας, με αποτέλεσμα ακόμη και πολύ αυστηρά προγράμματα λιτότητας να καθίστανται αναποτελεσματικά, αν έχει διαμορφωθεί η πεποίθηση ότι η πολιτική λιτότητας δε θα συνεχιστεί για ολόκληρη τη φάση του εκλογικού κύκλου.

*****

2.5. ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΙΣΟΖΥΓΙΑ ΠΛΗΡΩΜΩΝ.

Στο τμήμα αυτό εξετάζονται οι σχέσεις μεταξύ δημοσίων ελλειμμάτων και ελλειμμάτων του ισοζυγίου πληρωμών. Σύμφωνα με τη λογιστική των εθνικών λογαριασμών.

Το άνοιγμα (πλεόνασμα ή έλλειμμα) του δημοσίου τομέα είναι ίσο με το άνοιγμα (πλεόνασμα ή έλλειμμα) του ιδιωτικού τομέα, συν το άνοιγμα (πλεόνασμα ή έλλειμμα) του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Το δημόσιο, δηλ. έλλειμμα είναι ίσο με (ή χρηματοδοτείται από) τη διαφορά μεταξύ ακαθάριστης ιδιωτικής αποταμίευσης (αποταμίευση ιδιωτών επιχειρήσεων και αποσβέσεις) και ακαθάριστες ιδιωτικές επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου, καθώς και με το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Αν εξεταστεί ως ροή κεφαλαίων, το δημοσιονομικό έλλειμμα και οι ακαθάριστες ιδιωτικές επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου συνιστούν "χρήσεις" της αποταμίευσης, ή "προέλευση" της οποίας είναι η ακαθάριστη ιδιωτική αποταμίευση καθώς και τα κεφάλαια από το εξωτερικό, τα οποία αντιπροσωπεύονται από το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών απαιτούν, προκειμένου να καλυφθούν τη δημιουργία πλεονασμάτων στο ισοζύγιο κινήσεων κεφαλαίων, δηλ. καθαρή εισροή κεφαλαίων από το εξωτερικό, η οποία έχει συνέπεια την αύξηση των συναλλαγματικών υποχρεώσεων της χώρας προς το εξωτερικό. Βραχυχρόνια, βέβαια, μέρος των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών είναι δυνατόν να καλυφθεί και με μείωση των συναλλαγματικών διαθεσίμων της χώρας. Η πολιτική όμως αυτή δε μπορεί να διαρκέσει επί μακρόν, δεδομένου ότι τα συναλλαγματικά διαθέσιμα θα εξαντληθούν κάποτε.

Επίσης τα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αντανακλούν είτε ανισόρροπα μεταξύ ακαθάριστης ιδιωτικής αποταμίευσης και ακαθάριστων ιδιωτικών επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου είτε και δημόσια ελλείμματα. Τυχόν, λοιπόν διαταραχές στο ισοζύγιο πληρωμών μπορούν να διερευνηθούν με βάση τα ελλείμματα του ιδιωτικού και του δημοσίου τομέα. Έτσι ένα έλλειμμα του δημοσίου τομέα πρέπει να συνδυάζεται με ένα

πλεονάσμα του ιδιωτικού τομέα, δηλ. έναν ιδιωτικό τομέα που να αποταμιεύει περισσότερο από ότι επενδύει, και ένα έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Ο σημαντικότερος, ίσως μηχανισμός ο οποίος συνδέει τα δημόσια ελλείμματα με τα ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών, είναι ο εξής: σε μια οικονομία η οποία χαρακτηρίζεται από μακροχρόνια τάση εμφάνισης υψηλών δημοσίων ελλειμμάτων, η κατάσταση αυτή θα προκαλέσει αύξηση των εγχώριων πραγματικών επιτοκίων, προκειμένου ο δημόσιος τομέας να προσελκύει τα αναγκαία για τη χρηματοδότηση των ελλειμμάτων του κεφάλαια (χωρίς να αγνοείται βέβαια η δυνατότητα χρηματοδότησης τμήματος των δημοσίων ελλειμμάτων) με δανεισμό από την κεντρική τράπεζα η οποία όμως είναι περιορισμένη.

Η κατάσταση αυτή πιθανότητα θα εξωθήσει τα εγχώρια πραγματικά επιτόκια, καταρχήν του δημόσιου δανεισμού, αλλά κατόπιν και του ιδιωτικού, ο οποίος θα ακολουθήσει σε επίπεδα υψηλότερα από τα διεθνή. Αυτό θα παρακινήσει έναν αριθμό επενδυτών να στραφεί από τα ξένα περιουσιακά στοιχεία στα εγχώρια (κρατικά ή ιδιωτικά χρεόγραφα), γεγονός που θα προκαλέσει αύξηση της τιμής του εγχώριου νομίσματος στις διεθνείς αγορές συναλλάγματος, δηλ. υπερτίμηση του εγχώριου νομίσματος.

Η υπερτίμηση του εγχώριου νομίσματος, σε συνδυασμό με τα σχετικά υψηλά εγχώρια πραγματικά επιτόκια, θα έχει συνέπεια την αύξηση των τιμών των εγχώριων προϊόντων σε σύγκριση με τα αντίστοιχα του εξωτερικού, γεγονός που θα οδηγήσει στη μείωση των εξαγωγών και την αύξηση των εισαγωγών, δηλ. σε διεύρυνση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών επομένως, τα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αντανakλούν, μέχρις ενός σημείου βέβαια, τις προσπάθειες αύξησης των διαθέσιμων κεφαλαίων για την χρηματοδότηση των δημοσίων ελλειμμάτων καθώς και των ιδιωτικών επενδύσεων.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, τα δημοσιονομικά πλεονάσματα συμβάλλουν στον περιορισμό των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών

συναλλαγών, ενώ τα δημοσιονομικά ελλείμματα στη διεύρυνση τους και κατά συνέπεια στην αύξηση του συνολικού (δημόσιου και ιδιωτικού) εξωτερικού χρέους.

Μια αύξηση του ακαθάριστου συνολικού εξωτερικού χρέους είναι δυνατόν να έχει τις εξής πηγές: 1) έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών τα οποία δεν χρηματοδοτούνται με άμεσες επενδύσεις από το εξωτερικό, 2) δανεισμό για αύξηση των συναλλαγματικών διαθεσίμων της χώρας και 3) καθαρές εξαγωγές κεφαλαίων από τη χώρα στο εξωτερικό.

Τα μεγάλα λοιπόν, δημόσια ελλείμματα αποτελούν σημαντικό παράγοντα αύξησης του εξωτερικού χρέους, διαμέσου των επιδράσεων που τα υψηλά επιτόκια και το υπερτιμημένο εγχώριο, νόμισμα - όταν προκαλούνται από το δημόσιο τομέα προκειμένου αυτός να αποκτήσει από το εσωτερικό μέρος των αναγκαίων για την χρηματοδότηση των ελλειμμάτων του κεφαλαίου - ασκούν στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Δεν πρέπει να αγνοείται ακόμα ότι τα μεγάλα δημόσια ελλείμματα και κατ' επέκταση, το υψηλό δημόσιο χρέος που δημιουργούν συμβάλλουν άμεσα στην διερεύνηση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, δεδομένου ότι οι τόκοι του εξωτερικού δημόσιου χρέους, όπως εξάλλου και του ιδιωτικού, αποτελούν χρεωστικό του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και συγκεκριμένα του ισοζυγίου εισοδημάτων.

Πάντως θα πρέπει να επισημανθεί ότι δεν μπορούν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα ως προς τις υπάρχουσες αιτιώδεις σχέσεις, δηλ. ως προς την κατεύθυνση της αιτιότητας μεταξύ δημοσίων ελλειμάτων και ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Τα δημόσια ελλείμματα και επηρεάζουν το μέγεθος των ελλειμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αλλά και επηρεάζονται από αυτό. Είναι όμως, πλέον, γενικότερα αποδεκτό ότι τα μεγάλα και διευρυνόμενα δημόσια ελλείμματα αντανakλώνται στην διεύρυνση των ελλειμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Όπως, μάλιστα, διαπιστώνει σχετικά η παγκόσμια τράπεζα, τα δημόσια ελλείμματα είναι ένας από τους σημαντικότερους

προσδιοριστικούς παράγοντες των σοβαρών προβλημάτων όσον αφορά το εξωτερικό χρέος πολλών χωρών, στις οποίες παρατηρείται ότι η διεύρυνση των δημοσίων ελλειμμάτων, τους συμβαδίζει με την διεύρυνση των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών τους.

Στην περίπτωση της ελληνικής οικονομίας, παρατηρούμε ότι, όσον αφορά την δεκαετία 1970, τα δημόσια ελλείμματα συνδυάστηκαν κατά κανόνα (με εξαίρεση τα έτη 1974 και 1979) με ελλείμματα του ιδιωτικού τομέα. Έτσι τα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αντανακλούσαν ελλείμματα τόσο του ιδιωτικού όσο και του δημόσιου τομέα. Όσον αφορά, όμως, την δεκαετία 1980 και τις αρχές της δεκαετίας του 1990, παρατηρούμε ότι τα δημόσια νομικά ελλείμματα συνδυάστηκαν με πλεονάσματα στον ιδιωτικό τομέα, τα οποία ήταν ιδιαίτερα σημαντικά κατά τις περιόδους 1984-85 και 1988-91. Έτσι τα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αντανακλούσαν ελλείμματα του δημόσιου τομέα σε συνδυασμό με πλεονάσματα του ιδιωτικού. Τα πλεονάσματα του ιδιωτικού τομέα αποτέλεσαν ανασχετικό παράγοντα της διεύρυνσης των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών κατά τη δεκαετία 1980 και τις αρχές της δεκαετίας του 1990.

.....

2.6. ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΩΝ.

Η διαίνωνιση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων μόνο αρνητικές επιπτώσεις προκαλεί στην εξέλιξη των μακροοικονομικών μας μεγεθών. Η άποψη που συχνά εκφράζεται από μερικούς δήθεν ειδικούς και εκφραστής της οικονομικής πολιτικής μετά το 1980, ότι η δημιουργία των δημοσίων ελλειμμάτων οφείλεται στην επίτευξη των στόχων της κοινωνικής πολιτικής είναι σίγουρα εσφαλμένη. Όταν το αποτέλεσμα από την εφαρμογή της οποιαδήποτε κυβερνητικής οικονομικής πολιτικής, είναι η δημιουργία διευρυνόμενων κρατικών ζημιών δηλ. ελλειμμάτων, το οποίο σημαίνει ότι το όφελος της οικονομικής πολιτικής είναι σημαντικά μικρότερο από το κόστος εφαρμογής της, τότε δεν θα πρέπει να μεταβληθούν οι προσανατολισμοί και η ιεράρχηση των στόχων της γενικότερης οικονομικής πολιτικής. Όταν η πολιτική των διογκούμενων δημόσιων ελλειμμάτων συντελεί στη φοβερή αύξηση του συνολικού δημόσιου χρέους της χώρας, τότε που βρίσκεται η κοινωνική διάσταση μιας τέτοιας πολιτικής ;

1. " Διόγκωση Συνολικού Δ.Χ. "

Η πιο επιζήμια αρνητική επίπτωση στην ανάπτυξη της εθνικής μας οικονομίας από την καταιγίδα των δημοσίων ελλειμμάτων, είναι η τρομακτική αύξηση του συνολικού δημόσιου εσωτερικού και εξωτερικού χρέους της χώρας. Η κυβέρνηση στην προσπάθεια της να χρηματοδοτήσει τα Δημόσια ελλείμματα, προσφεύγει σε εσωτερικό και εξωτερικό δανεισμό. Για να συνειδητοποιηθεί η φύση του προβλήματος, θα πρέπει τα δημοσιονομικά ελλείμματα να συνδεθούν με το νομισματοπιστωτικό σύστημα της ελληνικής οικονομίας (από πιν. 26, 27, 28 έχουμε τα κάτωθι συμπεράσματα):

α. Κατά την περίοδο 1978-90 η ζήτηση δανειακών κεφαλαίων του δημόσιου τομέα από 69,3 αυξήθηκε σε 1.966,1 δις δρχ. δηλ. υπερεικοσαοκταπλασιάστηκε, ενώ η ζήτηση δανειακών κεφαλαίων του ιδιωτικού τομέα από 113,9 ανήλθε σε 670,0 δις δρχ. δηλ. εξαπλασιάστηκε (πιν.27). Η ζήτηση χρηματοοικονομικών πόρων για την κάλυψη των κρατικών ελλειμμάτων και η καταβολή τοκοχρεολυτικών δόσεων για την εξυπηρέτηση του εξωτερικού χρέους της χώρας, αντανakλούν την έννοια της συνολικής ζήτησης κεφαλαίων του δημόσιου τομέα.

Χαρακτηριστικό είναι ότι η ζήτηση κεφαλαίων του δημοσίου τομέα υπηρετεί την ζήτηση του ιδιωτικού για πρώτη φορά το 1980. Ενώ το 1978 η ζήτηση κεφαλαίων του κρατικού τομέα μαζί με τα χρεολύσια αποτελούσε το 43,1 % της συνολικής ζήτησης των κεφαλαίων, το αντίστοιχο ποσοστό το 1990 αυξήθηκε σε 80,0 %. Εν τούτοις, ο ιδιωτικός τομέας απορροφά σήμερα το 15,0 % των δανειακών κεφαλαίων της οικονομίας καθώς ένα σημαντικό ποσοστό κεφαλαίων τα οποία φαίνεται ότι κατευθύνονται στον ιδιωτικό τομέα, έχουν τελικό προορισμό διάφορες προβληματικές επιχειρήσεις ή συνεταιριστικές οργανώσεις που υπάγονται σε κρατικό έλεγχο.

β. (Πιν. 2.7). Η διαφορά μεταξύ ζήτησης και προσφοράς, κεφαλαίων αφήνει μετά το 1980 ένα σημαντικό διευρυνόμενο έλλειμμα. Το ανησυχητικό σημείο για το μέλλον της εθνικής μας οικονομίας, είναι ότι ένα σημαντικό ποσοστό του ελλείμματος του νομισματικοπιστωτικού ισοζυγίου της ελληνικής οικονομίας, καλύπτεται με την προσφυγή της χώρας σε εξωτερικό δανεισμό, με αποτέλεσμα το εξωτερικό Δ.Χ. της Ελλάδας από 6,4 δις δολ. το 1980 να εκσφενδονιστεί στα 21,9 δις δολ. το 1990. Η θεαματική άνοδος του εξωτερικού μας χρέους τα τελευταία χρόνια, είχε ως συνεπακόλουθο την εντυπωσιακή άνοδο των τοκοχρεολυτικών δαπανών της Ελλάδος για την εξυπηρέτηση του, έτσι ώστε την περίοδο 1982-1990 το σύνολο των τοκοχρεολυτικών δόσεων να ανέλθει σε 24,5 δις δολ. από 6,0 δις δολ. που ήταν την περίοδο 1973-1981.

γ. Η διαχρονική διεύρυνση, τόσο του ελλείματος του ευρύτερου δημόσιου τομέα, όσο και του ελλείματος του νομισματοκοπιστωτικού ισοζυγίου της χώρας, ώθησαν την Ελλάδα σε εσωτερικό και εξωτερικό δανεισμό για τη χρηματοδότηση τους, με συνέπεια το συνολικό Δ.Χ. εσωτερικό και εξωτερικό από 689,9 δις δρχ. το 1980 να αναρριχηθεί στα 11.532,7 δις δρχ. το 1990. (πιν. 2.5).

Εάν στο εγγυημένο Δ.Χ. των 11.532,7 δις δρχ. συνηπολογισθεί και το χρέος των ενόπλων δυνάμεων ύψους 1.200 δις δρχ. περίπου, τότε το συνολικό Δ.Χ. της Ελλάδος εκτιμάται ότι το 1990 ανήλθε σε 12.732,7 δις δρχ. και αντιπροσωπεύει το 122,7 % του ΑΕΠ της εθνικής μας οικονομίας από 44,7 % που αποτελούσε το 1980.

δ. (πιν. 2.5.) Την περίοδο 1980-90 οι δαπάνες για την εξυπηρέτηση του συνολικού Δ.Χ. της Ελλάδος από 83,1 αυξήθηκαν σε 2.410,2 δις δρχ. Ενώ δηλ. το 1980 το 4,7 % του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας είχε προορισμό την εξυπηρέτηση του συνολικού Δ.Χ., το αντίστοιχο ποσοστό το 1990 διαμορφώθηκε στο 23,2 %. Σύμφωνα με τους στόχους της δημοσιονομικής πολιτικής το 1991, οι τοκοχρεολυτικές δαπάνες το 1991 ανήλθαν σε 3.203,7 δις δρχ. και αντιπροσωπεύουν το 26,5 % του ΑΕΠ της χώρας. Η διαπίστωση αυτή είναι συνταρακτική. Όταν το 26,5 % του ΑΕΠ της εθνικής μας οικονομίας προορίζεται για την πληρωμή τοκοχρεολυτικών δόσεων, συμπεραίνεται ότι οι Έλληνες εργάζονται για να εξοφλούν τα σπασμένα της εκάστοτε κυβερνητικής οικονομικής πολιτικής.

Από την θεωρία της Δημόσιας οικονομικής, είναι γνωστό ότι ένας από τους σπουδαιότερους λόγους της προσφυγής μιας χώρας, σε εσωτερικό ή εξωτερικό δανεισμό, σε συνθήκες αρμονικής λειτουργίας του οικονομικού της συστήματος σχετίζεται με την προσπάθεια να επιταχύνει το ρυθμό οικονομικής της ανάπτυξης, μέσω της αξιοποίησης των χρηματικών πόρων του δανεισμού σε παραγωγικές επενδύσεις. Αντί όμως τα συναπτόμενα από την Ελλάδα δάνεια τα τελευταία χρόνια, να χρησιμοποιούνται σε αποδοτικά μεγαλόπνοα

επενδυτικά προγράμματα, χρησιμοποιούνται ως "μπάλωμα" για το κλείσιμο των πληγών που προκαλεί η ανέλκυση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων στην πρόσω της εθνικής μας οικονομίας.

ε. Η σύνδεση του ενεργητικού και του παθητικού των τραπεζικοπιστωτικών ιδρυμάτων στη χώρα μας, υποκρύπτει ορισμένες ιδιαιτερότητες οι οποίες σε σημαντικό βαθμό οφείλονται στη διεύρυνση των χρεών και των ελλειμμάτων της ελληνικής οικονομίας. (πιν.2.8.). Το μεγαλύτερο ποσοστό των ιδιωτικών καταθέσεων στα ταμεία των εμπορικών τραπεζών, τοποθετείται σε έντοκα γραμμάτια και ομόλογα του Ελληνικού δημοσίου. Την περίοδο 1975-90 τα έντοκα γραμμάτια και τα ομόλογα του δημοσίου από 18,6 % έφθασαν στο σημείο να αντιπροσωπεύουν το 38,2 % του συνόλου των ενεργητικών τους στοιχείων. Τα έντοκα γραμμάτια και τα ομόλογα του δημοσίου έχουν προορισμό την χρηματοδότηση των διαχρονικά διογκούμενων κρατικών ελλειμμάτων. Με απλά λόγια τα έντοκα γραμμάτια και τα ομόλογα του δημοσίου, τα οποία δεσπόζουν ως το σημαντικότερο μέγεθος στο ενεργητικό των εμπορικών τραπεζών, αποτελούν σε τελευταία ανάλυση χρέος του ζημιολόγου δημόσιου τομέα προς τις κρατικές εμπορικές τράπεζες. Άρα, τα χρέη του ευρύτερου δημόσιου τομέα, συνιστούν το κυριότερο περιουσιακό στοιχείο του ενεργητικού των εμπορικών τραπεζών.

Μετά το 1980 ο ιδιωτικός τομέας απορροφά όλο και λιγότερες πιστώσεις από τις εμπορικές τράπεζες. Ενώ μέχρι και το 1980 πλέον του 50 % του ενεργητικού των εμπορικών τραπεζών ήταν πιστώσεις προς τον ιδιωτικό τομέα, μετά το 1980 και συγκεκριμένα το 1990 το ποσοστό αυτό μειώθηκε στο 23,5 %. Πράγματι, οι στόχοι αναπτυξιακής πολιτικής να οριοθετηθούν και πως η εθνική μας οικονομία να βγει από το βάλτο του στασιμοληθωρισμού, όταν την περίοδο 1980-90 οι πιστώσεις προς το κρατικό τομέα υπό τη μορφή δημόσιων χρεογράφων από 22 % έφθασαν στο σημείο να αποτελούν το 38,2

% του ενεργητικού των εμπορικών τραπεζών, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τον ιδιωτικό τομέα από 51,4 % έπεσε στο 23,5 % ;

2. " Ενθάρρυνση Πληθωριστικών Πιέσεων "

Ο προορισμός της προσφοράς του χρήματος M_3 (καυτό χρήμα + καταθέσεις όψεως ιδιωτών + καταθέσεις ταμειυτηρίου και προθεσμίας) για τη χρηματοδότηση των δημοσίων ελλειμμάτων τροφοδοτεί τις πληθωριστικές πιέσεις, με συνέπεια η ετήσια μεταβολή του πληθωρισμού στη χώρα μας να σχετίζεται συναρτησιακά με την ετήσια ποσοστιαία μεταβολή του M_3 . Με άλλα λόγια η διαχρονική αύξηση των κρατικών ελλειμμάτων προκαλεί τη διεύρυνση της νομισματικής βάσης, με αποτέλεσμα ο πληθωρισμός στην Ελλάδα να εμφανίζεται ως νομισματικό φαινόμενο, παρ' ότι οι ρίζες του είναι αντικειμενικές και αναζητούν την προέλευση τους στη διόγκωση των ελλειμμάτων.

Η διατήρηση του πληθωρισμού στην Ελλάδα σε πολλαπλάσια επίπεδα από το ύψος του πληθωρισμού στις ανταγωνίστριες μας χώρες, δεινά μόνο μπορεί να επιφέρει στην οικονομία του τόπου. Η αποδυνάμωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, όπως αυτή εκδηλώνεται με την προοδευτική εκτόπιση των ελληνικών προϊόντων από τα ξένα στην εγχώρια και στην διεθνή αγορά, αποτελεί τη σπουδαιότερη αρνητική επίπτωση του πληθωρισμού στην ανάπτυξη της οικονομίας μας. Εάν ο πληθωρισμός στην Ελλάδα δε προσεγγίσει το μέσο επίπεδο πληθωρισμού των χωρών της ΕΟΚ και του ΟΟΣΑ, η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας είναι αντικειμενικά αδύνατον να επιτευχθεί.

Από τη διεθνή βιβλιογραφία είναι γνωστό ότι η ποσοστιαία μεταβολή της οικονομικής δραστηριότητας όπως αυτή απεικονίζεται μέσω της διακύμανσης του ΑΕΠ. Έχει παρατηρηθεί ότι σε περιόδους ανάκαμψης του οικονομικού συστήματος προκαλούνται πληθωριστικές πιέσεις στην οικονομία

και αντίθετα σε περιόδους οικονομικής ύφεσης. Το γενικό επίπεδο των τιμών ωθείται προς τα πάνω. Αυτή η μορφή θετικής συναρτησιακής σχέσης μεταξύ οικονομικής δραστηριότητας και γενικού επιπέδου τιμών, οφείλεται στο γεγονός ότι η ζήτηση γι' αγαθά και υπηρεσίες αυξάνει ή πέφτει σε περιόδους ανάκαμψης ή κάμψης της οικονομικής δραστηριότητας δηλ. του ΑΕΠ, με συνέπεια το γενικό επίπεδο τιμών να ωθείται προς τα πάνω ή προς τα κάτω.

Μετά το 1980 παρατηρούμε το ακόλουθο αντιφατικό οικονομικό φαινόμενο στη χώρα μας. Όταν το ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας ανέρχεται με ρυθμούς άνω του 3 % ο πληθωρισμός τινάζεται σ' επίπεδα που υπερβαίνουν το 20 % και απεναντίας όταν το ΑΕΠ μεταβάλλεται με μηδενικούς ρυθμούς μεταβολής ο πληθωρισμός με τίποτα δεν πέφτει κάτω από το 13,5 %. Για παράδειγμα, το 1985 η πραγματική αύξηση του ΑΕΠ της εθνικής μας οικονομίας ανήλθε σε 3,1 % και ο πληθωρισμός σε ετήσια βάση σε 25 %, ενώ το 1987 και μετά το πέρας της πολιτικής λιτότητας 1985-87 το ποσοστό μείωσης του ΑΕΠ ήταν -0,5 % και ο πληθωρισμός σε ετήσια βάση σε 15,7 %.

Μετά το 1987 και λόγω της επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής που ασκήθηκε, ως αποτέλεσμα κυρίως των διαδοχικών βουλευτικών εκλογών, παρατηρούμε ότι η μέση ποσοστιαία αύξηση του ΑΕΠ την περίοδο 1987-90 ήταν 2,1 % και ο πληθωρισμός σ' ετήσια βάση από 15,7 % εκτινάχθηκε στο 22,8 %.

Οι διαπιστώσεις αυτές μας κατευδύνουν στο συμπέρασμα ότι οι κυβερνήσεις στη χώρα μας, αδυνατούν να ελέγξουν την ανοδική τάση του γενικού επιπέδου τιμών, σε περιόδους αναδέρμανσης της δραστηριότητας του οικονομικού μας συστήματος. Εν τούτοις η κατάσταση είναι ακόμα πιο μπλεγμένη, λόγω του ότι η μέση ετήσια ποσοστιαία αύξηση του ΑΕΠ της χώρας την περίοδο 1980-90 κατά 1,4 % οφείλεται ιδίως στην αισθητή άνοδο των κρατικών δαπανών και κατά προέκταση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Με βάση τη διάρθρωση των εθνικολογιστικών στοιχείων, βλέπουμε ότι το ποσοστό των δημοσίων δαπανών στη διαμόρφωση του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας τα τελευταία χρόνια κυμαίνεται σταθερά μεταξύ 50 % έως 55 %.

Κατ' αυτό τον τρόπο, η αύξηση των κρατικών δαπανών και συνεπώς η διεύρυνση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων συντελεί στην ανοδική τάση του ΑΕΠ. Από την άλλη μεριά, η πτώση των κρατικών δαπανών με στόχο την ελάττωση των δημοσίων ελλειμμάτων ως ποσοστό του ΑΕΠ, συμβάλλει στην μηδενική μεταβολή του ΑΕΠ. Αυτή είναι η πικρή εμπειρία της δεκαετίας του 1980.

3. " Αρνητικά Πραγματικά Επιτόκια "

Ο πληθωρισμός στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια είναι σταθερά υψηλότερος από το επίπεδο των ονομαστικών βραχυχρόνιων και μακροχρόνιων επιτοκίων, σε αντιδιαστολή με τις χώρες της ΕΟΚ και του ΟΟΣΑ, όπου το επίπεδο των ονομαστικών βραχυχρόνιων και μακροχρόνιων επιτοκίων είναι σταθερά υψηλότερο από το επίπεδο του πληθωρισμού. Έτσι κατά την περίοδο 1980-88 η Ελλάδα αποτελεί τη μοναδική χώρα της ΕΟΚ και του ΟΟΣΑ, όπου το ύψος των πραγματικών βραχυχρόνιων και μακροχρόνιων επιτοκίων καταθέσεων ήταν αρνητική. Ενώ στη χώρα μας κατά την περίοδο 1980-88 το επίπεδο των πραγματικών βραχυχρόνιων επιτοκίων καταθέσεων παρουσίασε μέση ετήσια ποσοστιαία μείωση -5,5 %, απέναντι στο σύνολο των χωρών της ΕΟΚ και του ΟΟΣΑ η μεταβολή των πραγματικών βραχυχρόνιων επιτοκίων ήταν θετική π.χ. Δανία 9,4 %, Βέλγιο 6 %, Νορβηγία 6 %, ΗΠΑ 3,9 %, Δ. Γερμανία 3,6 % κ.λπ. Από την άλλη μεριά κατά την περίοδο 1980-88 το επίπεδο των πραγματικών μακροχρόνιων επιτοκίων στην Ελλάδα σημείωσε μέση ετήσια ποσοστιαία μείωση της τάξης του -4,5 %, σε αντίθεση με το σύνολο των χωρών της ΕΟΚ και του ΟΟΣΑ που η αντίστοιχη τάση των πραγματικών μακροχρόνιων επιτοκίων ήταν ανοδική π.χ. ΗΠΑ 5,5 %, Δανία 7,4 %, Ισπανία 3,7 %, Αυστραλία 4,9 %, Καναδάς 5,9 %, κ.λπ.

Η ύπαρξη αρνητικών βραχυχρόνιων και μακροχρόνιων επιτοκίων, αποθαρρύνει τόσο τη ροπή προς αποταμίευση όσο και τη ροπή προς επένδυση.

Εν τούτοις, η αύξηση των αποταμιευτικών διαθεσίμων στα ελληνικά τραπεζικοπιστωτικά ιδρύματα την περίοδο 1980-89, με γρηγότερους ρυθμούς μεταβολής από την ονομαστική αξία του ΑΕΠ, προέρχεται κυρίως από το χώρο της ανθούσας παραοικονομίας στη χώρα μας. Παρ' όλα αυτά, τα αρνητικά πραγματικά επιτόκια στην Ελλάδα αποτελούν ένα επιπρόσθετο αίτιο πτώσης της αγοραστικής δύναμης των μικροκαταθετών, οι οποίοι ανήκουν ουσιαστικά στη μεγάλη μερίδα των εργαζομένων που προσφέρουν μισθωτή εργασία. Έτσι, η ύπαρξη αρνητικών πραγματικών επιτοκίων, εξανεμίζει κάθε ιχμάδα θετικής προσδοκίας στο μικροκαταθετικό Έλληνα εργαζόμενο, που ευελπιστεί να βελτιώσει έστω και λίγο την οικονομική του κατάσταση με την απόκτηση ορισμένων τοκομεριδίων.

Απεναντίας οι οικονομικά ισχυροί δε πλήττονται από τα αρνητικά πραγματικά επιτόκια, γιατί έχουν τη δυνατότητα να μεταφέρουν τους αποταμιευτικούς τους πόρους σε χώρες με θετικά πραγματικά επιτόκια. Αυτός είναι ο λόγος που οι καταθέσεις των Ελλήνων σε τράπεζες του εξωτερικού ανέρχονται σήμερα σε 15 δις δολ. Άρα, το κακό για το σύνολο της Ελληνικής οικονομίας είναι πολλαπλό. Από τη μια μεριά, οι ασθενέστερες οικονομικές τάξεις του πληθυσμού χάνουν εισόδημα από τη πώση της αγοραστικής δύναμης των αποταμιευτικών τους διαθεσίμων, και από την άλλη, η οικονομία ζημιώνεται συνολικά από την μεταφορά αποταμιευτικών πόρων υπό τη μορφή συναλλάγματος σε διάφορες χώρες του εξωτερικού, που θα μπορούσαν να επενδυθούν στη χώρα μας ή να χρησιμοποιηθούν σε άλλες ανάγκες της εθνικής μας οικονομίας, όπως ικανοποίηση αναγκών του ισοζυγίου πληρωμών, κ.α.

Εν τούτοις δεν θα πρέπει να περάσει απαρατήρητη μια παράληψη, η οποία αφορά την κυβερνητική πολιτική επί των επιτοκίων. Η διατήρηση των ονομαστικών επιτοκίων των εντόκων γραμματίων και των ομολόγων του δημοσίου σε επίπεδα που προσεγγίζουν το 25 % και δεδομένου ότι την περίοδο 1980-90 η μέση ετήσια ποσοστιαία αύξηση του ΑΕΠ ανήλθε σε 19,3 % συντέλεσαν στην ώθηση των τοκοχρεολυτικών δαπανών για την

εξυπηρέτηση του συνολικού δημόσιου χρέους της χώρας την ίδια περίοδο από 83,1 δις δρχ. ή 4,7 % του ΑΕΠ σε 2.410,2 δις ή 23 % του ΑΕΠ. Όταν τα ονομαστικά επιτόκια των διάφορων τίτλων του δημοσίου υπερβαίνουν το ονομαστικό επίπεδο του ποσοστού μεταβολής του ΑΕΠ, τότε ολοένα και μεγαλύτερο μερίδιο του ΑΕΠ προορίζεται για την εξυπηρέτηση του συνολικού δημόσιου χρέους της χώρας.

Βέβαια μπορεί να λεχθεί ότι το υψηλό ποσοστό πληθωρισμού στη χώρα μας τραβάει και τα ονομαστικά επιτόκια προς τα πάνω. Γιατί όμως το 1981 ή το 1981, όταν ο πληθωρισμός σε ετήσια βάση ήταν 26,1 % και 22,5 %, τα ονομαστικά επιτόκια των εντόκων γραμματίων τρίμηνης, εξαμήνης και ετήσιας διάρκειας ανέρχονταν σε 13,75 %, 14 % και 15,2 % ; Φυσικά κανένας δεν αμφισβητεί ότι η υπερδιόγκωση των κρατικών ελλειμμάτων μετά το 1985, συνετέλεσε ώστε οι κυβερνήσεις στη χώρα μας να ανεβάζουν τα ονομαστικά επιτόκια των τίτλων του δημοσίου, ώστε να συγκεντρώσουν χρηματικούς πόρους για την χρηματοδότηση των υπερδιογκούμενων κρατικών ελλειμμάτων. Παρ' όλα αυτά το κυριότερο αίτιο της ανύψωσης των χρεών και των ελλειμμάτων της ελληνικής οικονομίας ως ποσοστό του ΑΕΠ, ήταν η εντυπωσιακή άνοδος των ονομαστικών επιτοκίων των εντόκων γραμματίων και των ομολόγων του δημοσίου. Σύμφωνα με διάφορους υπολογισμούς την περίοδο 1980-81, η διακύμανση των ονομαστικών επιτοκίων των τίτλων του δημοσίου, με μέσο ποσοστό απόκλισης +5% από την ονομαστική μεταβολή του ΑΕΠ, συνέβαλε ώστε τα κρατικά ελλείμματα να επιβαρυνθούν επιπλέον τουλάχιστον κατά 2 τρις δρχ., με τις ανάλογες οικτρές επιπτώσεις στην ανοδική τάση του συνολικού δημόσιου χρέους της χώρας.

4. " Αρνητική αποταμίευση δημόσιου τομέα "

Η φοβερή αύξηση των δημοσίων δαπανών είχε άλλη μια παρενέργεια στην εξέλιξη της ελληνικής οικονομίας και πιο συγκεκριμένα την εμφάνιση για πρώτη φορά το 1979 του φαινομένου της αρνητικής αποταμίευσης του δημόσιου τομέα. Ενώ πριν το 1980 σε εθνικολογιστική βάση ο δημόσιος τομέας συμμετείχε θετικά στην χρηματοδότηση των συνολικών επενδύσεων της ελληνικής οικονομίας, η κατάσταση μετά το 1980 σημειώνει ραγδαία επιδείνωση, καθώς η συνολική αποταμίευση του δημόσιου τομέα το 1989 ανήλθε σε -1,391,3 από +12,7 δις δρχ. το 1979 και αντιπροσωπεύει το -88,4 % των συνολικών επενδύσεων.

Δηλαδή, ο δημόσιος τομέας με την αδυναμία του να δημιουργήσει δικούς του αποταμιευτικούς πόρους, αποτελεί μετά το 1980 τροχοπέδι στην πρόοδο της ελληνικής μας οικονομίας. Πως να χαραχθεί αποτελεσματική αναπτυξιακή πολιτική, όταν το μεγαλύτερο ποσοστό των υγιών αποταμιευτικών πόρων της ελληνικής οικονομίας, κατευθύνεται για την χρηματοδότηση των ταμειακών ελλειμμάτων του ευρύτερου δημόσιου τομέα ;

Δεδομένου ότι το κόστος της κυβερνητικής οικονομικής πολιτικής υπερβαίνει το συνολικό της όφελος, με συνεπακόλουθο τη συσσώρευση ζημιών δηλ. ελλειμμάτων, τότε είναι επιτακτική η υιοθέτηση άλλων μέτρων οικονομικής πολιτικής. Η προσκόλληση της κυβερνητικής πολιτικής στην ίδια φιλοσοφία και στρατηγική δεν οδηγεί πουθενά, παρά μόνο στην επιδείνωση των παρενεργειών επί των καίριων (μικρο) μακρομεγεθών της οικονομίας μας, όπως περιεγράφηκαν πιο πάνω.

Η αλλαγή όμως της οικονομικής πολιτικής προϋποθέτει την επισήμανση των αιτιών, τόσο στην ποιοτική όσο και στην ποσοτική τους μορφή, που προξενούν την διεύρυνση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων μετά το 1980. Διαφορετικά, η λαθεμένη διάγνωση των αιτιών δημιουργίας των κρατικών ελλειμμάτων, βέβαιο είναι ότι θα χειροτερεύσει την ήδη απελπιστική κατάσταση της εθνικής μας οικονομίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1

Ανάλυση εσόδων, Δαπανών και Ελλειμμάτων
του Γενικού Προϋπολογισμού του Κράτους (ΓΚΠ)

τρέχουσες τιμές - δις δρχ.

1	ΕΣΟΔΑ ΓΚΠ	56.3	359.1	438.9	1243	1967.2	2196.1	2469.8	3331.5	4470
	α. Τακτικός Προϋ/σμός	55.4	358.2	422.5	1110.8	1723.9	1929.0	2126.3	2866.8	3870.0
	- άμεσοι φόροι	10.8	104.4	123.7	302.9	439.7	519.7	580.7	816.8	1100.0
	- έμμεσοι φόροι	39.7	220.8	265.3	722.2	1155.9	1266.0	1391.5	1872.1	2140.0
	- λοιπά έσοδα	4.9	33.0	33.5	85.7	128.3	143.3	154.1	177.9	360.0
	β. ΕΛΕΓΕΠ ¹	-	-	9.2	120.8	205.3	217.1	286.8	373.7	460.0
	γ. Π.Δ.Ε. ²	0.9	0.9	7.2	11.4	38.0	50.0	56.7	91.0	140.0
2	ΔΑΠΑΝΕΣ ΓΚΠ	64.6	460.5	699.9	1892.3	2882.8	3393.2	4228.2	5540.7	7130.0
	α. Τακτικός Προϋ/σμός	51.7	371.6	593.5	1497.3	2359.2	2810.8	3512.4	4700.0	6100.0
	β. ΕΛΕΓΕΠ	-	24.6	9.2	120.8	205.3	217.1	286.8	373.7	460.0
	γ. Π.Δ.Ε.	12.9	64.3	97.0	274.2	318.3	365.3	429.0	467.0	570.0
3	ΕΛΛΕΙΜΜΑ ΓΚΠ (1-2)	-8.3	-101.4	-261.4	-649.3	-915.6	-1197.2	-1758.3	-2209.2	-2660.0
	Έλλειμμα ΓΚΠ ως % επί του ΑΕΠ	-2.6%	-5.9%	-12.7%	-14.2%	-14.7%	-16.0%	-19.9%	-21.3%	-22.0%

* Εκτιμήσεις

** Προβλέψεις

1. ΕΛΕΓΕΠ = Ειδικός Λογαριασμός Εγγυήσεως Γεωργικών Προϊόντων

2. ΠΔΕ = Προϋπολογισμός Δημόσιων Επενδύσεων.

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών

Πηγή: Γ. ΒΑΜΒΟΥΚΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2

Συνολικό έλλειμμα ευρύτερου δημόσιου τομέα

τρέχουσες τιμές - δις δρχ.

	1,980	1,981	1,985	1,987	1,988	1,989	1990*	1991**
ΓΕΝΙΚΟΣ ΚΡΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ¹	-101.4	-261.0	-649.3	-915.6	-1197.2	-1758.3	-2209.2	-2660.0
ΔΕΚΟ (Διαχειριστικό έλλειμμα)	-44.6	-63.4	-169.5	-124.3	-60.6	-185	-339.1	-350
ΔΕΚΟ (χρεολύσια)	-11.3	-23.9	-76.2	-182	-261.2	-344.5	-376.5	-441.2
Λογαριασμός Πετρελαιοειδών	-	-	-	-13.2	-12	1.3	-1	-10
ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΕΛΛΕΙΜΜΑ	-157.3	-348.3	-895	-1,235.1	-1,531	-2,286.5	-2,925.8	-3,461.2
Συνολικό έλλειμμα ως % του ΑΕΠ ²	-8.9%	-16.5%	-19.5%	-19.7%	-20.6%	-25.9%	-28.2%	-28.6%

* Εκτιμήσεις

** Προβλέψεις

1. Ο Γενικός Κρατικός Προϋπολογισμός αποτελείται από τον Τακτικό Προϋπολογισμό και τον Προϋπολογισμό Δημόσιων Επενδύσεων.
2. ΑΕΠ = Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν.

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών και Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας

Πηγή: Γ. ΒΑΜΒΟΥΚΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.3

Πηγές κάλυψης δανειακών αναγκών του δημόσιου τομέα

	1,980	1,981	1,984	1,985	1,986	1,987	1,988	1,989	1990*
1. Εσωτερικός δανεισμός	108.5	259.5	416.2	558.1	555.6	769.0	1158.5	1385.7	1729.5
α. Έντοκα γραμμάτια και ομολογιακοί τίτλοι από τράπεζες και ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς	44.1	44.8	194.1	335.4	223.6	304.9	568.0	673.1	423.0
β. Έντοκα γραμμάτια και ομολογιακοί τίτλοι από ιδιώτες και επιχειρήσεις	-	-	-0.2	8.9	21.0	169.6	374.4	301.4	739.9
γ. Τράπεζα της Ελλάδος	37.7	164.1	95.1	116.2	72.6	56.0	-17.2	159.8	292.7
δ. Δάνεια και πιστώσεις από εμπορικές τράπεζες και ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς	26.7	50.6	127.2	97.6	238.4	238.5	233.3	251.4	273.9
2. Εξωτερικός δανεισμός	34.8	42.9	169.1	270.3	220.6	74.9	42.6	209	236.6
3. ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ (1+2)	143.3	302.4	585.3	828.4	776.2	843.9	1201.1	1594.7	1966.1
4. Συνολικός δανεισμός (ταμειακό έλλειμμα δημόσιου τομέα) ως % του ΑΕΠ	8.1%	14.3%	15.4%	18.1%	14.2%	13.5%	16.1%	18.3%	19.0%

* Προσωρινά στοιχεία

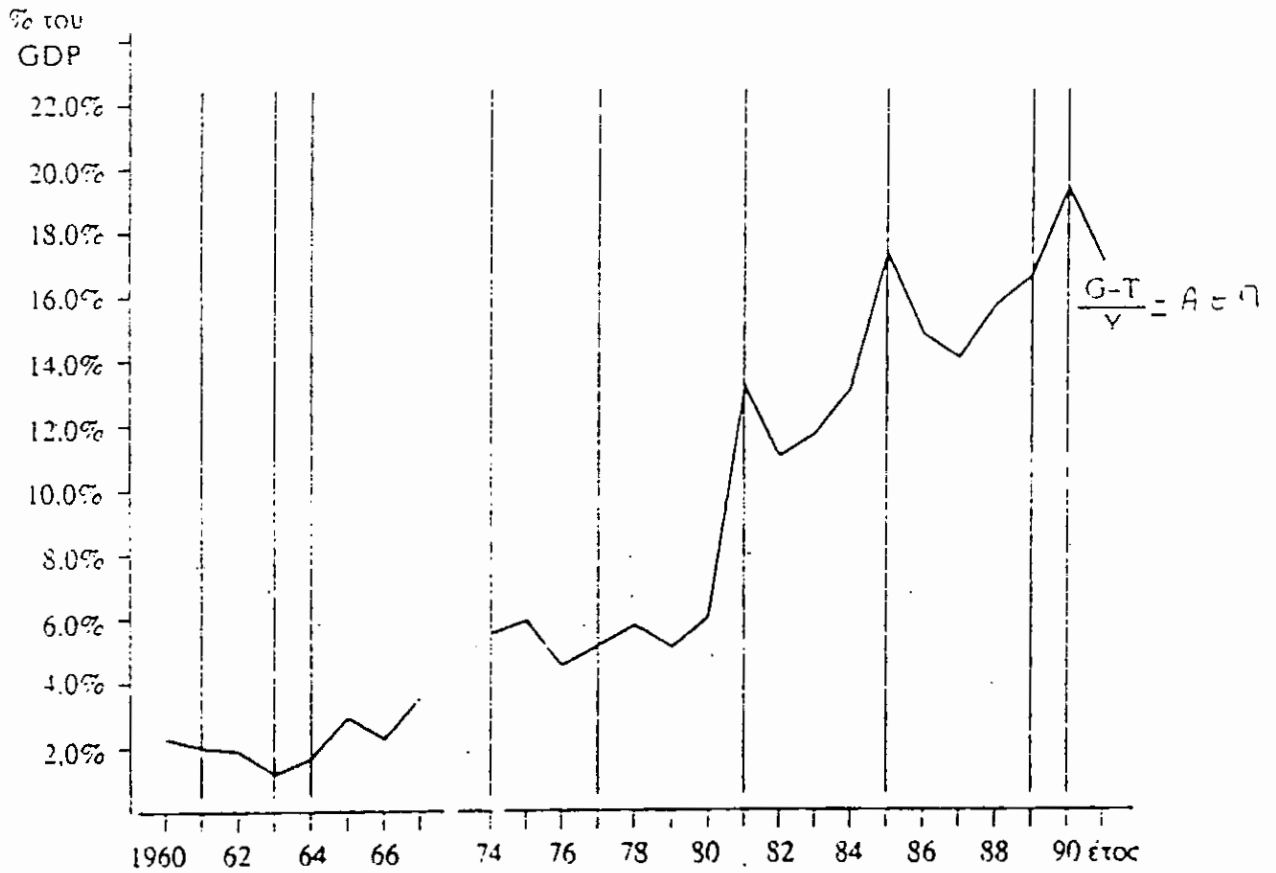
Πηγή: Τράπεζα Ελλάδος

Πηγή: Γ. ΒΑΜΒΟΥΚΑΣ

ΣΧΗΜΑ 2.1

Δημόσια ελλείμματα και πολιτικοί οικονομικοί κύκλοι

Ελλάδα περίοδος 1960-61

Πηγή: ΙΩΑΝΝΗ Σ. ΒΑΒΟΥΡΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.4

Ανάλυση Ανελαστικών Δαπανών Γενικού Προϋπολογισμού
του Κράτους (ΓΠΚ)

τρέχουσες τιμές δις δρχ.

	1970	1980	1981	1985	1986	1987	1988	1989	1990*	1991**	% μεταβολή 1980-91
Μισθοί Συντάξεις	23.6	158.4	198.4	570.3	668.7	779.5	952.4	1205.8	1495.1	1700	24.1
Εξυπηρέτηση Δημόσιου χρέους ¹	6.1	54.3	83.5	305.3	470.5	740.5	807.8	945.6	1637.4	2350	40.8
Επιχορηγήσεις και Επιδοτήσεις	8.1	18.7	35.8	356.8	356.7	470.7	650.7	754.5	839.2	870	41.8
ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΕΛΑΣΤΙΚΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΓΠΚ	38.8	235.4	325.7	1327.4	1570.9	2110.7	2550.9	3075.9	4221.7	5260	36.6
Λοιπές ²	1	4	8	50	75	120	140	170	250	340	-
Σύνολο δαπανών ΓΠΚ	64.6	460.5	690.7	1771.5	2127.9	2677.5	3176.1	3941.4	5167	6670	27.5
Ανελαστικές δαπάνες ως % συνολικών δαπανών ΓΠΚ	60.1%	51.1%	47.1%	74.9%	73.8%	78.8%	80.3%	78.0%	81.7%	78.9%	-

* Εκτιμήσεις

** Προβλέψεις

1. Δαπάνες τοκοχρεολυσίων για την εξυπηρέτηση του συνολικού δημόσιου χρέους της Κεντρικής Διοίκησης.
2. Οι λοιπές ανελαστικές δαπάνες έχουν εκτιμηθεί κατά προσέγγιση και περιλαμβάνουν δαπάνες που αναφέρονται σε κωδικούς που υπονοούν καταναλωτικές δαπάνες του κρατικού προϋπολογισμού.

Πηγή: Γενικός Προϋπολογισμός του Κράτους και Εισηγητικές
Εκθέσεις Προϋπολογισμών, διάφορα έτη.

Πηγή: Γ. ΒΑΜΒΟΥΚΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.5

Συνολικό Δημόσιο Χρέος, Τόκοι και Χρεολύσια

τρέχουσες
τιμές δις δρχ.

	ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ ¹			ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ²					
	Χρέος Κεντρικής Διοίκησης	Χρέος ΔΕΚΟ	ΣΥΝΟΛΟ Δημόσιου Χρέους	Σύνολο Δημόσιου χρέους ως % επί του ΑΕΠ	Δαπάνες για τόκους	Δαπάνες για χρεολύσια	ΣΥΝΟΛΟ Τοκοχρεο- λυσίων	Σύνολο Τοκο- χρεολυ- σίων ως % επί του ΑΕΠ	Γενικό Σύνολο τοκοχρεο- λυσίων ως % επί του ΑΕΠ ³
1,980	473.9	210	683.9	38.7%	61.2	21.9	83.1	4.7%	-
1,981	671.9	285.5	957.7	45.5%	116	41.8	157.8	7.5%	-
1,985	2,673.4	1,218.5	3,891.9	84.9%	423	172.2	595.2	13.0%	-
1,988	5,383.3	2,127.7	7,511	100.9%	900	417.2	1,317.3	17.6%	24.6%
1,989	6,698.9	2,510.3	9,209.2	104.1%	1,033	550.5	1,583.5	17.9%	25.1%
1990*	8,532.7	3,000	11,532.7	111.1%	1,695.7	714.5	2,410.2	23.2%	32.0%
1991**	10,500	3,500	14,000	115.7%	2,150	1,053.7	3,203.7	26.5%	36.0%

* Εκτιμήσεις

** Προβλέψεις

1. Στο δημόσιο χρέος δεν περιλαμβάνεται το χρέος των Εν. Δυνάμεων ύψους 1.200 δις δρχ.
2. Περιλαμβάνονται οι δαπάνες για την εξυπηρέτηση του συνολικού χρέους της Κεντρικής Διοικήσεως, των ΔΕΚΟ και των Εν. Δυνάμεων.
3. Στο γενικό σύνολο των δαπανών περιλαμβάνονται δαπάνες χρεολυσίων για την εξυπηρέτηση του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης, οι οποίες για το 1988 και 1989 ανήλθαν σε 528.9 και 636.4 δις, ενώ για το 1990 και 1991 εκτιμούνται και προβλέπεται ν' ανέλθουν σε 913.9 και 1.150 δις αντίστοιχα.

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών και ΥΠΕΘΟ

Πηγή: Γ. ΒΑΜΒΟΥΚΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6

Διαχειριστικό έλλειμμα (ανάγκες σε κεφάλαια)
 Δημόσιων Επιχειρήσεων και Οργανισμών (ΔΕΚΟ)

τρέχουσες τιμές δις δρχ

	1,979	1,980	1,981	1,987	1,988	1,989	1990*	1991**
1. Έσοδα	189.4	242	301.2	1,226.3	1,453.7	1,657.9	2,003.7	2,330
2. Έξοδα	187.9	254.4	349.8	1,476.9	1,787.8	2,151.8	2,637.1	2,953.2
3. Αποτέλεσμα Εκμε/σης (1-2)	1.5	-12.4	-48.6	-250.6	-334.1	-439.9	-633.4	-623.2
4. Λογαριασμός Κεφαλαίου ¹	-51.6	-82.8	-106.7	-462.2	-572.8	-778.5	-891.1	-996.6
- Έξοδα Επενδύσεων	-36.7	-58.1	-77.0	-231.0	-261.2	-368.4	-420.8	-493.4
- Έξοδα Χρεολυσίων	-9.9	-11.3	-23.9	-182.0	-261.5	-344.5	-376.5	-441.2
- Έξοδα Λοιπών Δαπανών	-5.0	-13.4	-5.8	-49.2	-50.1	-65.6	-93.8	-65.0
5. Συνολικό Αποτέλεσμα (3+4)	-50.1	-95.2	-155.3	-712.8	-906.9	-1,272.4	-1,524.5	-1,622.8
6. ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ	26.9	39.3	68	406.5	585.1	744.9	809	831.6
- Τακτικού Προϋπολογισμού	5.5	12.8	26.8	156.2	284.4	393.6	384.2	362.9
- ΠΔΕ (Προϋπ/σμός Δημ. Επεν.)	8.4	5.9	9.0	74.0	98.7	95.6	112.9	105.5
- ΕΤΠΑ (Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης)	-	-	1.0	37.0	31.2	59.2	53.8	71.4
- Ειδικόί Πόροι	6.0	9.3	16.1	43.8	53.7	67.3	105.2	112.1
- Αποσβέσεις	7.0	11.3	15.1	95.5	117.1	129.2	152.9	179.7
7. ΑΝΑΓΚΕΣ ΣΕ ΚΕΦΑΛΑΙΑ (5+6)	-23.2	-55.9	-87.3	-306.3	-321.8	-527.5	-715.5	-791.2

* Εκτιμήσεις

** Προβλέψεις

1. Στο λογαριασμό κεφαλαίου δεν περιλαμβάνονται τα κεφάλαια κίνησης με συνέπεια οι ανάγκες σε κεφάλαια των ΔΕΚΟ να εμφανίζονται μικρότερες.

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών και ΥΠΕΘΟ.

Πηγή: Γ. ΒΑΜΒΟΥΚΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.7

Νομισματικοπιστωτικό ισοζύγιο της ελληνικής οικονομίας

Τρέχουσες τιμές δις δρχ.

	1,978	1,979	1,980	1,981	1,985	1,986	1,987	1,988	1,989	1990*
ΖΗΤΗΣΗ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ	200.2	231.6	310.0	587.1	1374.3	1381.1	1573.3	2078.8	2835.1	3350.6
Ιδιωτικός Τομέας	113.9	111.6	141.4	214.9	372.4	374	290.4	460.4	689.9	670
Καθαρό ταμειακό έλλειμμα δημόσιου τομέα (PSBR) ¹	69.3	99.7	146.7	329.0	828.3	776.1	843.8	1201.2	1594.7	1966.1
Χρεολύσια Δημόσιου Τομέα	17.0	20.3	21.9	43.2	173.6	230.9	439.1	417.2	550.5	714.5
ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ	122.8	140.2	212.4	395.3	943.7	942.1	1342.0	1592.7	2043.1	1690.1
Προσφορά χρήματος Μ3	114.7	129.8	195.3	364.7	759.1	676.1	1039.0	1208.0	1561.9	1140.1
Τραπεζικά ομόλογα	8.1	10.4	17.1	30.6	184.6	266.0	302.1	384.7	481.2	550.0
ΕΛΛΕΙΜΜΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ (I-II)	-77.4	-91.4	-97.6	-191.8	-430.6	-438.9	-231.3	-486.1	-792.0	-1660.5
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΟΣ										
Εξωτερικός Δανεισμός ²	21.4	51.0	69.5	120.6	471.2	290.0	318.0	239.6	501.2	632.6
Λοιποί Πόροι ²	56	40.4	28.1	71.2	-40.6	148.9	-86.7	246.5	290.8	1,027.9

* Εκτιμήσεις

1. Το ταμειακό έλλειμμα του δημόσιου τομέα (κεντρική διοίκηση + ΔΕΚΟ), δεν περιλαμβάνει τα χρεολύσια για την εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους.
2. Ο εξωτερικός (εξισορροπιατικός) δανεισμός προκύπτει εάν στο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών προστεθούν τα χρεολύσια και κατόπιν αφαιρεθεί η αυτόνομη εισροή ιδιωτικών κεφαλαίων.
3. Στους λοιπούς πόρους περιλαμβάνονται τα κεφάλαια και αποθεματικά τραπεζών, οι καταθέσεις σε συνάλλαγμα, ο εξωτερικός δανεισμός των πιστωτικών ιδρυμάτων κ.α.

Πηγή: Γ. ΒΑΜΒΟΥΚΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.8

Ενοποιημένη κατάσταση του συνόλου των ισολογισμών των
εμπορικών τραπεζών

Τρέχουσες τιμές σε δις δρχ.

	1,975	1,980	1,981	1,985	1,986	1,987	1,988	1,989	1990*
ΣΥΝΟΛΟ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΥ	305.3	959.8	1,315.3	3,562.9	4,282.7	4,973.4	6,231.2	7,460	8,500
1. Απαιτήσεις έναντι του Δημοσίου	56.8	212.3	256.4	1008.5	1234.7	1505.5	1996.9	2629.5	3250.0
α. Έντοκα γραμμάτια	56.8	212.3	256.4	1,002.8	1,221.2	1,448.1	1,899.4	2,485.8	3,000
β. Ομόλογα και χρεώγραφα	-	-	-	5.7	13.5	57.4	97.5	143.7	250
2. Πιστώσεις προς ιδιώτες και ιδιωτικές επιχειρήσεις	161.6	492.9	643.3	1181.9	1308.9	1316.5	1519.5	1828.7	2000.0
3. Πιστώσεις προς Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμούς	-	-	-	100.0	235.0	389.6	488.6	589.7	700.0
4. Λοιπά στοιχεία ¹	86.9	254.6	424.6	1,272.5	1,504.2	1,761.8	2,226.2	2,412.1	2,550
ΣΥΝΟΛΟ ΠΑΘΗΤΙΚΟΥ	305.3	959.8	1,315.3	3,562.9	4,282.7	7,973.4	6,231.2	7,460	8,500
1. Καταθέσεις όψεως ιδιωτών	22.2	52.3	65.7	146.0	160.1	179.0	195.9	243.3	230.0
2. Καταθέσεις ταμειυτηρίου	127.8	343.6	481.5	1,290.8	1,599	2,030.3	2,608.1	3,290	3,760
3. Καταθέσεις προθεσμίας ιδιωτών	48.9	182.4	254.9	687.0	819.8	1054.5	1209.5	1386.5	1470.0
4. Καταθέσεις σε συνάλλαγμα	33.0	157.2	223.3	766.0	847.1	947.0	1199.4	1507.3	1810.0
5. Λοιπές υποχρεώσεις ¹	73.4	224.3	289.9	673.1	856.7	762.6	1,018.3	1,032.9	1,140

* Εκτιμήσεις

1. Στα "λοιπά στοιχεία" του Ενεργητικού των Εμπορικών Τραπεζών (Εθνική Τράπεζα, Εμπορική Τράπεζα, Ιονική Τράπεζα, κ.λπ.) περιλαμβάνονται μεγέθη όπως κτίρια, καταθέσεις στην Τράπεζα της Ελλάδος, διάφορες κατηγορίες χρεωγράφων κ.λπ. ενώ στις "λοιπές υποχρεώσεις" του Παθητικού τους περιλαμβάνονται οι καταθέσεις όψεως των ΔΕΚΟ, οι καταθέσεις προθεσμίας των ΔΕΚΟ, οι πιστώσεις της Τράπεζας Ελλάδος, υποχρεώσεις σε συνάλλαγμα κ.λπ.

Πηγή: Τράπεζα Ελλάδος

Πηγή: Γ. ΒΑΜΒΟΥΚΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3°

ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ

3.1. ΑΙΤΙΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΣ.

Στην δεκαετία του '80, και παράλληλα με την γενίκευση της εφαρμογής συντηρητικής οικονομικής πολιτικής, Δ.Χ. και Δ.Ε., ως ποσοστό μέσα στο ΑΕΠ, διογκώθηκαν σε όλες τις χώρες, εκτός από την Μεγάλη Βρετανία και το Λουξεμβούργο, όπως φαίνεται από τα στοιχεία του πίνακα (1).

Τα αίτια της γενικής αυτής ανόδου χρέους και ελλειμμάτων, στην δεκαετία του '80 οφείλονται:

α) Σε περικοπές των δημοσίων εσόδων (φόρων) σύμφωνα με την επάνοδο στη φιλελεύθερη θεωρία, οι οποίες ήταν μεγαλύτερες, από τις εν γένει δυνατότητες περιορισμού των δημοσίων δαπανών, που σε πολλές περιπτώσεις αποδείχθηκαν εντελώς ανελαστικές.

β) Στο περιορισμό του ρυθμού μεγένθυσης των οικονομιών που υπήρξε απόρροια της εφαρμοζόμενης γενικά, σφικτής οικονομικής πολιτικής, αλλά και των δραστικών περιορισμών των δημοσίων επενδύσεων, στα πλαίσια της επιδίωξης σμίκρυνσης του δημοσίου τομέα, αλλά με τη σειρά του, ο περιορισμός των ρυθμών οικονομικής μεγένθυσης συρρίκνωσε και τη φορολογική βάση.

γ) Στην απόδοση πρωταρχικής σημασίας, σε όρους επίτευξης δημοσιονομικής ισορροπίας και ισοζυγίων, η οποία περιέκλειε την πάση θυσία, μείωση των ρυθμών πληθωρισμού, και επομένων, οδήγησε στην ανάγκη

διατήρησης υψηλών επιπέδων επιτοκίων. Τα υψηλά επιτόκια, με τη σειρά τους, έκαναν επαχθέστερη την εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους.

δ) Στην αύξηση (αλλού αποφασιστικά και αλλού λιγότερο) της σημασίας της παραοικονομίας της δραστηριότητας, ως ποσοστό μέσα στο επίσημο ΑΕΠ των επιμέρους οικονομιών.

ε) Στην κατακόρυφη και σταθερά ανερχόμενη ανεργία, ως ποσοστό μέσα στον ενεργό πληθυσμό των επιμέρους οικονομιών, η οποία συνδέθηκε με αυξανόμενα επιδόματα ανεργίας, όπως και με περιορισμό των εσόδων από φορολογία.

Το δημόσιο χρέος δημιουργείται:

- Εξαιτίας της εφαρμογής επεκτατικής πολιτικής, από το κράτος, το οποίο δεν αρκείται στα κανονικά του έσοδα.
- Αλλά και εξαιτίας της μείωσης του ρυθμού μεγένθυσης της περι της οικονομίας, η οποία καταλήγει σε περιορισμό φορολογικών εσόδων.

Το δημόσιο χρέος μπορεί να οφείλεται στη σύναψη δανείων του κράτους, χάριν καταναλωτικών ή παραγωγικών σκοπών. Ωστόσο, οι κίνδυνοι που συνδέονται με αυτό, εξαρτώνται λιγότερο από την παραπάνω αυτήν διάκριση, και πολύ περισσότερο από το αν το δημόσιο χρέος, ως ποσοστό μέσα στο ΑΕΠ, έχει τάση αύξησης ή μείωσης. Αν αυτό το ποσοστό μειώνεται, πράγμα που σημαίνει ότι ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ είναι ταχύτερος του αντίστοιχου του δημόσιου χρέους, ή και ακόμη ότι, ενδεχόμενα το δημόσιο χρέος ενθαρρύνει την οικονομική μεγένθυση, τότε η δημιουργία και ύπαρξη του δημόσιου χρέους δεν δικαιολογεί ανησυχίες.

Ακόμη, ενδείκνυται η προσφυγή σε δανεισμό, σε περίπτωση μείωσης των φορολογικών εσόδων, ως συνέπεια περιορισμού του ρυθμού οικονομικής δραστηριότητας. Αν λοιπόν, επιχειρηθεί ύψωση των φορολογικών συντελεστών, κατά την άποψη αυτή, θα επιδεινωθεί η ύφεση, που προκάλεσε την μείωση των φορολογικών εσόδων, και θα επέλθει περαιτέρω πτώση τους, αυτή της αναμενόμενης μείωσης τους. Σ' αυτήν την περίπτωση, η λύση είναι η ανοχή της διόγκωσης του δημόσιου χρέους. Το γενικά (στο μέτρο που αυτά μπορούν να γενικευθούν) χαρακτηριστικά του δημόσιου χρέους διεθνώς είναι ότι:

- Ως ποσοστό του, μέσα στα επιμέρους εθνικά ΑΕΠ, διογκώνεται ανάμεσα στα 1981 και το 1988, για όλες τις οικονομίες που εμφανίζονται στον πίνακα (2), εκτός από την Μ. Βρετανία και το Λουξεμβούργο, όπου μειώνεται.

- Το Βέλγιο, η Ιρλανδία και η Ιταλία, εμφανίζουν το υψηλότερο ποσοστό δημοσίου χρέους, μέσα στο ΑΕΠ τους, από τις εξεταζόμενες στον πίνακα (1) οικονομίες και το 1981 και το 1988. Σε αυτό όμως το τελευταίο εξεταζόμενο έτος η Ελλάδα, που το 1981, εμφανίζει ποσοστό δημοσίου χρέους, στο ΑΕΠ της, αισθητά κατώτερο του αντίστοιχου μέσα όρου της Ευρώπης των 10. ήδη εμφανίζεται πολύ προβληματική, και κατέχουσα την πέμπτη θέση, ανάμεσα στις εξεταζόμενες οικονομίες, από την άποψη του ύψους του Δημοσίου χρέους, μέσα στο ΑΕΠ της, δυστυχώς αυτό το ποσοστό δεν παύει να διευρύνεται για την Ελλάδα μέχρι και σήμερα.

.....

3.2. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ Δ.Χ.

Σύμφωνα με τους πίνακες (3.1.) και (3.2.) το ακαθάριστο χρέος του ευρύτερου δημοσίου τομέα στην Ελλάδα, κατά τη δεκαετία του '80 αυξήθηκε από 673.2 δις δρχ. ή 39.3 % του ΑΕΠ, σε 11.677.0 δις δρχ. ή 110.7 % του ΑΕΠ. Κατά το 1991 εκτιμάται ότι το ακαθάριστο χρέος του ευρύτερου δημόσιου τομέα ανήλθε σε 13.953.5 δις δρχ. ή 111.2 % του ΑΕΠ. Η μεγάλη αύξηση του ακαθάριστου χρέους την δεκαετία του 1980 οφείλεται κυρίως στην αύξηση του χρέους της κεντρικής κυβέρνησης, το οποίο το έτος 1990 έφτασε το 89.0 % του ΑΕΠ ή το 80.3 % του συνολικού ακαθάριστου δημόσιου χρέους, έναντι 27.7 % του ΑΕΠ το 1980 ή 70.4 % του συνολικού ακαθάριστου δημόσιου χρέους. Οφείλεται όμως και στην αύξηση του χρέους των δημόσιων οργανισμών, δηλ. των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης και πρόνοιας, το οποίο το 1990 έφτασε το 6.5 % του ΑΕΠ ή το 5.9 % του συνολικού ακαθάριστου δημόσιου χρέους, έναντι 1.1 % του ΑΕΠ το 1980 ή 2.9 % του συνολικού ακαθάριστου δημόσιου χρέους, καθώς επίσης και στην αύξηση του χρέους των δημόσιων επιχειρήσεων, το οποίο το 1990 έφτασε το 15.2 % του ΑΕΠ ή το 13.8 % του συνολικού ακαθάριστου δημόσιου χρέους.

Όσον αφορά το καθαρό χρέος του ευρύτερου δημόσιου τομέα, το οποίο, ως γνωστόν προκύπτει όταν αφαιρεθούν από το ακαθάριστο χρέος του, δηλ. από το σύνολο των χρηματικών υποχρεώσεων του, οι χρηματικές απαιτήσεις του και επομένως, παρέχει πιο αξιόπιστη εικόνα του υφιστάμενου δημόσιου δανεισμού, σύμφωνα με τους πίνακες, αυξήθηκε σημαντικά κατά τη δεκαετία του 1980, δηλ. από 512.6 δις δρχ. το 1980 ή 30.0 % του ΑΕΠ σε 10.497,0 δις δρχ. το 1990 ή 99.5 % του ΑΕΠ, ενώ κατά το 1991 ανήλθε σε 12.653,5 δις δρχ. ή 100.9 % του ΑΕΠ. Αυτό εμφανίζεται και σχηματικά. (σχ. 3.1.)

Όπως φαίνεται από τον πίνακα (3.1.), κατά τη δεκαετία του 1980 αυξήθηκαν σημαντικά οι εγγυήσεις του Δημοσίου προς το υπόλοιπο δημόσιο τομέα, αλλά και προς τους ιδιώτες. Οι εγγυήσεις του δημοσίου ανήλθαν το 1990 στα 2.600,0 δις δρχ. ενώ σε εγγυήσεις σε ιδιώτες στα 600.0 δις δρχ.,

έναντι 292.7 δις και 64.4 δις δρχ. αντίστοιχα, το 1980. Το σύνολο δηλ. των εγγυήσεων του δημοσίου κατά τη δεκαετία του 1980 αυξήθηκε από 357.0 δις δρχ. σε 3.200,0 δις δρχ. (σχεδόν 9 φορές) και ως ποσοστό του ΑΕΠ, από 20.9 %. Το 1980 σε 30.3 % το 1990. Δεδομένου ότι ένα μεγάλο μέρος των εγγυήσεων συνιστά εν δυνάμει Δημόσιο έλλειμμα, αφού συχνά τόσο οι δανειζόμενοι φορείς του ευρύτερου δημόσιου τομέα (δημόσιες επιχειρήσεις και οργανισμοί κοινωνικής ασφάλισης και πρόνοιας), αλλά και δανειζόμενοι με την εγγύηση του κράτους ιδιωτικοί φορείς, αδυνατούν να εξυπηρετήσουν τα δάνεια τους - τα οποία έτσι καταπίπτουν, με αποτέλεσμα να επιβαρύνεται ο προϋπολογισμός με την εξόφληση τους - οι εγγυήσεις δεν μπορούν να αγνοούνται κατά την διερεύνηση της εξέλιξης του δημόσιου χρέους. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ενώ ως το 1984 οι βεβαιωμένες καταπτώσεις δεν υπερέβαιναν το 1 % των αντίστοιχων εγγυήσεων, το 1989 εκτιμάται ότι υπερέβησαν το 8 %. Εξάλλου, το 1990 ρυθμίστηκαν εγγυήσεις που κατέπεσαν ύψους 626 δις με την έκδοση δεκαετούς ομολογιακού δανείου. Την εξέλιξη του λόγου του καθαρού δημόσιου χρέους προς το ονομαστικό ΑΕΠ (B/Y) κατά την περίοδο 1979-1991 μπορούμε να την παρακολουθήσουμε και στον πίνακα (3.3.), όπου παρουσιάζονται οι ρυθμοί αύξησης του καθαρού δημόσιου χρέους (b) και του ονομαστικού ΑΕΠ (g).

Σύμφωνα με αυτόν τον πίνακα, οι μεγαλύτερες διαφορές μεταξύ ετήσιου ρυθμού αύξησης του καθαρού δημόσιου χρέους και του ονομαστικού ΑΕΠ σημειώθηκαν τις περιόδους 1980-81 (34.1%), 1982-83 (29.0%), 1984-85 (23.7%), 1983-84 (20.8%) και 1981-82 (18.5%). Κατά την περίοδο 1980-85, ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του καθαρού δημόσιου χρέους ήταν υπερδιπλάσιος του μέσου ετήσιου ρυθμού αύξησης του ονομαστικού ΑΕΠ. Όπως φαίνεται από τον πίνακα (3.3.), η μικρότερη διαφορά μεταξύ των δύο ρυθμών αύξησης (b-g) σημειώθηκε την περίοδο 1990-91 (1.5%) και την περίοδο 1985-86 (2.2%). Σημειώνεται ότι το 1986 ήταν το πρώτο έτος ισχύος του σταθεροποιητικού προγράμματος του 1985 (που αφορούσε την περίοδο 1986-87), του οποίου ένας από τους τρεις βασικούς στόχους ήταν η μείωση των καθαρών δανειακών

αναγκών του δημόσιου τομέα κατά 4 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ, δηλ. από 17.6 % του ΑΕΠ που ήταν το 1985 σε 13.6 % του ΑΕΠ το 1986 και σε 9.6 % του ΑΕΠ το 1987. Αλλά και το 1990 ήταν το πρώτο έτος ισχύος του τριετούς προγράμματος δημοσιονομικής εξυγίανσης 1990-92, κεντρικός στόχος του οποίου ήταν η μείωση των δανειακών αναγκών του Δημοσίου από 18.0 % του ΑΕΠ το 1989 στο 9.8 % του ΑΕΠ το 1992. Στα πλαίσια του προγράμματος αυτού γινόταν η εκτίμηση ότι η μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων θα συμβάλλει στη μείωση του δημόσιου χρέους της κεντρικής διοίκησης ως ποσοστό του ΑΕΠ από 76.3 % του ΑΕΠ το 1989 στο 75.0 % το 1990, στο 73.6 % το 1991 και στο 71.5 % το 1992.

Όσον αφορά τη σύνδεση του δημόσιου χρέους από πλευράς φορέων του, όπως φαίνεται στο σχήμα (3.2), το χρέος της κεντρικής κυβέρνησης υπερβαίνει το 70 % του συνολικού δημόσιου χρέους, με τάση αύξησης της συμμετοχής του κατά την περίοδο 1986-91. Η τάση αυτή ήταν ιδιαίτερα υψηλή κατά την περίοδο 1989-1991, κατά την οποία το χρέος της κεντρικής κυβέρνησης αυξήθηκε από το 73.1 % του συνολικού στο 85.2 % του συνολικού. Αναλυτικότερα κατά την περίοδο 1979-91 το χρέος της κεντρικής κυβέρνησης, το οποίο το 1979 αποτελούσε το 73.9 % του συνολικού, το 1980 μειώθηκε στο 70.4 %, ενώ κατά την περίοδο 1981-87 ήταν λίγο χαμηλότερο του 70.0 %.

Η χαμηλότερη συμμετοχή του χρέους της κεντρικής κυβέρνησης σημειώθηκε το 1982, οπότε έπεσε στο 67.6 %. Κατά την περίοδο 1986-91, όπως σημειώθηκε, το χρέος της κεντρικής κυβέρνησης παρουσίασε σημαντική σχετική αύξηση. Από 67.9 % το 1986, αυξήθηκε στο 69.5 % το 1987, στο 71.8 % το 1988, στο 73.1 % το 1989, στο 80.5 % το 1990 και στο 85.3 % το 1991. Η αύξηση αυτή του χρέους της κεντρικής κυβέρνησης οφείλεται στα μεγάλα δημόσια ελλείμματα καθώς και στο ότι η κεντρική κυβέρνηση ανέλαβε χρέη των ΔΕΚΟ και τρίτων.

Ως προς τη συμμετοχή του χρέους των δημοσίων επιχειρήσεων, στο συνολικό δημόσιο χρέος, παρατηρούμε ότι καθ' όλη την περίοδο 1981-91,

χαρκατηρίζεται από σαφή τάση μείωσης της, η οποία γίνεται μεγαλύτερη κατά την περίοδο 1985-91.

Έτσι, ενώ μεταξύ 1979-1981 αυξήθηκε η σχετική συμμετοχή του χρέους των δημόσιων επιχειρήσεων στο συνολικό δημόσιο χρέος από 22.4 % το 1979, σε 26.7 % το 1980 και σε 27.6 % το 1981, το 1982 μειώθηκε στο 27.4 %, το 1983 στο 27.2 %, το 1984 στο 27.0 %, το 1985 στο 26.5 %, το 1986 στο 24.7 %, το 1987 στο 22.1 %, το 1988 στο 19.5 %, το 1989 στο 17.7 %, το 1990 στο 13.8 % και το 1991 στο 12.2 %.

Ως προς τη συμμετοχή του χρέους των δημοσίων οργανισμών στο συνολικό δημόσιο χρέος, κατά μεν την περίοδο 1980-89 χαρακτηρίζεται από εμφανή τάση αύξησης της, η οποίας όμως αντιστράφηκε κατά την περίοδο 1990-91. Συγκεκριμένα, η σχετική συμμετοχή του χρέους των δημοσίων οργανισμών στο συνολικό δημόσιο χρέος μειώθηκε μεταξύ 1979 και 1980 από 3.7 % στο 2.9 % και κατόπιν άρχισε να αυξάνεται σταθερά από 3.1 % το 1981 στο 5.0 % το 1982, στο 4.9 % το 1983, στο 5.1 % το 1984, στο 5.4 % το 1985, στο 7.4 % το 1986, στο 8.4 % το 1987, στο 8.7 % το 1988 και στο 9.2 % το 1989 ενώ κατά την περίοδο 1990-91 σημείωσε σημαντική μείωση, δηλ. το 1990 μειώθηκε στο 5.9 % και το 1991 στο 2.6 % του συνολικού δημοσίου χρέους, το οποίο αποτελεί και το χαμηλότερο ποσοστό της περιόδου 1979-91.

Στη συνέχεια και με βάση τους πίνακες (3.4, 3.5), αναλύεται η διάθρωση του δημοσίου χρέους κατά την περίοδο 1979-91. Όσον αφορά το εσωτερικό χρέος της κεντρικής κυβέρνησης, παρατηρούμε ότι κατά την ως άνω περίοδο αυξήθηκε από 316.1 δις δρχ. το 1979 (ή 22.1 % του ΑΕΠ) σε 7.303,3 δις δρχ. το 1990 (ή 69.3 % του ΑΕΠ), ενώ το 1991 εκτιμάται ότι ανήλθε σε 8.839,6 δις δρχ. (ή 70.5 % του ΑΕΠ).

Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του εσωτερικού δημοσίου χρέους σε τρέχουσες τιμές κατά την δεκαετία 1980 ήταν 35 %, ενώ ο λόγος του εσωτερικού δημοσίου χρέους προς το ΑΕΠ υπετριπλασιάστηκε (αυξήθηκε κατά 3.27 % φορές). Οι μεγαλύτερες αυξήσεις του εσωτερικού χρέους της κεντρικής κυβέρνησης σε σχέση με το ΑΕΠ έγιναν

τις περιόδους 1987-88, οπότε το εσωτερικό χρέος της κεντρικής κυβέρνησης αυξήθηκε από 41.1 % του ΑΕΠ σε 49.2 % του ΑΕΠ, δηλ, κατά 8.1 ποσοστιαίες μονάδες, κατά 1989-90, οπότε αυξήθηκε από 55.0 % του ΑΕΠ σε 69.3 % του ΑΕΠ, δηλ, κατά 14.3 ποσοστιαίες μονάδες.

Οι πηγές του δημόσιου δανεισμού όσον αφορά την εσωτερική κεφαλαιογορά είναι κυρίως τα δάνεια της κεντρικής τράπεζας (τράπεζα της Ελλάδος), τα έντοκα γραμμάτια του Δημοσίου και τα ομολογιακά δάνεια και ομόλογα. Η βασική διαφορά μεταξύ εντόκων γραμματίων και ομολόγων είναι ότι στα έντοκα γραμμάτια ο τόκος προπληρώνεται και ότι συνήθως είναι πιο βραχυπρόθεσμοι τίτλοι. Τόσο τα έντοκα γραμμάτια όσο και τα ομόλογα διατίθενται σε τράπεζες και ιδιώτες. Οι εμπορικές όμως τράπεζες οφείλουν να τοποθετούν σε έντοκα γραμμάτια του Δημοσίου ένα ποσοστό των μεταβολών των καταθέσεων τους.

Όσον αφορά την εξέλιξη του δανεισμού από την τράπεζα της Ελλάδος ως ποσοστό του ΑΕΠ κατά τη δεκαετία του 1980, σύμφωνα με τους πίνακες (3.4 και 3.5) κατά μεν την περίοδο 1980-84 αυξήθηκε από 4.8 % του ΑΕΠ στο 12.2 % κατόπιν όμως άρχισε να μειώνεται σταθερά, για να φθάσει το 1990 στο 4.6 %.

Αναλυτικότερα ενώ το 1980 έφτανε το 4.8 % του ΑΕΠ (ή στο 22.9 % του εσωτερικού χρέους της κεντρικής κυβέρνησης), το 1981 αυξήθηκε στο 8.9 % του ΑΕΠ (ή στο 35.7 % του εσωτερικού χρέους της κεντρικής κυβέρνησης), το 1982 αυξήθηκε παραπέρα στο 11.9 % του ΑΕΠ (ή στο 44.1 % του εσωτερικού χρέους της κεντρικής κυβέρνησης), ενώ το 1984 αυξήθηκε στο 12.2 % του ΑΕΠ (ή στο 36.8 % του εσωτερικού χρέους της κεντρικής κυβέρνησης). Από το 1985 άρχισε να μειώνεται, ώσπου το 1990 έφτασε το 4.6 % του ΑΕΠ (ή το 6.6 % του εσωτερικού χρέους της κυβέρνησης), ενώ το 1991 θα περιοριστεί στο 3.8 % του ΑΕΠ (ή στο 5.3 % του εσωτερικού χρέους της κυβέρνησης).

Όσον αφορά τα έντοκα γραμμάτια, παρατηρούμε ότι κατά τη δεκαετία 1980 αυξήθηκε σταθερά το μέγεθος τους ως ποσοστό του ΑΕΠ. Συγκεκριμένα,

ενώ το 1980 έφταναν το 15.0 % του ΑΕΠ, το 1990 έφταναν το 45.8 % του ΑΕΠ, ενώ το 1991 θα περιοριστούν στο 39.2 % του ΑΕΠ. Σημειώνεται όμως, ότι μεταξύ των ετών 1988 και 1991 η συμμετοχή των εντόκων γραμματίων στο εσωτερικό χρέος της κεντρικής κυβέρνησης μειώθηκε από 76.3 % σε 55.8 %. Η σημαντική μείωση της συμμετοχής των εντόκων γραμματίων στο εσωτερικό χρέος της κεντρικής κυβέρνησης κατά την περίοδο 1989-91 οφείλεται στη στροφή που παρατηρείται τα τελευταία έτη στα ομόλογα, τα οποία ενώ το 1980 έφταναν μόλις το 0.7 % του ΑΕΠ (ή το 2.8 % του εσωτερικού χρέους της κεντρικής κυβέρνησης) το 1990 έφταναν το 18.1 % του ΑΕΠ (ή το 26.1 % του εσωτερικού χρέους της κεντρικής κυβέρνησης), ενώ το 1991 έφτασαν το 26.7 % του ΑΕΠ (ή το 37.9 % του εσωτερικού χρέους της κεντρικής κυβέρνησης).

Ως προς το εξωτερικό χρέος της κεντρικής κυβέρνησης, παρατηρούμε ότι κατά την περίοδο 1979-91 αυξήθηκε από 78.5 δις δρχ. (ή 5.5 % του ΑΕΠ) σε 3.055,9 δις δρχ. (ή 24.4 % του ΑΕΠ). Οι μεγαλύτερες αυξήσεις του εξωτερικού χρέους της κεντρικής κυβέρνησης σημειώθηκαν κατά τις περιόδους 1982-83, 1983-84, και 1984-85, οπότε αυξήθηκε κατά 64.9 %, 61.0 % και 64.8 % αντίστοιχα. Θα πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι οι αυξήσεις αυτές αναφέρονται στο σε δραχμές εκφρασμένο εξωτερικό χρέος και δεν αντιπροσωπεύουν αποκλειστικά πρόσθετο εξωτερικό δανεισμό, αλλά επηρεάζονται από τις μεταβολές της συναλλαγματικής ισοτιμίας. Έτσι οι μεγάλες αυξήσεις των περιόδων 1982-83 και 1984-85 επηρεάστηκαν σημαντικά από τις "επίσημες υποτιμήσεις" (ο όρος αυτός χρησιμοποιείται σε αντιδιαστολή με τις "διολισθήσεις") της δραχμής του Ιανουαρίου το 1983 (κατά 15.5 %). Κατόπιν όμως, και συγκεκριμένα κατά τα έτη 1986 και 1987 μειώθηκε η τιμή του δολλαρίου έναντι της δραχμής με αποτέλεσμα κατά τα έτη αυτά, ο ρυθμός αύξησης του εξωτερικού χρέους σε δολάρια να είναι υψηλότερος από ότι σε δραχμές, δηλ. 34.5 % και 25.9 %. Έναντι 25.2 % και 14.3 % αντίστοιχα. Αυτή η υποτίμηση του δολ. έναντι της δρχ. οφείλεται στο ότι η δρχ. κατά την περίοδο αυτή, ήταν (και είναι) άτυπα συνδεδεμένη με δέσμη ευρωπαϊκών νομισμάτων, έναντι των οποίων - συγκεκριμένα των κυρίων απ' αυτά και

ιδιαίτερα του γερμανικού μάρκου - το δολ. υποτιμήθηκε και τα οποία ακολουθεί η δρχ.

*****

3.3. Η ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗ ΤΟΥ Δ.Χ. ΜΕ ΒΑΣΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ.

A. Ελλείμματα, επενδύσεις και φόροι.

Υποτάσσεται γενικά, η πεποίθηση ότι ελλείμματα και φόροι αποτελούν αρνητικά στοιχεία, για μια οικονομία, επειδή περιορίζουν τη συσσώρευση κεφαλαίου (μέσω της μείωσης της αποταμίευσης), που αυτή με τη σειρά της, αποτελεί θετικό στοιχείο.

Ωστόσο, η άποψη αυτή αποδείχθηκε εσφαλμένη, τουλάχιστον, για τη περίπτωση της αμερικάνικης οικονομίας. Πιο συγκεκριμένα, στις ΗΠΑ, αποδείχθηκε πως η αύξηση των φόρων δεν οδηγεί αναγκαστικά, σε μείωση της εθνικής αποταμίευσης και της συσσώρευσης κεφαλαίου. Αντίθετα με την υπόθεση δεδομένου εθνικού εισοδήματος, οι μειώσεις των φόρων καταλήγουν σε μια αύξηση της ιδιωτικής αποταμίευσης, η οποία είναι μικρότερη από την αντίστοιχη μείωση της δημόσιας αποταμίευσης. Έτσι η συσσώρευση κεφαλαίου με ρυθμούς ταχύτερους από ότι πριν, δεν πραγματοποιείται. Το ίδιο, βέβαια, συμπέρασμα ισχύει και για την περίπτωση μείωσης των φόρων, που καταβάλλεται από επιχειρήσεις. Είναι δηλαδή, εξαιρετικά αμφίβολο αν μια τέτοια μείωση θα εξασφαλίσει αύξηση των επενδύσεων στη συγκεκριμένη οικονομία. Αντίθετα, τα διαρθρωτικά δημόσια ελλείμματα αποδεικνύεται ότι περιορίζουν την έκταση της ανεργίας, ενθαρρύνουν την παραγωγή, την

κατανάλωση και την επένδυση, ενώ ασκούν περιοριστική επίδραση στον όγκο των εξαγωγών.

Ταυτόχρονα, όμως η εφαρμογή μιας γενικά συντηρητικής νομισματικής, εισοδηματικής και δημοσιονομικής πολιτικής, την τελευταία 20ετία, οδήγησε τις σύγχρονες οικονομίες σε μια βαθειά και διαρκή ύφεση, ή αλλιώς στην συσσώρευση πολλών δεινών όπως ανερχόμενη ανεργία, αποδάρρυνση της ροπής για επένδυση, διεύρυνση των ανισοτήτων κατανομής του εισοδήματος, αύξηση του ποσοστού φτώχειας, περιορισμό των δημοσίων επενδύσεων κ.α.

Έτσι από την αρχή της δεκαετίας του '80 υπήρξαν κάποιες φωνές που υποστήριζαν ότι παρά την εφαρμογή συντηρητικής πολιτικής, η δημοσιονομική πολιτική θα έπρεπε να είναι περισσότερο επεκτατική ώστε να επιτύχει περιορισμό της ανεργίας, μείωση του πληθωρισμού, ενθάρρυνση της τάσης για επένδυση.

Για τους λόγους αυτούς θα έπρεπε με φειδώ, περίσκεψη και βάση συνδυασμών κατά περίπτωση να επιχειρείται η αντιμετώπιση δημοσίου χρέους και ελλειμμάτων (που είναι ενέργεια αντιπληθωριστική), όπως και η μείωση των φόρων.

B. Δημόσιο χρέος και πληθωρισμός.

Ανέφικτος, αλλά και ανεπιθύμητος κρίνεται ο σύγχρονος στόχος ελέγχου του δημοσίου χρέους και του πληθωρισμού.

- Ανέφικτος, επειδή, ο περιορισμός του Δ.Χ. απαιτεί συνήθως επιβολή νέων φόρων, που κατά κανόνα (και ιδιαίτερα στην περίπτωση της Ελλάδας) είναι έμμεσοι, και επομένως επιβαρύνουν το γενικό επίπεδο των τιμών.

- Ανεπιθύμητος, ακόμη, επειδή:

α) Η προσπάθεια καταπολέμησης του πληθωρισμού συμπίπτει με την ανάγκη διατήρησης υψηλών επιπέδων επιτοκίων, τα οποία εκτός του ότι αποθαρρύνουν την επένδυση, καθιστούν επιπλέον και επαχθέστερη την υπηρεσία εξυπηρέτησης του χρέους που με τον τρόπο αυτό διαιωνίζεται.

Η ίδια βέβαια παρατήρηση ισχύει και για την ανάγκη σύναψης νέων δανείων, για την εξυπηρέτηση των ελλειμμάτων, που δημιουργούνται από την υπέρβαση δημοσίων δαπανών επάνω στα δημόσια έσοδα.

β) Ένας ελεγχόμενος ρυθμός πληθωρισμού μειώνει το βάρος του δημόσιου χρέους και έτσι διευκολύνει την απόσβεση του. Βέβαια, ο ρυθμός αυτός του πληθωρισμού δεν πρέπει να είναι τόσο σημαντικός, ώστε να θέτει σε κίνδυνο την πιστοληπτική ικανότητα του δημοσίου, αλλά αρκούντως υψηλός ώστε να θεωρείται συμπληρωματική μέθοδος αντιμετώπισης του δημόσιου χρέους.

Αυτή ενδείκνυται υπό καθεστώς πληθωριστικών πιέσεων και αντεδείκνυται κάτω από συνθήκες οικονομικής ύφεσης, γιατί η απόσβεση του την επιδεινώνει.

Συνοπτικά, λοιπόν, υπογραμμίζεται ότι η αντιμετώπιση - απόσβεση του δημόσιου χρέους πρέπει να επιχειρείται κάτω από συνθήκες που έχουν προηγουμένα επιλεχθεί. Και αυτές επιβάλλεται να είναι περίοδοι έντασης και όχι ύφεσης, της οικονομικής δραστηριότητας. Επιπλέον, είναι σαφές, ότι η απόσβεση του δημόσιου χρέους δεν νοείται να γίνεται ταυτόχρονα, με την προσπάθεια καταστολής του πληθωρισμού. Και όμως, στην Ελλάδα επιχειρείται η μείωση του δημόσιου χρέους, κάτω από συνθήκες ύφεσης, πράγμα που περιορίζει ακόμη περισσότερο τις ελπίδες για αναζωογόνηση της οικονομίας.

Γ. Δημόσιο χρέος - Εμπορικό ισοζύγιο και Πληθωρισμός.

Η σταθεροποίηση, δηλ. η ουσιαστική μείωση διαφοράς πληθωρισμού, είναι η προϋπόθεση για τη βραχυπρόθεσμη αντιμετώπιση του ισοζυγίου πληρωμών ως περιοριστικού παράγοντα της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας. Μόνο με την αντιμετώπιση αυτού του παράγοντα μπορεί η οικονομία να αποβλέπει σε σταθερή αναπτυξιακή πορεία, με σταθερή άνοδο του βιοτικού επιπέδου του ελληνικού λαού και πλήρη αξιοποίηση των δυνατοτήτων της οικονομίας. Με άλλα λόγια, μόνον όταν παύσει το ισοζύγιο πληρωμών να αποτελεί περιοριστικό παράγοντα, θα μπορέσει η ελληνική οικονομία να επιτύχει υψηλότερους ρυθμούς οικονομικής μεγένθυσης. Το βασικό συμπέρασμα, ότι η ελλειμματικότητα των εξωτερικών συναλλαγών της χώρας αποτελεί "περιοριστικό παράγοντα", δεν ήταν καινοφανές, καθόσον έχει διαπιστωθεί από όλους τους μελετητές της ελληνικής οικονομίας, και εκφράζει με τον πιο εύγλωττο τρόπο τις διαρθρωτικές αδυναμίες της οικονομίας μας. Δυστυχώς, αυτές οι διαπιστώσεις επαναλαμβάνονται κάθε τόσο, ως πρόβλημα που παραμένει, δηλ. που όντως υπονομεύει την μακροοικονομική ισορροπία της χώρας, χωρίς να βελτιώνεται.

Η σχέση μιας οιασδήποτε εθνικής οικονομίας με τον υπόλοιπο κόσμο διέπεται από τη σχέση μεταξύ εξαγωγών και εισαγωγών. Οι εξαγωγές αποτελούν δαπάνη των ξένων για εγχώρια αγαθά και υπηρεσίες, και αυξάνουν το εγχώριο εισόδημα, ενώ οι εισαγωγές αποτελούν εγχώρια δαπάνη για ξένα αγαθά και υπηρεσίες, που αυξάνουν το εισόδημα των ξένων και μειώνουν το εγχώριο εισόδημα. Όταν οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών είναι περισσότερες από τις εξαγωγές, το "εξωτερικό ισοζύγιο" της χώρας είναι "ελλειμματικό" και επιδρά αρνητικά στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ). Το βάρος ενός τέτοιου ελλείμματος μετράται ως ποσοστό του ΑΕΠ. Από την άλλη πλευρά, το ελλειμματικό εξωτερικό ισοζύγιο μπορεί να θεωρείται ως περιοριστικός παράγοντας εάν τείνει να επιδεινώνεται όταν η εγχώρια οικονομική δραστηριότητα αυξάνει ή εάν αποτελεί λόγο που εμποδίζει το

ρυθμό αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ. Τι σημαίνει, στην πράξη, αυτός ο "περιοριστικός παράγων" που αποτελεί εμπόδιο ; Η απάντηση είναι απλή, εάν φανταστούμε το εξωτερικό ισοζύγιο όχι μόνον ως σχέση εμπορικών συναλλαγών αλλά ως γνήσιο "ισοζύγιο" που πρέπει να "κλείνει", δηλ. πρέπει στο τέλος να υπάρχει λογιστική και χρηματοδοτική εξίσωση των πληρωμών με τις εισπράξεις.

Όταν λοιπόν, οι εισπράξεις από εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών υπολείπονται των πληρωμών για εισαγωγές, η διαφορά θα πρέπει να καλυφθεί από εισροή κεφαλαίων. Τέτοιες εισροές έχουμε όταν κεφάλαια έρχονται στη χώρα για να "επενδυθούν" (π.χ. ως επιχειρηματικά κεφάλαια ή για αγορά ακινήτων) και συνεπώς να παραμείνουν μόνιμα στη χώρα, αλλά και όταν έρχονται "δανειακά" κεφάλαια, που κάποτε πρέπει να επιστραφούν. Αυτός ο εξωτερικός δανεισμός της οικονομίας συνιστά ένα "βάρος", που υπολογίζεται ως το ύψος των τοκοχρεολυσίων που πρέπει να πληρώνονταν στο εξωτερικό (και πάλι ως ποσοστό του ΑΕΠ).

Οι εξαγωγές αγαθών παραδοσιακά κάλυπταν περίπου το 40 % της αξίας των εισαγωγών, μόνον που αυτή η σχέση παρουσιάζει διαχρονική επιδείνωση, αφού το 1992 είχε ήδη πέσει στο 30 % και το 1997 διαμορφώνεται στο ιστορικά χαμηλότερο ποσοστό του 20 %. Τα καταναλωτικά πρότυπα των Ελλήνων, αλλά και οι επενδυτικές ανάγκες της οικονομίας, καλύπτονται ολοένα και σε αυξανόμενο βαθμό από αγαθά που παράγονται εκτός Ελλάδας, είτε αυτό αφορά μηχανήματα και πάσης φύσεως οχήματα είτε αφορά τρόφιμα και ποτά που προσφέρονται φθηνότερα στην εγχώρια αγορά και τώρα χωρίς περιορισμούς, ή δασμολογική επιβάρυνση. Η σοβαρή επιδείνωση της σχέσης εξαγωγών προς εισαγωγές εκφράζει τις αζεπέραστες αδυναμίες της εγχώριας παραγωγικής δυναμικότητας, και εξηγεί όχι μόνον το φαινόμενο της "αποβιομηχάνισης" της χώρας, αλλά και τη δυσκολία της να προσαρμοστεί στην ανοιχτή παγκοσμιοποιημένη οικονομία.

Αντίθετα, οι εισπράξεις από εξαγωγές υπηρεσιών ήταν παραδοσιακά υψηλότερες από τις πληρωμές για εισαγωγές υπηρεσιών. Το "πλεόνασμα

αδήλων πόρων" προέρχεται από το συνάλλαγμα που εισρέει στη χώρα λόγω τουρισμού, ναυτιλίας και μεταναστευτικών εμβασμάτων. Αυτό το πλεόνασμα "άδηλων συναλλαγών" κάλυπτε, κατά μέσον όρο, το 70 % του εμπορικού ελλείμματος περιορίζοντας έτσι αισθητά το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Την τελευταία δεκαετία το πλεόνασμα των άδηλων πόρων έχει ενισχυθεί από τις καθαρές εισπράξεις από την Ευρωπαϊκή ένωση. Αυτές οι καθαρές μεταβιβάσεις κεφαλαίων από την Ευρωπαϊκή ένωση προς την Ελλάδα έχουν ήδη φθάσει να αποτελούν το 25 % του συνόλου των άδηλων πόρων, ενισχύοντας έτσι το εξωτερικό ισοζύγιο, αλλά, από την άλλη πλευρά, οι πληρωμές τόκων για την εξυπηρέτηση του συσσωρευμένου εξωτερικού χρέους έφθασαν να αποτελούν το 50 % των άδηλων πληρωμών, επιβαρύνοντας έτσι το εξωτερικό ισοζύγιο.

Εάν εξαιρέσουμε τις καθαρές μεταβιβάσεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τις πληρωμές τόκων στο εξωτερικό και επικεντρώσουμε στο ουσιαστικό εξωτερικό ισοζύγιο, μπορούμε να συγκρίνουμε τη διαχρονική εξέλιξη δύο βασικών μεγεθών. Το πρώτο μέγεθος είναι οι "εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών" ως ποσοστό του ΑΕΠ, που επιδρά θετικά στο εγχώριο εισόδημα.

Όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα:

	EXP	-	IMP	=	BAL
1961 - 1970	7.7	-	15.6	=	-7.9
1971 - 1980	12.4	-	20.7	=	-8.3
1981 - 1990	16.9	-	26.1	=	-9.2
1991 - 1997	16.2	-	26.6	=	-10.4

Ο δείκτης εξαγωγές/ΑΕΠ εμφανίζει ανοδική πορεία, αλλά και κάμψη τα τελευταία χρόνια (ειδικά την τελευταία τριετία), έτσι ώστε από 16.9 % την περίοδο 1981-90 να μειωθεί στο 16.2 την περίοδο 1991-97.

Το δεύτερο μέγεθος είναι οι "εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών" ως ποσοστό του ΑΕΠ, που επιδρά αρνητικά στο εγχώριο εισόδημα. Αυτός ο δείκτης εμφανίζει διαχρονική αυξητική τάση και στην περίοδο 1991-97 έφθασε το 26.6 %. Το αλγεβρικό άθροισμα των δύο αυτών δεικτών, όπως φαίνεται στην 3η στήλη, μας δείχνει το βασικό εξωτερικό ισοζύγιο της ελληνικής οικονομίας το οποίο είναι μόνιμα αρνητικό. Τα συγκριτικά στοιχεία για τις 15 χώρες - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μας δείχνουν ότι έχουμε, όχι μόνο το υψηλότερο έλλειμμα στο εξωτερικό ισοζύγιο, αλλά και να είμαστε οι μόνοι που παρουσιάζουν συνεχή χειροτέρευση. Η χώρα αποδυναμώνεται παραγωγικά και συντηρείται από τα δάνεια και τις κοινοτικές ενισχύσεις.

Το συμπέρασμα είναι ότι η μείωση της διαφοράς πληθωρισμού, μεταξύ Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα αποτελέσει προϋπόθεση για την βελτίωση του εξωτερικού ισοζυγίου, ώστε να πάψει να αποτελεί περιοριστικό παράγοντα στην ανάπτυξη της χώρας.

Όμως τα στατιστικά στοιχεία αποδεικνύουν ότι η διαφορά πληθωρισμού έχει αυξηθεί. Στην περίοδο 1971-1980, κατά μέσο όρο, ο πληθωρισμός στην Ελλάδα ήταν υψηλότερος του πληθωρισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά 24 %. Στην περίοδο 1981 - 1990 ο Ελληνικός πληθωρισμός ήταν υψηλότερος του Ευρωπαϊκού κατά 18.1 % και στην πρόσφατη περίοδο 1991-1997 ο Ελληνικός πληθωρισμός είναι υψηλότερος του ευρωπαϊκού κατά 22.7 %. Επομένως η διαφορά πληθωρισμού αντί να μειώνεται αυξάνει και αυτό δεν είναι άσχετο με την παράλληλη επιδείνωση του εξωτερικού ισοζυγίου.

Όλοι οι έγκυροι παρατηρητές θεωρούν ότι το έλλειμμα του εξωτερικού ισοζυγίου αποτελεί την "αχίλλειο πτέρνα" της ελληνικής οικονομίας, η οποία ενδέχεται να αποτελέσει αφορμή για μια νέα νομισματική κρίση. Επειδή όμως έχουν πολύ στενέψει τα χρονικά περιθώρια που αφορούν τις Ευρωπαϊκές εξελίξεις, στις οποίες δέλουμε να συμμετάσχουμε, είναι προφανές ότι το μόνο

που έχει να κάνει η ελληνική οικονομία (οι κυβερνόντες αυτής) είναι να πάρει ρηξικέλευθες αποφάσεις που θα τονώσουν την ελληνική "εισπρακτική" ικανότητα της, ενισχύοντας παραγωγικές επενδυτικές πρωτοβουλίες, τον αποδοτικό τουρισμό και την ελληνική εμπορική ναυτιλία. Δεν αρκεί με "δανεικά" και με "δωρεές", και με λογιστικά κόλπα, να εμφανίζουμε εικόνα βελτίωσης, την οποία ο λαός όντως θέλει να πιστεύει.

Η πραγματικότητα εκδικείται, και οι αγορές μπορούν να αξιολογήσουν σωστά τις ενέργειες που υπόσχονται μια όντως θετική πορεία της οικονομίας μας, και να επιβραβεύσουν τη σωστή πολιτική.

*****

3.4. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ.

Όπως φαίνεται από τους πίνακες (3.7 και 3.8). Οι δαπάνες εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους αυξήθηκαν σημαντικά κατά την περίοδο 1975-91.

Όσον αφορά την κεντρική κυβέρνηση, παρατηρούμε ότι οι πληρωμές χρεολυσίων αυξήθηκαν κατά την περίοδο αυτή 5.1 δις δρχ. (ή 0.8 % του ΑΕΠ) σε 920.0 δις δρχ. (ή 7.3 % του ΑΕΠ), ενώ οι πληρωμές τόκων από 9.7 δις δρχ. (ή 1.4 % του ΑΕΠ) σε 1.447,9 δις δρχ. (ή 11.5 % του ΑΕΠ).

Συνολικά, οι δαπάνες της κεντρικής κυβέρνησης για τοκοχρεολυσία κατά την περίοδο 1975-91 αυξήθηκαν από 14.8 δις δρχ. (ή 2.2 % του ΑΕΠ) σε 2.367,9 δις δρχ. (ή 18.8 % του ΑΕΠ). Ειδικότερα, κατά την περίοδο 1980-90 ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης των δαπανών της κεντρικής κυβέρνησης για τοκοχρεολυσία ήταν 39.5 %.

Όσον αφορά τις δημόσιες επιχειρήσεις και τους δημόσιους οργανισμούς (ΔΕΚΟ) κατά την περίοδο 1975-91, οι πληρωμές χρεολυσίων αυξήθηκαν από 3.0 δις δρχ. (ή 0.4 % του ΑΕΠ) σε 396.3 δις δρχ. (ή 3.8 % του ΑΕΠ).

Συνολικά, οι δαπάνες των ΔΕΚΟ για τοκοχρεολυσία κατά την περίοδο 1975-90 αυξήθηκαν από 5.0 δις δρχ. (ή 0.7 % του ΑΕΠ) σε 772.8 δις δρχ. (ή 7.4 % του ΑΕΠ). Ειδικότερα κατά την περίοδο 1980-90 ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης των δαπανών των ΔΕΚΟ για τοκοχρεολυσία ήταν 39.0 %, παρακολουθούσε δηλ. εκείνον της κεντρικής κυβέρνησης.

Όπως φαίνεται από τους πίνακες (3.7 και 3.8) οι δαπάνες του ευρύτερου δημόσιου τομεά, δηλ. της κεντρικής κυβέρνησης και των ΔΕΚΟ, για χρεολυσία κατά την περίοδο 1975-91 αυξήθηκαν από 7.1 δις δρχ. (ή 1.1 % του ΑΕΠ) σε 1.324,0 δις δρχ. (ή 10.5 % του ΑΕΠ), ενώ κατά την περίοδο 1975-90 οι δαπάνες για τόκους αυξήθηκαν από 12.7 δις δρχ. (ή 1.8 % του ΑΕΠ) σε 1.579,0 δις δρχ. (ή 15.0 % του ΑΕΠ). Επομένως, οι δαπάνες εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους κατά την περίοδο 1975-90 αυξήθηκαν από 19.8 δις δρχ. (ή 2.9 % του ΑΕΠ) σε 2.293,5 δις δρχ. (ή 21.7 % του ΑΕΠ). Η μεγαλύτερη

απόλυτη αύξηση των δαπανών για τοκοχρεολυσία έγινε το 1981, οπότε αυξήθηκαν κατά 89.8 % έναντι του προηγούμενου έτους, και μετά το 1990, οπότε αυξήθηκαν κατά 54.9 % έναντι του προηγούμενου έτους. Η μεγαλύτερη αύξηση των δαπανών για τοκοχρεολύσια ως ποσοστόν του ΑΕΠ έγινε το 1990, οπότε αυξήθηκαν κατά 4.8 ποσοστιαίες μονάδες. Παρατηρούμε επίσης ότι ένα πολύ υψηλό ποσοστό των συνολικών δαπανών εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους, που κυμαίνεται μεταξύ 60 % και 75 %, αφορά τις πληρωμές τόκων. Η εξέλιξη των τοκοχρεολυσίων του δημόσιου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ κατά την περίοδο 1975-91 παρουσιάζεται και στο σχήμα (3.3).

Ενδιαφέρουσες δείκτες του μεγέθους των δαπανών εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους όσον αφορά την κεντρική κυβέρνηση είναι η σχέση τους προς τα έσοδα και τις δαπάνες του τακτικού προϋπολογισμού. Η εξέλιξη των δεικτών αυτών παρουσιάζεται στο σχήμα (3.4). Ως προς την εξέλιξη των δαπανών εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους ως ποσοστόν των δαπανών του τακτικού προϋπολογισμού, παρατηρούμε ότι, ενώ το 1975 έφταναν το 10.8 %, το 1991 έφτασαν το 40.2 %. Οι μεγαλύτερες αυξήσεις των τιμών του δείκτη σημειώθηκαν τις περιόδους 1989-90 και 1990-91, οπότε αυξήθηκε από 24.0 % (1989) σε 32.7 % (1990) και κατόπιν σε 40.2 % (1991). Σημαντική επίσης αύξηση σημείωσε η τιμή του δείκτη κατά την περίοδο 1982-87, οπότε αυξήθηκε από 13.7 % το 1982 σε 14.8 % το 1983, σε 18.6 % το 1984, σε 20.7 % το 1985, σε 23.1 % το 1986 και σε 28.5 % το 1987.

Αν προστεθούν και οι δαπάνες εξυπηρέτησης του χρέους των ενόπλων δυνάμεων, η τιμή του δείκτη αυξάνεται κατά 2.1 έως 3.6 μονάδες κατ' έτος και το 1991 φτάνει το 42.3 %.

Έτσι, η ταχύτατη συσσώρευση του χρέους, ο βραχυχρόνιος χαρακτήρας του και τα υψηλά επιτόκια εσωτερικού δανεισμού, είχαν ως συνέπεια τη μεγάλη αύξηση των δαπανών για τόκους και χρεολύσια έως το 1994. Κατά το 1995, η μείωση των επιτοκίων και η ρύθμιση για την πληρωμή τόκων ύψους 200 δις δρχ. περίπου κατέστησαν εφικτή τη συγκρότηση των δαπανών για τόκους στα επίπεδα του 1994. Κατά το 1996, η αποκλιμάκωση των επιτοκίων με αργότερο

ρυθμό από εκείνο του 1995 και οι μεγάλες εξοφλήσεις ομολόγων είχαν σαν αποτέλεσμα την αύξηση των δαπανών εξυπηρέτησης του χρέους κατά 17 % περίπου.

Οι δαπάνες εξυπηρέτησης του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης εμφανίζονται στον πίνακα 3.9.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα, το σύνολο των δαπανών εξυπηρέτησης το 1996 εκτιμάται σε 6.9 τρις δρχ., χωρίς τις εξοφλήσεις εντόκων γραμματίων ιδιωτικού τομέα.

Το σύνολο των δαπανών για τόκους και δαπάνες το 1996 θα ανέλθει σε 3.4 τρις δρχ. περίπου. Η αύξηση των δαπανών για τόκους κατά 3.3 % περίπου έναντι του 1995 οφείλεται κυρίως όπως προαναφέρθηκε, στη μικρότερη μείωση των επιτοκίων από εκείνη του 1995. Ως ποσοστό του ΑΕΠ, όμως, οι δαπάνες για τόκους θα μειωθούν το 1996 σε 11.7 % έναντι 12.7 % το 1995.

Σημειώνεται ότι κατά το 1996 θα γίνει ρύθμιση τόκων ανάλογη με εκείνη του 1995. Η ρύθμιση αυτή έχει ως σκοπό την αποτελεσματικότερη διαχείριση του δημόσιου χρέους, αποτελεί διεθνώς συνήθη πρακτική και αφορά την αναδιάρθρωση και ομαλότερη κατανομή βάρους εξυπηρέτησης του. Η συγκράτηση αυτή, είναι ιδιαίτερα σημαντική γιατί οι δαπάνες για τόκους διαμορφώνουν τα ετήσια ελλείμματα του Δημοσίου και κατά συνέπεια συντελούν στη συσσώρευση νέου χρέους (Διάγραμμα 3.2).

Τα χρεολύσια για το 1996 ανήλθαν σε 3.5 τρις δρχ. Η αύξηση τους κατά 30 % περίπου έναντι του 1995, οφείλεται στην εξόφληση πενταετούς δραχμικού ομολόγου, που υποκατέστησε το 1991 έντοκα γραμμάτια στα πλαίσια της προσπάθειας αναδιάρθρωσης τους χρέους.

.....

3.5. ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ ΥΨΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ.

Συνοπτικά, λοιπόν, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το ύψος και η ταχύτητα συσσώρευσης του χρέους προσδιορίζονται από πολλούς παράγοντες, οι κυριότεροι των οποίων είναι το ετήσιο έλλειμμα, και ιδιαίτερα το ετήσιο πρωτογενές έλλειμμα, το ύψος των πραγματικών και ονομαστικών επιτοκίων και ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ. Άλλοι σημαντικοί παράγοντες είναι οι μεταβολές στη συναλλαγματική ισοτιμία, η ανάληψη νέου χρέους, κ.λπ.

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία του πίνακα (3.10) τα καθαρά ελλείμματα (χωρίς χρεωλύσια) του κρατικού προϋπολογισμού τα τελευταία 16 έτη ακολούθησαν ανοδική πορεία (με εξαίρεση 4 έτη) και έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη συσσώρευση του χρέους.

Ταυτόχρονα, από το 1980 έως και το 1991 υπήρχαν και σημαντικά πρωτογενή ελλείμματα τα οποία προσέδωσαν έντονη δυναμική στη συσσώρευση του δημοσίου χρέους. Στη συνέχεια, όμως ο Κρατικός προϋπολογισμός εμφανίζει συνεχώς πρωτογενή πλεονάσματα, τα οποία ιδιαίτερα, από το 1994 και μετά, είναι σημαντικού ύψους και βαίνουν συνεχώς αυξανόμενα. Τα πρωτογενή πλεονάσματα αποτελούν αναγκαία συνθήκη για τη σταθεροποίηση του λόγου του δημοσίου χρέους προς το ΑΕΠ, και συμβάλλουν στη μείωση των δανειακών αναγκών του Δημόσιου.

Το υπόλοιπο τμήμα του ετήσιου καθαρού ελλείμματος, που οφείλεται στην καταβολή τόκων και προμηθειών για την εξυπηρέτηση του δημοσίου χρέους, ακολούθησε σταθερά ανοδική πορεία από το 1980 έως σήμερα. Έτσι οι δαπάνες αυτές το 1996 διαμορφώνονται σε 121.7 % του καθαρού ελλείμματος του Δημοσίου, από 26 % που ήταν το 1980.

Εάν δηλ. δεν υπήρχαν δαπάνες για τόκους, ο κρατικός προϋπολογισμός θα είχε σήμερα πλεόνασμα.

Η εξέλιξη αυτή δείχνει καθαρά ότι η συσσώρευση του δημοσίου χρέους έχει αποκτήσει μια δυναμική αυτοτροφοδότησης, στην οποία καθοριστικό ρόλο

παίζει το ετήσιο κόστος εξυπηρέτησης (τόκοι και προμήθειες) του χρέους. Από την άποψη αυτή η μείωση των επιτοκίων δανεισμού του Δημοσίου έχει μεγάλη σημασία, γεγονός που υποδηλώνεται και από τα σχετικά μεγέθη του προγράμματος Σύγκλισης.

Η μεταβολή της συναλλαγματικής ισοτιμίας της δραχμής είναι ένας άλλος παράγων που επηρεάζει το ύψος του δημοσίου χρέους και συγκεκριμένα το εξωτερικό χρέος και το χρέος με ρήτρα συναλλάγματος. Τυχόν διολίσθηση του εγχώριου νομίσματος οδηγεί σε αναλογική αύξηση του ύψους των δύο αυτών κατηγοριών του δημοσίου χρέους, εκφρασμένων σε εγχώριο νόμισμα. Το τμήμα του συνολικού χρέους της Κεντρικής Διοίκησης που επηρεάζεται από τις μεταβολές της ισοτιμίας της δραχμής, στο τέλος του '96 είναι περίπου 9.791 δις δρχ. ή 27.5 % του δημοσίου χρέους, έναντι 33.1 % του 1995. Η θετική αυτή εξέλιξη μειώνει την "ευαισθησία" του δημοσίου χρέους σε μεταβολές της συναλλαγματικής ισοτιμίας. Πάντως η ακολουθούμενη συναλλαγματική πολιτική της σταθερής δραχμής (ιδιαίτερα από τον Ιούνιο του 1994 και μετά) ουσιαστικά έχει πάψει να συμβάλλει στην αύξηση αυτού του τμήματος του δημοσίου χρέους.

Μια άλλη σημαντική κατηγορία προσδιοριστικών παραγόντων του ρυθμού αύξησης του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης είναι οι καταπτώσεις εγγυήσεων, οι οποίες έχουν χορηγηθεί από το Δημόσιο σε πιστωτικά ιδρύματα για λογαριασμό διαφόρων δημοσίων οργανισμών και επιχειρήσεων (συμπεριλαμβανομένων ακόμα και ιδιωτικών επιχειρήσεων), καθώς και η απ' ευθείας ανάληψη διαφόρων χρεών δημοσίων επιχειρήσεων και οργανισμών.

Σημειώνεται, ότι στην περίπτωση που οι αρχικές υποχρεώσεις αναφέρονται σε δημόσιους οργανισμούς και επιχειρήσεις, τότε η αύξηση του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης αντισταθμίζεται από ισόποση μείωση του χρέους των φορέων. Πρόκειται δηλαδή για μια μετατόπιση του χρέους από φορείς του Δημοσίου προς την Κεντρική Κυβέρνηση, με αποτέλεσμα το σύνολο του χρέους της Γενικής κυβέρνησης να παραμένει αμετάβλητο.

Τα τελευταία χρόνια η συνεχής ανάληψη χρεών αυτής της κατηγορίας από την κεντρική Διοίκηση έλαβε, για διάφορους λόγους, σημαντικές διαστάσεις.

.....

3.6 ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

Στο σύνολο σχεδόν των δημοσιευμάτων σχετικά με το ελληνικό δημόσιο χρέος, η συζήτηση περιορίζεται συνήθως στο ύψος του, εκφρασμένο είτε σε απόλυτο μέγεθος, είτε ως ποσοστό στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ), ΕΠΕ, ακόμη κατά κεφαλήν. Στις περισσότερες δε περιπτώσεις αφήνεται να εννοηθεί ότι το μέγεθος του προβλήματος είναι ευθέως ανάλογο με το μέγεθος του χρέους. Γι' αυτό και τον τελευταίο καιρό δόθηκε ιδιαίτερη δημοσιότητα και σημασία στο γεγονός ότι το δημόσιο χρέος, στα τέλη του 1989, ξεπέρασε το 100 % του ΑΕΠ.

Το μέγεθος του χρέους του δημοσίου τομέα καθώς και η διάρθρωση του παρουσιάζονται στον πίνακα 3.11. Όπως προκύπτει από τα στοιχεία αυτά το ακαθάριστο χρέος του δημοσίου τομέα στη χώρα μας έφθασε στα τέλη του 1989 τα 8.8 τρισεκατομμύρια δρχ. ή 100.5 % του ΑΕΠ. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στο μέγεθος αυτό δεν συμπεριλαμβάνονται τα εγγυημένα από το ελληνικό Δημόσιο δάνεια σε φορείς οι οποίοι δεν συγκαταλέγονται στον δημόσιο τομέα (π.χ. Βιοτεχνικά δάνεια, δάνεια σε αγρότες, σε τεχνικές εταιρείες, κ.λπ.), τα οποία στα τέλη του 1988 εκτιμάται ότι ανέρχονταν σε 1.2 τρις δρχ. Επίσης δεν συμπεριλαμβάνεται το χρέος των ενόπλων δυνάμεων το οποίο δεν είναι γνωστό και το ταμειακό άνοιγμα του τρεχούμενου λογαριασμού του Δημοσίου στην κεντρική τράπεζα, το οποίο στα τέλη του

1989 ήταν 375.7 δις. δρχ. Τέλος, δεν συμπεριλαμβάνονται σε μεγάλο βαθμό οι καταπτώσεις εγγυήσεων ύψους 190 δις δρχ. και το χρέος των αγροτικών συνεταιρισμών που φθάνει τα 560 δις δρχ. Εάν λοιπόν προστεθούν και αυτά τα ποσά, το μέγεθος του δημόσιου χρέους πλησιάζει τα 12 τρις δρχ.

Σημειώνεται επίσης ότι για τα έτη 1975-81 δεν συμπεριλαμβάνεται το συσσωρευμένο πραγματικό έλλειμμα των λογαριασμών διαχείρισης Αγροτικών προϊόντων και Κρατικών εφοδίων, το οποίο αποτελούσε χρέος της Κεντρικής Κυβέρνησης προς την Τράπεζα της Ελλάδος. Τα ελλείμματα αυτά καλύπτονταν σε μη τακτά χρονικά διαστήματα είτε με μεταφορά από τον τακτικό προϋπολογισμό (δεκαετία «60) είτε με μακροχρόνιο δανεισμό από την Τράπεζα της Ελλάδος (π.χ. δάνειο 79 δις δρχ. το 1978 και 250 δις δρχ. το 1981). Μετά οι λογαριασμοί αυτοί έχασαν, αφ' ενός, τη σημασία τους και αφ' ετέρου τα επίσημα πραγματικά ελλείμματα εμφανίζονται πλέον στις δαπάνες του τακτικού προϋπολογισμού, το επίσημο έλλειμμα του οποίου επηρεάζει το δημόσιο χρέος του ίδιου έτους.

Θα πρέπει να τονισθεί όμως ότι η μέτρηση του ύψους του δημόσιου χρέους και μάλιστα σε περιόδους πληθωρισμού, δεν είναι απλό θέμα. Ήδη από το 1982 ο M.J. Boskin και αργότερα οι R. Eisner και P. Pieper σε μια σειρά άρθρων προτείνουν τόσες και τέτοιας έκτασης αναπροσαρμογές στα στοιχεία του δημόσιου χρέους των ΗΠΑ, που τελικά, αρχικό ποσό μικτού χρέους ονομαστικού ύψους 1.220 δις δολαρίων το 1980, να μετατρέπεται σε καθαρή θέση 279 δις δολαρίων.

Οι αναπροσαρμογές αυτές εντοπίζονται κυρίως σε δύο σημεία: στη μια περίπτωση έχουμε μετατροπή της ονομαστικής αξίας των χρηματοοικονομικών υποχρεώσεων και απαιτήσεων του Δημοσίου, λόγω μεταβολών στον πληθωρισμό και στα επιτόκια, σε αγοραίες τιμές. Στην άλλη περίπτωση επιχειρείται αναπροσαρμογή της αξίας των παγίων περιουσιακών στοιχείων του Δημοσίου.

Αν και μια τέτοια αναπροσαρμογή των στοιχείων για την Ελλάδα θα παρουσίαζε ενδιαφέρον, κάτι τέτοιο δεν επιχειρήθηκε, γιατί ξεφεύγει από τους σκοπούς της παρούσης εργασίας. Τονίζεται όμως ότι υπάρχουν διάφοροι τρόποι μέτρησης του δημόσιου χρέους και της συνολικής οικονομικής θέσης του Δημοσίου. Εξ άλλου υπάρχει πάντοτε και το πρόβλημα του ορισμού του δημοσίου τομέα. Στην Ιταλία π.χ. στο δημόσιο χρέος δεν συμπεριλαμβάνονται το χρέος της δημόσιας επιχείρησης ηλεκτρισμού, ενώ συμπεριλαμβάνεται αυτό του ταχυδρομείου και των σιδηροδρόμων. Αντίθετα, στη χώρα μας το χρέος της ΔΕΗ συμπεριλαμβάνεται πάντοτε στις εκτιμήσεις του δημόσιου χρέους.

Η μόνη αναπροσαρμογή που επιχειρήθηκε στα στοιχεία του πίνακα (3.11) ήταν η αφαίρεση των καταθέσεων των δημοσίων οργανισμών και επιχειρήσεων (ΔΕΚΟ) στο τραπεζικό σύστημα, από το ύψος του μικτού δημοσίου χρέους. Γι' αυτό το σύνολο III δίνει το ύψος του καθαρού δημοσίου χρέους. Εάν στο μέγεθος αυτό προστεθούν οι καταθέσεις στο τραπεζικό σύστημα, τότε λαμβάνουμε το σύνολο του ακαθάριστου δημοσίου χρέους (σύνολο V).

Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα (3.11), το καθαρό δημόσιο χρέος αυξήθηκε από 25.39 %, το 1975 σε 93 % του ΑΕΠ το 1989. Η μεγαλύτερη επί μέρους κατηγορία είναι το χρέος της κεντρικής κυβέρνησης το οποίο στην αρχή της περιόδου αποτελούσε το 86.6 % ενώ το 1989 το 81.9 % του συνολικού χρέους. Το χρέος των δημοσίων επιχειρήσεων αποτελεί τη δεύτερη μεγαλύτερη επιμέρους κατηγορία με συμμετοχή 18.2 % στο συνολικό χρέος στα τέλη του 1989. Τέλος, οι δημόσιοι οργανισμοί (κυρίως ασφαλιστικά ταμεία) και οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) παρουσιάζουν αποδεματικά μεγαλύτερα του χρέους τους, αν και το πλεόνασμα αυτό είναι πλέον ασήμαντο και τείνει να εξαφανισθεί λόγω της συσσώρευσης σημαντικού χρέους από τα κύρια ασφαλιστικά ταμεία (ΙΚΑ, ΝΑΤ, κ.λπ.).

Ιδίως στην περίπτωση του εξωτερικού χρέους, το οποίο κατά μέσο όρο κυμαίνεται γύρω στο 38 % του συνολικού χρέους η κεντρική κυβέρνηση το 1989 έχει το 69.6 % των συνολικών υποχρεώσεων (έναντι 64.7 % το 1975), οι

δημόσιες επιχειρήσεις το 30.0 % και οι ΟΤΑ το 0.4 %. Σημειώνεται ότι οι δημόσιοι οργανισμοί και οι ΟΤΑ δεν βαρύνονται με κανένα δάνειο ή άλλη υποχρέωση προς την αλλοδαπή από τον πόλεμο έως και το 1987. Από το 1988 και μετά όμως, μετά την σύναψη του δανείου των 40 εκ. δολλαρίων από τον Δήμο Αθηναίων, παρουσιάζουν εξωτερικό χρέος.

Το μέγεθος λοιπόν του καθαρού δημόσιου χρέους την 31η Δεκεμβρίου 1989 ήταν γύρω στο 93 % του ΑΕΠ, ενώ το αντίστοιχο μικτό μέγεθος ήταν ελαφρά ανώτερο του 100 % του ΑΕΠ. Είναι το μέγεθος αυτό "υψηλό" ;

Κατ' αρχήν η οικονομική θεωρία δεν έχει προσδιορίσει ένα "άριστο" ύψος δημοσίου χρέους. Το μόνο σχετικό θεωρητικό αποτέλεσμα είναι ότι ο λόγος δημόσιο χρέος προς ΑΕΠ πρέπει να παραμένει σταθερός στο μεσο του οικονομικού κύκλου και να χρησιμοποιείται για "εξομάλυνση του φορολογικού βάρους", στη διάρκεια του κύκλου. Η λύση του υποδείγματος όμως δεν προσδιορίζει σε πιο ύψος πρέπει να παραμένει σταθερός ο λόγος αυτός.

Η οικονομική ιστορία, από την άλλη πλευρά, αναφέρει πολλά παραδείγματα χωρών όπου, κυρίως μετά από πολέμους, ο λόγος του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ όχι μόνο ξεπέρασε την μονάδα αλλά πλησίασε και το 2, χωρίς καταστροφικές συνέπειες. Το Ηνωμένο Βασίλειο π.χ. μετά τους Ναπολεόντειους πολέμους, μετά τον Α' παγκόσμιο πόλεμο, τη δεκαετία του '30 και μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο είχε συσσωρεύσει δημόσιο χρέος που πλησίαζε το 200 % του ΑΕΠ.

Στη Γαλλία το 1922 το δημόσιο χρέος έφθασε το 180 % του ΑΕΠ και παρέμεινε πάνω από το 100 % έως το 1928. Στις ΗΠΑ, το χρέος μετά το Β' παγκόσμιο πόλεμο έφθασε το 125 % του ΑΕΠ. Αλλά και η σύγκριση με το σημερινό δημόσιο χρέος των άλλων χωρών της Ε.Κ. δεν οδηγεί σε αδιαμφισβήτητα συμπεράσματα. Όπως προκύπτει από τα στοιχεία του πίνακα (3.12), το Βέλγιο, η Ιρλανδία, και η Ιταλία στα τέλη του 1989 είχαν υψηλότερο δημόσιο χρέος από ότι η Ελλάδα, ενώ τα χρέη της Ολλανδίας και της Πορτογαλίας πλησιάζουν αυτό της χώρας μας. Συγκρινόμενο με εκείνο όλων των χωρών όμως, το χρέος της Ελλάδας είναι 48 % υψηλότερο από τον μέσο

όρο της Κοινότητας. Αναφέρεται επίσης ότι το 1986 το σύνολο του δημόσιου τομέα στην Ιρλανδία (στοιχεία ΟΟΣΑ) έφθασε το 165 % του ΑΕΠ, έκτοτε όμως έχει μειωθεί χάρη στη λήψη δραστικών μέτρων.

Εξετάζοντας τώρα την ελληνική εμπειρία σημειώνουμε ότι το δημόσιο χρέος στη χώρα μας, από τις αρχές της δεκαετίας του '50 έως σήμερα, δεν είχε τότε πλησιάσει τα σημερινά επίπεδα. Το πλέον ανησυχητικό όμως χαρακτηριστικό του δημόσιου χρέους είναι η δυναμική που έχει αποκτήσει (Διάγραμμα 3.1). Μεταξύ τέλους 1979 και τέλους 1989, το δημόσιο χρέος ως ποσοστό στο ΑΕΠ υπερτριπλασιάστηκε. Από το 1980 έως σήμερα το δημόσιο χρέος αυξάνεται συνεχώς.

Με βάση λοιπόν την ελληνική μεταπολεμική εμπειρία, αλλά και αυτή των περισσότερων χωρών σε ομαλές περιόδους, δικαιούμεθα να συμπεράνουμε ότι το ύψος αλλά και κυρίως η ταχύτητα συσσώρευσης του δημόσιου χρέους και του ΟΟΣΑ, δεν έχουν βρεθεί σε παρόμοια θέση στην δεκαετία του '80. Το βέβαιον είναι ότι οι εξελίξεις αυτές αν αφεθούν ανεξέλεγκτες, πολύ σύντομα η κατάσταση θα είναι εκρηκτική.

Εάν λοιπόν δεχθούμε ότι το δημόσιο χρέος είναι ήδη "υψηλό" και τείνει να γίνει υψηλότερο, τι ακριβώς σημαίνει αυτό για την οικονομία;

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Χρέος και ελλείμματα (% του ΑΕΠ, Γενικό της Κυβέρνησης)

Χώρες	1981			1988		
	Χρέος	Σύνολο Ελλείμ.	Πρωτο- γενές	Χρέος	Σύνολο Ελλείμ.	Πρωτο- γενές
Ευρώπη-10	40.6	3.8	1.4	58.7	2.9	-1.8
Βέλγιο	75.7	12.6	4.8	126.5	5.9	-4.5
Δανία	39.3	6.9	1.6	62.5	-1.0	-8.5
Γερμανία	32.7	3.7	1.4	44.7	0.8	-2.0
Ελλάδα	28.8	11.0	7.9	73.6	12.8	3.2
Ισπανία	18.2	3.9	3.1	47.7	3.2	-0.3
Γαλλία	24.6	1.9	-0.1	36.5	1.7	-1.1
Ιρλανδία	76.8	13.4	6.8	118.6	5.1	-4.3
Ιταλία	58.5	11.3	5.2	94.1	9.9	1.0
Λουξεμβούργο	13.6	3.6	2.7	10.0	-5.6	-6.7
Ολλανδία	45.9	5.5	1.0	78.5	4.5	-1.5
Πορτογαλία	37.1	9.2	4.1	72.2	6.1	-2.4
Μ. Βρετανία	52.3	2.6	2.4	48.6	-1.2	-4.7
Η.Π.Α.	37.1	1.0	0.7	51.5	1.7	0.3
Ιαπωνία	57.1	3.9	2.5	68.3	-0.2	-2.8

Πηγή: Public Debt Management: theory and history, Ed. by Rudiger Dornbusch and Mario Draghi, Cambridge Univ. Press, 1990, σελ. 2.

Σημείωση: Συνολικό χρέος / ΑΕΠ. Το πρωτογενές έλλειμμα αποκλείει τους τόκους. Το σήμα (-) υποδηλώνει πλεόνασμα.

ΠΗΓΗ: ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ - ΔΕΛΙΒΑΝΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1.

Η εξέλιξη του ακαθάριστου και του καθαρού δημόσιου χρέους καθώς και των εγγυήσεων κατά την περίοδο 1979-91

Έτος	(σε δισ. δρχ.)			(σε τρέχουσες τιμές)		
	Κεντρική κυβέρνηση	Δημόσιες επιχειρή- σεις	Δημόσιοι οργανισμοί	Ακαθάριστο δημόσιο χρέος	Καταθέσεις -διαθέσιμα	Καθαρό δημόσιο χρέος
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
				= (1)+(2)+(3)		= (4)-(5)
1979	394,6	119,8	19,5	533,9	135,7	398,2
1980	473,8	179,8	19,6	673,2	160,6	512,6
1981	671,9	267,7	29,9	969,5	180,7	788,8
1982	298,4	376,4	67,9	1.372,7	236,2	1.136,5
1983	1.339,4	357,1	95,6	1.972,1	283,6	1.688,5
1984	1.882,9	748,7	143,1	2.774,7	336,9	2.437,8
1985	2.673,4	1.039,2	214,8	3.927,4	390,5	3.536,9
1986	3.230,3	1.174,3	353,6	4.758,2	455,8	4.302,4
1987	4.045,8	1.283,8	492,1	5.821,7	592,1	5.229,6
1988	5.383,4	1.461,9	651,6	7.496,9	718,5	6.778,4
1989	6.698,8	1.622,9	842,1	9.163,8	960,6	8.203,2
1990	9.382,0	1.609,0	686,0	11.677,0	1.180,0	10.497,0
1991*	11.895,5	1.697,0	361,0	13.953,5	1.300,0	12.653,5

* Προσωρινά στοιχεία

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

ΕΣΥΕ, Εθνικοί Λογαριασμοί της Ελλάδος.

ΠΗΓΗ ΙΩΑΝΝΗΣ Σ. ΒΑΒΟΥΡΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1. (συνέχεια)

Εγγυήσεις Δημοσίου	Εγγυήσεις σε ιδιώτες	Σύνολο εγγυήσεων	Ακαθ. δημόσιο χρέος και εγγ. σε ιδιώτες	Καθ. δημόσιο χρέος και εγγ. σε ιδιώτες	Ακαθ. εγχώρ. προϊόν σε αγοραίες τιμ.
(7)	(8)	(9) =(7)+(8)	(10) =(4)+(8)	(11) =(6)+(8)	(12)
200.7	52.2	252.9	586.1	450.4	1.428.8
292.7	64.4	357.12	737.6	577.0	1.711.0
411.8	92.8	504.6	1.062.3	881.6	2.050.1
605.5	146.4	751,9	1.519,1	1.282,9	2.574,6
801.0	141.7	942,7	2.113,8	1.830,2	3.079,2
909.8	169.9	1.079,7	2.944,6	2.607,7	3.805,7
1.093.3	202,4	1.295,7	4.129,8	3.739,3	4.617,8
1.540.1	265,3	1.805,4	5.023,5	4.567,7	5.514,7
1.858.4	382,9	2.241,3	6.204,6	5.612,5	6.258,5
2.017,0	423,4	2.440,4	7.920,3	7.201,8	7.526,5
2.321,0	503,9	2.824,9	9.667,7	8.707,1	8.777,4
2.600,0	600,0	3.200,0	12.277,0	11.097,0	10.545,0
2.600,0	600,0	3.200,0	14.553,5	13.253,5	12.546,0

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2.

Η εξέλιξη του ακαθάριστου και του καθαρού δημόσιου χρέους καθώς και των εγγυήσεων κατά την περίοδο 1979-91 ως ποσοστών του ΑΕΠ

Έτος	Κεντρική κυβέρνηση (1)	Δημόσιες επιχειρή- σεις (2)	Δημόσιοι οργανισμοί (3)	Ακαθάριστο δημόσιο χρέος (4)	Καθαρό δημόσιο χρέος (5)	Ακαθ. δημόσιο χρέος και εγγ. σε ιδιώτες (6)
				= (1)+(2)+(3)		
1979	27,6	8,4	1,4	37,4	27,9	41,0
1980	27,7	10,5	1,1	39,3	30,0	43,1
1981	32,8	13,1	1,5	47,3	38,5	51,8
1982	36,1	14,6	2,6	53,3	44,1	59,0
1983	43,5	17,4	3,1	64,0	54,8	68,6
1984	49,5	19,7	3,8	72,9	64,1	77,4
1985	57,9	22,5	4,7	85,1	76,6	89,4
1986	58,6	21,3	6,4	86,3	78,0	91,1
1987	64,6	20,5	7,9	93,0	83,6	99,1
1988	71,5	19,4	8,7	99,6	90,1	105,2
1989	76,3	18,5	9,6	101,4	93,5	110,1
1990	89,0	15,2	6,5	110,7	99,5	116,4
1991	94,8	13,5	2,9	111,2	100,9	115,8

Πηγή: Πίνακας 3.1.

ΠΗΓΗ ΙΩΑΝΝΗΣ Σ. ΒΑΒΟΥΡΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3.

Ρυθμοί αύξησης του δημόσιου χρέους και του ονομαστικού ΑΕΠ
κατά την περίοδο 1979-91

Περίοδος	Ρυθμός αύξησης καθαρού δημόσιου χρέους (b) (1)	Ρυθμός αύξησης ονομαστικού ΑΕΠ (g) (2)	Διαφορά ρυθμών αύξησης (b-g) (3) =(1)-(2)
1979-80	28.7%	19.8%	8.9%
1980-81	53.9%	19.8%	34.1%
1981-82	44.1%	25.6%	18.5%
1982-83	48.6%	19.6%	29.0%
1983-84	44.4%	23.6%	20.8%
1984-85	45.0%	21.3%	23.7%
1985-86	21.6%	19.4%	2.2%
1986-87	21.6%	13.5%	8.1%
1987-88	29.6%	20.3%	9.3%
1988-89	21.0%	16.6%	4.4%
1989-90	28.0%	20.1%	7.9%
1990-91	20.5%	19.0%	1.5%
1980-85	47.2%	22.0%	25.2%
1985-90	24.3%	18.0%	6.3%
1980-90	35.2%	19.9%	15.3%

Πηγή: Πίνακας 3.1.

ΠΗΓΗ ΙΩΑΝΝΗΣ Σ. ΒΑΒΟΥΡΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4.
Η εξέλιξη της διάρθρωσης του ακαθάριστου δημόσιου χρέους
κατά την περίοδο 1979-91

Έτος	(σε δισ. δρχ.)					(σε τρέχουσες τιμές)			
	Κεντρική κυβέρνηση					Εξωτερικό	Δημόσιες επιχειρήσεις		
	Εσωτερικό		Ομόλογα	Λοιπά	Σύνολο		Εσωτε- ρικό	Εξωτε- ρικό	
	Τράπεζα Ελλάδος	Έντοκα γραμμάτια				(5)=(1)+ +(2)+(3)+(4)			
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)		
1979	32.4	211.5	10.8	11.4	316.1	78.5	79.8	40.0	
1980	32.9	257.5	10.0	12.4	362.8	111.0	117.4	62.4	
1981	181.5	300.0	9.1	18.0	508.6	163.3	160.5	107.2	
1982	305.9	357.5	8.3	21.9	693.6	234.8	209.6	166.8	
1983	309.9	541.5	7.2	93.5	952.1	387.3	262.0	257.1	
1984	463.1	748.2	6.3	41.7	1.259.3	623.6	339.3	409.4	
1985	465.7	1.120.2	5.3	54.4	1.645.6	1.027.8	436.5	602.7	
1986	465.8	1.388.9	28.0	60.3	1.943.0	1.287.3	533.9	640.4	
1987	497.7	1.869.9	137.9	69.1	2.574.6	1.471.2	618.9	664.9	
1988	496.5	2.828.2	305.6	74.1	3.704.4	1.679.0	708.3	753.6	
1989	495.2	3.503.7	746.5	82.0	4.827.4	1.871.4	807.9	815.0	
1990	483.9	4.832.6	1.094.7	82.1	7.303.3	2.078.9	652.0	957.0	
1991*	472.7	4.930.2	3.352.0	84.7	8.839.6	3.055.9	700.0	997.0	

* Προσωρινά στοιχεία

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος
 ΠΗΓΗ ΙΩΑΝΝΗΣ Σ. ΒΑΒΟΥΡΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4. (συνέχεια)

Δημόσιοι οργανισμοί		Γενική κυβέρνηση		Ευρύτερος δημόσιος τομέας		
Εσωτε- ρικό 9	Εξωτε- ρικό 10	Εσωτε- ρικό 11 = 5 + 9	Εξωτε- ρικό 12 = (6) + 10	Εσωτε- ρικό 13 = (11) + (7)	Εξωτε- ρικό 14 = (12) + (8)	Εσωτ. Εξωτ. 15 = (13) + (14)
		335.6	78.5	415.4	118.5	3.5
		382.4	111.0	499.8	173.4	2.9
		538.5	163.3	699.0	270.5	2.6
		761.5	234.8	971.1	401.6	2.4
		1 047.7	387.3	1 039.7	662.4	1.6
		1 402.4	623.6	1 741.7	1 033.0	1.7
		1 860.4	1 027.8	2 296.9	1 630.5	1.4
		2 296.6	1 287.3	2 830,5	1 927.7	1.5
		3 066.7	1 471.2	3 685.6	2 136.1	1.7
465.7	5.9	4 350.1	1 684.9	5 058.4	2 438.5	2.1
825.0	17.1	5 652.4	1 888.5	6 460.3	2 703.5	2.4
676.0	10.0	7 979.3	2 088.9	8 631,3	3 045.9	2.8
351.0	10.0	9 190.6	3 065.9	9 890.6	4 062.9	2.4

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.5.

Η εξέλιξη της διάρθρωσης του ακαθάριστου δημόσιου χρέους
κατά την περίοδο 1979-91: τα μεγέθη είναι εκφρασμένα ως ποσοστά του ΑΕΠ

Έτος	Κεντρική κυβέρνηση					Σύνολο (5)=(1)+(2)+(3)+(4)	Δημόσιες επιχειρήσεις	
	Εσωτερικό			Λοιπά (4)	Εξωτερικό		Εσωτε- ρικό	Εξωτε- ρικό
	Τράπεζα	Εντοκα	Ομόλογα					
	Ελλάδος	γραμμάτια	(5)					
1	2	3	4	5	6	7	8	
1979	5.8	14.8	0.8	0.8	22.1	5.5	5.5	2.5
1980	4.8	15.0	0.6	0.7	21.2	6.5	6.9	3.6
1981	8.9	14.6	0.4	0.9	24.8	8.0	7.8	3.2
1982	11.9	13.9	0.3	0.9	26.9	9.1	8.1	6.5
1983	10.1	17.6	0.2	3.0	30.9	12.6	8.5	8.9
1984	12.2	19.7	0.2	1.1	33.1	16.4	8.9	11.5
1985	10.1	24.3	0.1	1.2	35.6	22.3	9.5	13.1
1986	8.4	25.2	0.5	1.1	35.2	23.3	9.7	11.6
1987	8.0	29.9	2.2	1.1	41.1	23.5	9.9	10.6
1988	6.6	37.6	4.1	1.0	49.2	22.3	9.4	10.0
1989	5.6	39.9	8.5	0.9	55.0	21.3	9.2	9.3
1990	4.6	45.8	18.1	0.8	69.3	19.7	6.2	9.1
1991*	3.8	39.2	26.7	0.8	70.5	24.4	5.6	7.9

Πηγή: Πίνακας 3.4

ΠΗΓΗ ΙΩΑΝΝΗΣ Σ. ΒΑΒΟΥΡΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.5. (συνέχεια)

Δημόσιοι οργανισμοί	Γενική κυβέρνηση				Ευρύτερος δημόσιος τομέας	
	Εσωτερικό- (9)	Εξωτερικό- (10)	Εσωτερικό- (11) =(5)+(9)	Εξωτερικό- (12) =(6)+(10)	Εσωτερικό- (13) =(11)+(7)	Εξωτερικό- (14) =(12)+(8)
1.4			23.5	5.5	29.1	8.3
1.1			22.3	6.5	29.2	10.1
1.5			26.3	8.0	34.1	13.2
2.6			29.6	9.1	37.7	15.6
3.1			34.0	12.6	42.5	21.5
3.8			36.8	16.4	45.8	27.1
4.7			40.3	22.3	49.7	35.3
6.4			41.6	23.3	51.3	35.0
7.9			49.0	23.5	58.9	34.1
8.6	0.1		57.8	22.4	67.2	32.4
9.4	0.2		64.4	21.5	73.6	30.8
6.4	0.1		75.7	19.8	81.8	28.9
2.8	0.1		73.3	24.4	78.8	32.4

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.7.

Η εξέλιξη των δαπανών εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους
κατά την περίοδο 1975-91

Ετος	(σε δισ. δραχ.)				(σε τρέχουσες τιμές)				
	Κεντρική κυβέρνηση		Δημόσιες ειχ. & οργανισμοί		Ευρύτερος δημόσιος τομέας		Δαπάνες εξυπηρέτησης δημόσιου χρέους		
	Χρεο- λύσια	Τόκοι	Χρεο- λύσια	Τόκοι	Χρεο- λύσια	Τόκοι	Σύνολο	Μετα- βολή	(6) (7)
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
1975	5.1	9.7	2.0	3.0	7.1	12.7	19.8	-	64.1
1976	5.6	13.3	3.0	6.0	8.6	19.3	27.9	40.9	69.2
1977	8.2	14.6	6.0	8.0	14.2	22.6	36.8	31.9	61.4
1978	8.6	20.3	6.5	10.0	15.1	30.3	45.4	23.4	66.6
1979	10.3	32.9	9.0	13.5	19.3	46.4	65.7	44.7	70.6
1980	10.7	43.6	11.3	17.5	22.0	61.1	83.1	26.5	73.5
1981	19.3	63.5	23.9	51.0	43.2	114.5	157.7	89.8	72.6
1982	21.7	69.4	31.9	68.8	53.6	138.2	191.8	21.6	72.1
1983	24.0	106.3	42.5	91.6	66.5	197.9	264.4	37.9	74.8
1984	42.2	165.9	56.5	123.6	98.7	289.5	388.2	46.8	74.6
1985	66.2	243.7	76.2	168.7	142.4	412.4	554.8	42.9	74.3
1986	122.9	297.8	107.9	222.1	230.8	519.9	750.7	35.3	69.3
1987	261.1	411.8	148.3	212.0	409.4	623.8	1.033,2	37,6	60,4
1988	152,0	554,4	258,4	248,0	410,4	802,4	1.212,8	17,4	66,2
1989	205,2	638,6	344,6	292,7	549,8	931,3	1.481,1	22,1	62,9
1990	338,0	1.182,7	376,5	396,3	714,5	1.579,0	2.293,5	54,9	68,9
1991*	920,0	1.447,9	404,0		1.324,0				

* Προσωρινά στοιχεία

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος
ΥΠ.ΕΘ.Ο.
ΠΗΓΗ ΙΩΑΝΝΗΣ Σ. ΒΑΒΟΥΡΑΣ

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.8.

**Η εξέλιξη των δαπανών εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους
κατά την περίοδο 1975-91 ως ποσοστών του ΑΕΠ**

Έτος	Κεντρική κυβέρνηση		Δημόσιες ειχ. & οργανισμοί		Ευρύτερος δημόσιος τομέας		Δαπάνες εξυπηρέτησης
	Χρεολύσια	Τόκοι	Χρεολύσια	Τόκοι	Χρεολύσια	Τόκοι	Δημόσιο χρέος
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5) =(1)+(3)	(6) =(2)+(4)	(7) = (5) + (6)
1975	0.8	1.4	0.3	0.4	1.1	1.8	2.9
1976	0.7	1.6	0.4	0.7	1.1	2.3	3.4
1977	0.9	1.5	0.6	0.8	1.5	2.3	3.8
1978	0.7	1.7	0.6	0.9	1.3	2.6	3.9
1979	0.7	2.3	0.6	0.9	1.4	3.2	4.6
1980	0.6	2.5	0.7	1.0	1.3	3.6	4.9
1981	0.9	3.1	1.2	2.5	2.1	5.6	7.7
1982	0.8	2.7	1.2	2.7	2.1	5.4	7.4
1983	0.8	3.5	1.4	3.0	2.2	6.4	8.6
1984	1.1	4.4	1.5	3.2	2.6	7.6	10.2
1985	1.4	5.3	1.7	3.7	3.1	8.9	12.0
1986	2.2	5.4	2.0	4.0	4.2	9.4	13.6
1987	4.2	6.6	2.4	3.4	6.5	10.0	16.5
1988	2.0	7.4	3.4	3.3	5.4	10.7	16.1
1989	2.3	7.3	3.9	3.3	6.3	10.6	16.9
1990	3.2	11.2	3.6	3.8	6.8	15.0	21.7
1991	7.3	11.5	3.2		10.5		

Πηγή: Πίνακας 3.7.

ΠΗΓΗ ΙΩΑΝΝΗΣ Σ. ΒΑΒΟΥΡΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.9.
Δαπάνες Εξυπηρέτησης Χρέους Κεντρικής Διοίκησης
 (ποσά σε δισ. δρχ.)

Χροιά	Χρεολόγια		Σε συνολ.		Ενοίκια		Παραστάσεις, δείπνα κ.λπ.		Γενικό	
	Σε δρχ.	Λοιπά	Σύνολο	Σε δρχ.	Λοιπά	Σύνολο	Σε δρχ.	Λοιπά	Σύνολο	Σύνολο
			(1)			(2)			(3)	(1+2+3)
1983	18,1	0,1	24,0	67,9	1,6	0,0	104,4	0,9	1,0	130,3
1984	35,8	0,2	42,4	109,2	2,4	0,1	163,6	0,9	1,3	208,2
1985	58,1	0,4	66,6	71,7	11,7	0,3	240,1	2,6	1,4	310,7
1986	84,9	0,3	122,9	89,6	3,7	0,2	295,3	1,1	1,9	421,2
1987	167,4	0,3	261,1	97,9	16,8	0,3	407,9	1,7	2,9	673,7
1988	137,6	0,4	152,0	117,6	6,2	0,1	348,8	1,4	4,0	706,4
1989	129,7	0,4	205,4	145,5	8,1	0,1	630,4	1,7	6,7	844,5
1990	181,4	0,2	338,6	155,2	11,6	0,1	1163,1	2,3	10,4	1514,6
1991	244,1	0,2	921,3	185,7	15,2	0,0	1432,3	4,5	11,1	2369,4
1992	524,4	0,1	2182,9	211,9	18,3	0,1	1404,7	6,4	17,5	3611,7
1993	477,0	0,3	1604,4	235,8	18,7	0,3	2122,3	8,9	36,8	3772,2
1994	551,6	2,1	2440,3	311,0	-	0,2	3063,4	9,0	89,6	5642,6
1995	665,0	1,4	2694,1	413,7	2686,3	0,3	3100,3	8,8	95,6	5899,1
1996	652,7	0,5	3527,9	437,0	2836,6	0,6	3717,7	11,7	85,5	6899,1

* Εκτιμήσεις

(1) Δεν περιλαμβάνονται οι δαπάνες εξυπηρέτησης του Χρέους που εξυπηρετείται από το ΥΠΟΑ, καθώς, επίσης, και τα κρεολόγια ΟΣΚ και ΔΕΠΑΝΟΜ.

(2) Δεν περιλαμβάνονται οι παρακάτω εξοφλήσεις Εντόκων Γραμματίων (δισ. δρχ.)

Ετος	Ιδιωτικού Τομέα	Δημοσίου Τομέα
1986	26.9	-
1987	64.7	-
1988	528.9	-
1989	636.4	-
1990	928.4	-
1991	1.158.4	1.499.6
1992	2.607.4	278.6
1993	3.565.9	363.6
1994	4.043.8	29.4
1995	5.647.4	-
1996	5.789.7	-

* Εκτιμήσεις
ΠΗΓΗ: ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ 1997

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.10.

Καθάρια και Προϊογενή Ελλείμματα Κρατικού Προϋπολογισμού

(ποσά σε δισ. δραχ.)

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	
ΚΑΘΑΡΑ																		
ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΑ																		
ΚΡΑΤ. ΠΡΟΥΠ/ΣΜΟΥ	282	223	283	351	583	516	655	1.035	1.543	1.794	1.687	1.300	2.325	2.887	2.769	2.756		
Τακτ. Προσπ/σμός	170	128	141	160	342	270	393	745	1.171	1.421	1.213	786	1.886	2.389	2.152	2.211		
Προσπ/σμός Ένευδ.	72	95	142	191	241	246	262	300	372	373	474	514	439	498	617	545		
ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΣ																		
ΕΛΛΕΙΜΜΑ (1)																		
ΠΑΛΕΟΝΑΣΜΑ ( )	+179	+154	+177	+149	+300	+169	+176	+390	+812	+523	+191	+259	9	453	587	709		
% στο ΑΕΠ *	(8,7)	(6,0)	(5,7)	(3,9)	(6,5)	(3,1)	(2,5)	(3,3)	(7,5)	(4,0)	(1,2)	(1,4)	(0,1)	(1,9)	(2,2)	(2,4)		

* Προστίθεται

(1) Για τον υπολογισμό των ελλείμτων σε σχέση με το ΑΕΠ χρησιμοποιείται το ΑΕΠ που προκύπτει με βάση το Εθνικό Στατιστικό Σύστημα Ολοκληρωμένου Λογαριασμού (Ολοκρ. Σ.Σ. ΛΟΚ). Το σύνολο οφείλεται με ετήσια εκκαθαρώσεων με το ΑΕΠ που υπολογίζεται με το παλιό σύστημα κατηγορίας των Εθνικών Λογαριασμών ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ 1997

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.11.

ΜΙΚΤΟ ΚΑΙ ΚΑΘΑΡΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΙΟΣ

Σε τρέχουσες τιμές)	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
I Εξωτερικό Χρέος															
1 Κεντρική Κυβέρνηση	99,2	131,0	166,1	280,7	316,1	362,8	508,5	693,3	882,1	1.259,2	1.635,9	1.943,1	2.574,6	4.697,7	4.827,4
2 Δημόσιες Επιχειρήσεις	39,0	44,2	53,7	60,6	75,8	103,9	147,4	172,8	217,4	271,2	354,4	457,8	566,5	617,4	684,0
3 Δημ. Οργ & Τ.Α	43,9	-57,5	-75,8	-89,6	112,3	127,5	137,4	172,8	166,1	166,1	143,6	71,2	51,4	7,5	16,1
IV ΣΥΝΟΛΟ ΕΞΩΤ. ΧΡΕΟΥΣ	94,4	117,8	144,0	251,8	279,6	339,2	516,0	728,9	926,7	1.464,3	1.866,7	2.329,6	3.089,6	4.307,6	5.495,3
(% στο ΑΕΠ)	14,0%	14,3	14,9%	21,7%	19,6%	19,8%	25,2%	28,3%	30,1%	35,9%	40,2%	42,3%	49,4%	57,4%	62,5%
II Εξωτερικό Χρέος															
4 Κεντρική Κυβέρνηση	51,6	51,6	49,7	60,7	78,5	111,0	161,3	234,8	387,2	623,6	1.027,8	1.287,3	1.471,2	1.679,0	1.871,4
5 Δημόσιες Επιχειρήσεις	28,2	32,6	32,7	39,5	45,7	70,5	117,3	177,0	301,1	449,9	642,9	682,2	668,7	753,6	816,4
6 Δημ. Οργ & Τ.Α	79,8	84,2	82,4	100,2	124,1	181,5	280,7	411,8	688,3	1.073,4	1.607,7	1.969,5	2.149,9	2.438,5	2.688,6
II ΣΥΝΟΛΟ ΕΞΩΤ. ΧΡΕΟΥΣ	11,9%	10,2%	8,6%	8,6%	8,7%	10,6%	13,7%	16,0%	22,4%	28,2%	36,2%	35,9%	34,2%	32,5%	30,6%
(% στο ΑΕΠ)															
III Σύνολο Δημόσιου Χρέους															
7 Κεντρική Κυβέρνηση	150,8	182,6	215,8	341,4	394,6	473,8	671,9	928,3	1.209,4	1.882,8	2.673,6	3.230,3	4.045,8	5.376,7	6.698,8
8 Δημόσιες Επιχειρήσεις	67,2	76,9	86,4	100,1	121,5	174,4	264,7	349,8	518,5	721,0	997,3	1.140,0	1.235,2	1.371,1	1.490,4
9 Δημ. Οργ & Τ.Α	-43,9	-57,5	-75,8	-89,6	112,3	127,5	137,4	172,8	166,1	166,1	143,6	71,2	51,4	1,6	5,3
III ΣΥΝΟΛΟ ΚΑΘΑΡΟΥ ΔΗΜ. ΧΡΕΟΥΣ	174,2	202,2	226,4	352,0	403,8	520,7	796,6	1.140,7	1.615,0	2.437,7	3.527,4	4.299,1	5.229,5	6.746,2	8.183,9
(% στο ΑΕΠ) 25,9%	24,5%	23,5%	30,3%	28,3%	30,4%	38,9%	44,3%	52,5%	64,1%	76,4%	78,5%	83,6%	89,8%	93,0%	
IV Καυθέντες σε Τραπεζες	54,6	70,8	87,2	104,2	126,5	148,9	171,1	225,4	270,8	312,0	343,1	370,0	446,1	518,4	659,1
V ΣΥΝΟΛΟ ΑΚΑΘ. ΔΗΜ. ΧΡΕΟΥΣ	228,8	272,8	313,6	456,2	530,3	669,6	967,7	1.366,1	1.885,8	2.749,7	3.870,5	4.669,1	5.675,6	7.264,6	8.843,0
(% στο ΑΕΠ)	34,0%	33,1%	32,5%	39,3%	37,1%	39,1%	47,2%	53,1%	61,2%	72,3%	83,8%	85,2%	90,7%	96,7%	100,5%

ΠΗΓΗ Β. ΜΑΝΕΣΙΩΤΗΣ

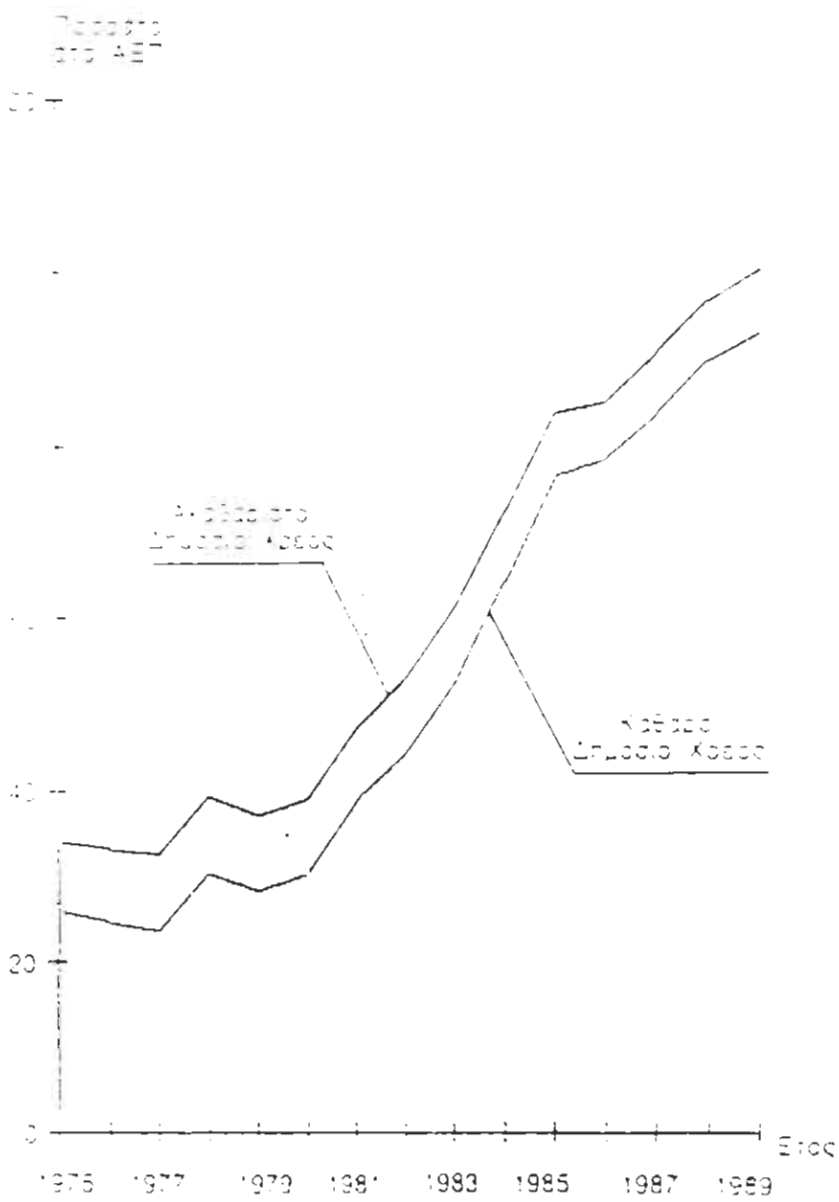
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.12.
ΧΡΕΟΣ ΤΟΥ ΕΥΡΥΤΕΡΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΤΟ 1989
 (% ΣΤΟ ΑΕΠ)

ΧΩΡΑ-ΜΕΛΟΣ	Ποσοστό χρέους
Βέλγιο	128,5
Γαλλία	35,5
Δανία	63,8
Δυτική Γερμανία	43,0
Ελλάς	86,3
Ηνωμένο Βασίλειο	44,2
Ιρλανδία	104,9
Ισπανία	43,2
Ιταλία	98,5
Λουξεμβούργο	9,0
Ολλανδία	78,4
Πορτογαλία	73,1
Κοινοτικός μέσος όρος	58,3

ΠΗΓΗ: «Ευρωπαϊκή Οικονομία», Ιούλιος 1989 και Υπηρεσίες της Ε.Κ.
 1. Δεν περιλαμβάνονται οι Δημόσιες Επιχειρήσεις

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1

Η εξέλιξη του χρέους του δημόσιου τομέα
(% στο ΑΕΠ)

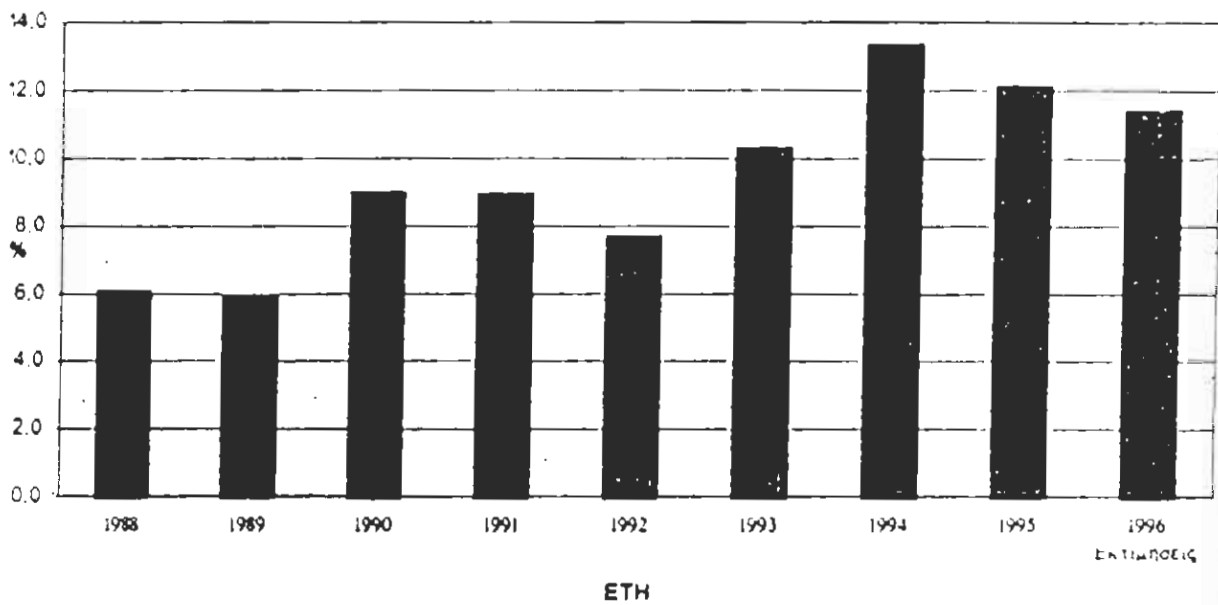
Πηγή: Πίνακας 1

Πηγή: ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΑΝΕΣΙΩΤΗΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2

ΤΟΚΟΙ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗΣ ΧΡΕΟΥΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΩΣ % ΤΟΥ ΑΕΠ

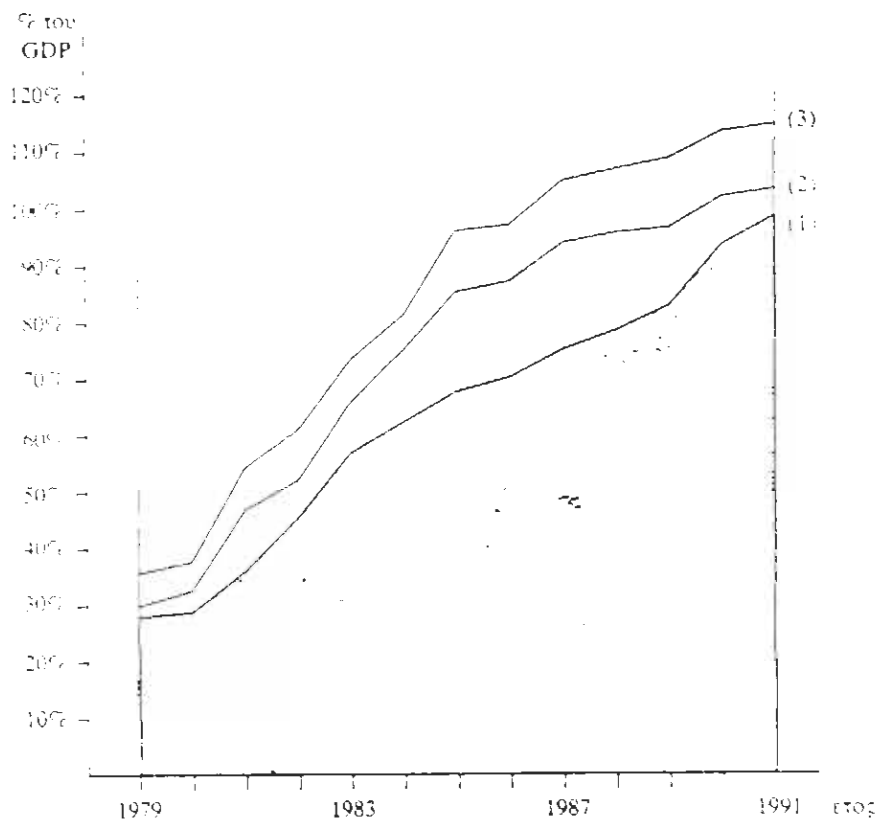

Πηγή: ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ 1997

ΣΧΗΜΑ 3.1

Η εξέλιξη του δημόσιου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ
κατά την περίοδο 1979-91

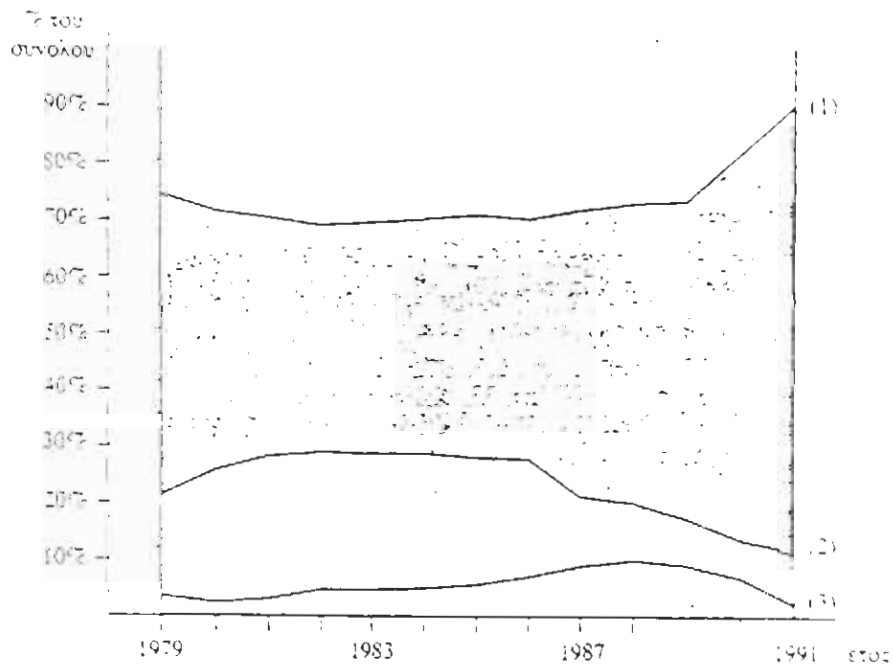
- (1) Χρέος κεντρικής κυβέρνησης
- (2) Καθαρό χρέος του ευρύτερου δημόσιου τομέα
- (3) Ακαθάριστο χρέος του ευρύτερου δημόσιου τομέα

Πηγή: Πίνακας 3.2

Πηγή: ΙΩΑΝΝΗΣ Σ. ΒΑΒΟΥΡΑΣ

ΣΧΗΜΑ 3.2

Η εξέλιξη της σύνθεσης του δημόσιου χρέους
κατά την περίοδο 1979-91

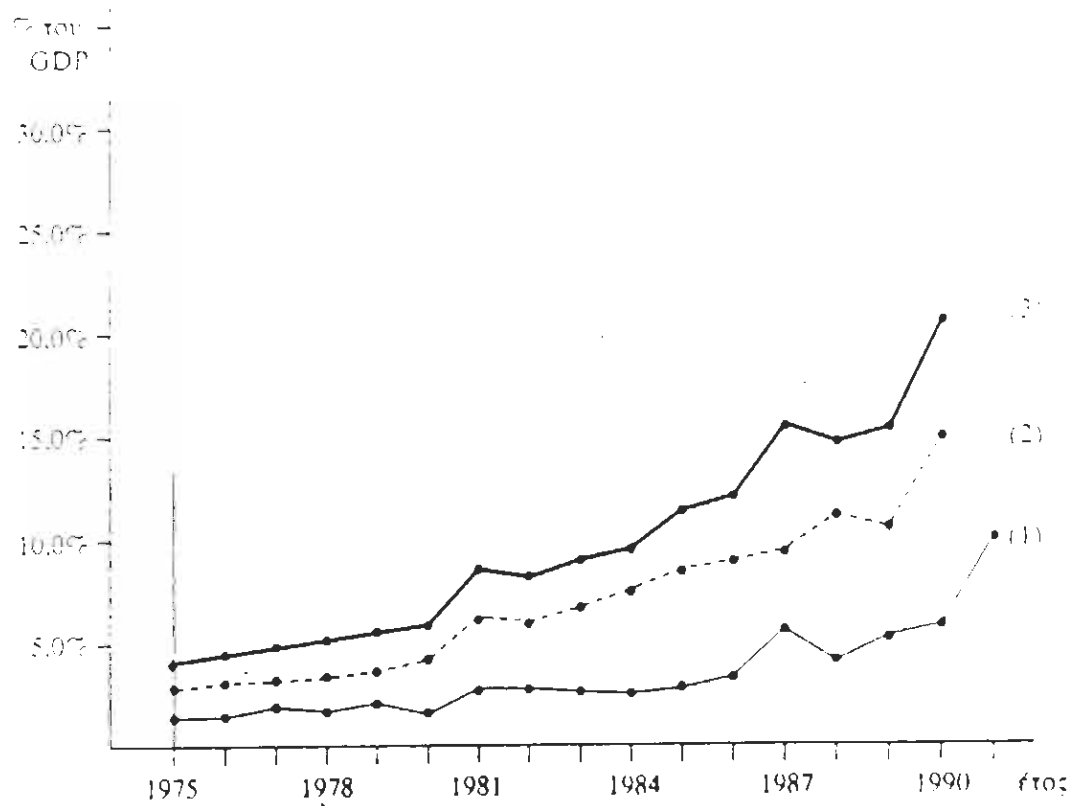
- (1) Χρέος κεντρικής κυβέρνησης
- (2) Χρέος δημόσιων επιχειρήσεων
- (3) Χρέος δημόσιων οργανισμών

Πηγή: Πίνακας 3.1

Πηγή: ΙΩΑΝΝΗΣ Σ. ΒΑΒΟΥΡΑΣ

ΣΧΗΜΑ 3.3

Η εξέλιξη των τοκοχρεολυσίων του δημόσιου
χρέους κατά την περίοδο 1975-91

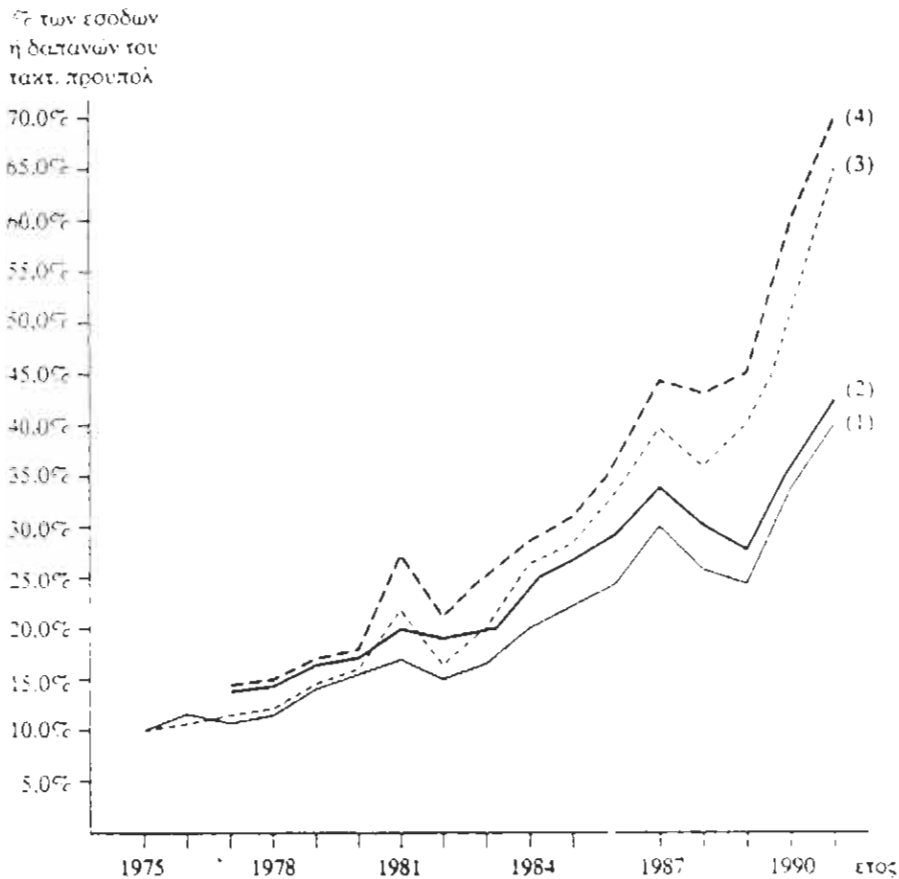
- (1) Χρεολύσια
(2) Τόκοι
(3) Τοκοχρεολύσια

Πηγή: Πίνακας 3.8

Πηγή: ΙΩΑΝΝΗΣ Σ. ΒΑΒΟΥΡΑΣ

ΣΧΗΜΑ 3.4

Η εξέλιξη των δαπανών εξυπηρέτησης του χρέους της κεντρικής κυβέρνησης και του χρέους των ενόπλων δυνάμεων ως ποσοστών των εσόδων και δαπανών του τακτικού προϋπολογισμού κατά την περίοδο 1975-91

- (1) Δαπάνες εξυπηρέτησης χρέους κεντρικής κυβέρνησης ως $\%$ των δαπανών του τακτικού προϋπολογισμού.
- (2) Δαπάνες εξυπηρέτησης χρέους κεντρικής κυβέρνησης και χρέους ενόπλων δυνάμεων ως $\%$ των δαπανών του τακτικού προϋπολογισμού.
- (3) Δαπάνες εξυπηρέτησης χρέους κεντρικής κυβέρνησης ως $\%$ των εσόδων του τακτικού προϋπολογισμού.
- (4) Δαπάνες εξυπηρέτησης χρέους κεντρικής κυβέρνησης και χρέους ενόπλων δυνάμεων ως $\%$ των εσόδων του τακτικού προϋπολογισμού.

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Έκθεση του Διοικητή
 Πηγή: ΙΩΑΝΝΗΣ Σ. ΒΑΒΟΥΡΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 °

ΕΛΛΗΝΙΚΟ Δ.Χ., ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΑ & ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥΣ

4.1 ΤΟ “ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ ΜΕΓΕΘΟΣ” ΤΩΝ Δ.Ε. ΚΑΙ ΤΟΥ Δ.Χ.

Στο δημόσιο χρέος ενσωματώνονται τα αρνητικά αποτελέσματα της δημοσιονομικής πολιτικής που συσσωρεύονται μακροχρονίως. Έτσι, το μέγεθος του, όχι μόνο προσδιορίζει τουλάχιστον εν μέρει την ίδια την δημοσιονομική πολιτική, αλλά και επηρεάζει πολλαπλώς την κατάσταση της οικονομίας, κυρίως μέσω των επιτοκίων και της διαμορφώσεως του επιπέδου των ιδιωτικών και δημοσίων επενδύσεων. Για το λόγο ακριβώς αυτόν, το δημόσιο χρέος και συγκεκριμένα το χρέος της Γενικής κυβέρνησης (στην οποία περιλαμβάνονται τα Ασφαλιστικά Ταμεία και τα λοιπά ΝΠΔΔ) αποτελεί ένα από τα κριτήρια της Συνθήκης του Μάαστριχτ που απαιτείται να ικανοποιηθούν για τη μετάβαση στο τελικό στάδιο της Οικονομικής Ενώσεως. Σύμφωνα με το κριτήριο αυτό το Δ.Χ. των κρατών-μελών, ως ποσοστό του ΑΕΠ, πρέπει να μην υπερβαίνει το 60 %.

Μέχρι το 1980 το έλλειμμα της δημοσιονομικής διαχείρισης είχε κυμανθεί σε σχετικά χαμηλά επίπεδα. Έκτοτε όμως παρουσίασε έντονη και ανοδική τάση. Ως ποσοστό του ΑΕΠ από 5.1 % το 1980, αυξήθηκε σε 16.4 % το 1990, και σε 22.1 % το 1996, σύμφωνα δε με ορισμένες εκτιμήσεις, αναμένεται να περιορισθεί σε 16.3 % το 1997 (πιν. 4.1) Η εξέλιξη αυτή επόμενο ήταν να επιφέρει και διόγκωση του χρέους της Γενικής κυβέρνησης, το οποίο, ως ποσοστό του ΑΕΠ, από 23.8 % το 1980 έφθασε σε 90.1 % το 1990 και σε 112.6 % το 1996. Στο τέλος του 1997 αναμένεται να μειωθεί σε 109.9 % δηλ. σε επίπεδο που εξακολουθεί να είναι υψηλό,

αφού δεν απέχει πολύ από το διπλάσιο του κατώτατου ορίου που προβλέπεται από την συνθήκη του Μάαστριχτ.

Συγκρίνοντας το Δ.Σ. της Ελλάδος προς εκείνο των άλλων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διαπιστώνουμε ότι το 1997 δύο από τις χώρες αυτές έχουν ποσοστό μεγαλύτερο και από το ποσοστό της Ελλάδος. Πρόκειται για το Βέλγιο 126.7 % (έναντι 129.4 % το 1991) και την Ιταλία με 122.4 % (έναντι 101.4 % το 1991). Πρέπει να επισημανθεί ότι το 1997 από το σύνολο των 15 χωρών της Ευρωπαϊκής Ενώσεως μόνο 4 (η Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, το Λουξεμβούργο και η Φιλανδία) παρουσιάζουν ποσοστό δημοσίου χρέους μικρότερο του 60 % του ΑΕΠ. Άλλωστε, το μέσο ποσοστό του συνόλου των 15 χωρών είναι 72.9 % το 1997, έναντι 56.1 % το 1991 (πιν. 4.2). Ωστόσο, είναι αξιοσημείωτο ότι τρεις από τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες της ομάδας αυτής (η Ιρλανδία, η Ισπανία και η Πορτογαλία) έχουν ποσοστό δημοσίου χρέους που δεν υπερβαίνει το 70 %. Στις δύο μάλιστα από αυτές το ποσοστό του Δ.Χ. παρουσίασε αισθητή μείωση μεταξύ των ετών 1991 και 1997

Εκτός από το μέγεθος του δημόσιου χρέους σημασία έχει και η διάρθρωση του ως προς το αν έχει συναφθεί σε δραχμές ή συνάλλαγμα. Κατά την τελευταία εξετασία δεν φαίνεται να έχει σημειωθεί σημαντική μεταβολή στο θέμα αυτό, αφού το εσωτερικό χρέος κυμάνθηκε γύρω στο 66 % και το εξωτερικό γύρω στο 34 % του συνόλου. Γενικά, μπορεί να υποστηριχθεί ότι το ποσοστό του εξωτερικού χρέους της Ελλάδας στις συνολικές υποχρεώσεις είναι χαμηλό, σε σύγκριση με τις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ενώσεως. Πρέπει να επισημανθεί ότι λόγω των υψηλών επιτοκίων που είχαν διαμορφωθεί στην εσωτερική χρηματαγορά, είχε αρχίσει να γίνεται μεγαλύτερη προσφυγή στον εξωτερικό δανεισμό, η οποία όμως, στην συνέχεια, συγκρατήθηκε, όταν τα επιτόκια, παράλληλα με την αποκλιμάκωση του πληθωρισμού, εμφάνισαν μειωτική τάση. Βέβαια, τα πρόγματα άλλαξαν τελευταία, όταν οι νομισματικές αναταράξεις που σημειώθηκαν διεθνώς υποχρέωσαν τις οικονομικές αρχές να

στηρίζουν την “σκληρή δραχμή” με συχνότερη προσφυγή στον εξωτερικό δανεισμό, του οποίου τα περιθώρια, όπως φαίνεται, είναι ακόμη μεγάλα.

Για τη σωστή εκτίμηση του μεγέθους του δημόσιου χρέους είναι ανάγκη να γίνει αναφορά και στις εγγυήσεις του Δημοσίου που παρέχονται προς τις τράπεζες για λογαριασμό φορέων του Δημοσίου, αλλά και του ιδιωτικού τομέα. Οι εγγυήσεις αυτές χρησιμοποιήθηκαν ευρύτατα στη δεκαετία του 1980 και μεγάλο μέρος τους κατέπεσε, με συνέπεια την αντίστοιχη αύξηση του χρέους της Κεντρικής Κυβερνήσεως. Οι καταπτώσεις αυτές, ως ποσοστό του ΑΕΠ, από 2.9 % το 1990 περιορίστηκαν σε 0.4 % το 1997. Δεν πρέπει όμως να παραβλέπεται ότι τέτοιες εγγυήσεις εξακολουθούν να παρέχονται από το Δημόσιο (το 1997 είναι ίσες με το 1 % του ΑΠΕ). Έτσι, το ανεξόφλητο υπόλοιπό τους διατηρείται σε σχετικά υψηλό επίπεδο, που σημαίνει ότι ανάλογες καταπτώσεις εις βάρος του δημόσιου χρέους πρέπει να αναμένεται ότι θα υπάρξουν και στο μέλλον.

Ως προς τους παράγοντες που συνετέλεσαν στην ταχεία αύξηση του δημοσίου χρέους μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990, αποφασιστικό ρόλο έπαιξε η αύξηση της συμμετοχής της καταναλώσεως στη συνολική δαπάνη της οικονομίας από 77.8 % το 1981 σε 80.8 % το 1995 και φυσικά, η αντίστοιχη μείωση της συμμετοχής των επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου από 22.2 % στο 19.2 %. Οι μεταβολές αυτές δείχνουν ότι ο δανεισμός χρηματοδοτούσε καταναλωτικές μάλλον παρά επενδυτικές ανάγκες της οικονομίας. Γενικά, ο δημόσιος δανεισμός και η συνέπεια αυτού, διόγκωση του δημοσίου χρέους για ορισμένο διάστημα όχι μόνο δεν πρέπει να αποφεύγεται, αλλά αποβαίνει επωφελής για την οικονομία, αρκεί να χρησιμοποιείται λελογισμένα για την ανάπτυξη της παραγωγικής δυναμικότητας της και όχι για την κάλυψη καταναλωτικών αναγκών. Κάτω από τέτοιες συνθήκες, είναι φανερό ότι θα υπάρχουν δυνατότητες ομαλής εξυπηρέτησεως ενός οσοδήποτε μεγάλου δημοσίου χρέους από το επιπλέον προϊόν που θα παράγεται στην οικονομία.

Οι άμεσες συνέπειες από τη διόγκωσή του δημοσίου χρέους αντικατοπτρίζονται στη δαπάνη εξυπηρέτησέως του, και ως προς μεν τα χρεολύσια η πίεση είναι μεγάλη, λόγω της μικρής διάρκειας των παλαιότερων τίτλων, αλλά βαθμιαία περιορίζεται με την έκδοση τίτλων διάρκειας μεγαλύτερης του έτους. Ειδικότερα οι τόκοι του χρέους της Κεντρικής κυβερνήσεως (4.4) ως ποσοστό του ΑΕΠ, έφθασαν το 1994 σε 14.2 %. Έκτοτε, σημείωσαν προϊούσα μείωση, πλην όμως εξακολουθούν πάνω από το 10 %. Οι τελευταίες νομισματικές εξελίξεις ανέκοψαν οπωσδήποτε τις τάσεις που είχαν διαμορφωθεί και, παρά τη μεγαλύτερη προσφυγή στο χαμηλότοκο εξωτερικό δανεισμό, δεν φαίνεται ότι θα αποφευχθεί στο προσεχές μέλλον αύξηση της συνολικής δαπάνης για τόκους πάνω από το επίπεδο που είχε αρχικώς προβλεφθεί. Ανεξάρτητα πάντως, από τις επιδράσεις αυτές, ουσιαστικά αναμένεται να συμβάλλει στη μείωση του κόστους του δημόσιου δανεισμού η εξαγγελθείσα ίδρυση του Οργανισμού Διαχειρίσεως Δημοσίου Χρέους, που θα αναλάβει για λογαριασμό του ελληνικού δημοσίου το πρόγραμμα δανεισμού βάσει καταστατικής συμβάσεως σε επίσια βάση.

*****

4..2. ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ ΒΑΣΙΚΩΝ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΕΓΕΘΩΝ ΕΛΛΑΔΑΣ - ΕΟΚ

Το ελληνικό Δ.Χ. σε σύγκριση με τα αντίστοιχα άλλων χωρών.

Μια πρώτη σύγκριση με άλλες χώρες για την εκτίμηση της σημασίας του

μεγέθους του δημοσίου χρέους στην περίπτωση της ελληνικής οικονομίας επιτρέπει η απεικονιζόμενη στον πίνακα (4.5) σχέση προς το ΑΕΠ, των τεσσάρων πτωχότερων χωρών της Ε.Ε. με κριτήριο το μέγεθος του κατά κεφαλήν εισοδήματός τους. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον από την άποψη αυτή παρουσιάζει η διαφορετική διαχρονική εξέλιξη στις τέσσερις περιπτώσεις. Η σχέση του ελληνικού δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ εξελίσσεται με συνεχώς αυξανόμενο ποσοστό από το 1980 ως το 1993. Το τελευταίο αυτό έτος, το ελληνικό ποσοστό είναι πολύ μεγαλύτερο εκείνου της Ισπανίας και της Πορτογαλίας, αλλά και ουσιαστικά μεγαλύτερο εκείνου της Ιρλανδίας. Και ενώ χαρακτηριστικό της εξέλιξής στην Ελληνική περίπτωση είναι η συνεχής ταχεία διόγκωση - δηλ. συνεχής χειροτέρευση - στις άλλες διαπιστώνονται τα ακόλουθα: στην Ισπανία οι μεταβολές της σχέσεως προς ΑΕΠ εξελίσσονται με κατά περιόδους διακυμάνσεις και χωρίς μεγάλες διαφορές μεταξύ τους, διατηρούμενες ολόκληρη τη δεκαεπενταετία σε ποσοστά μικρότερα των ελληνικών, ενώ την τρέχουσα δεκαετία αντιστοιχούν στο μισό σχεδόν των ελληνικών. Στην Πορτογαλία διαπιστώνονται τα ίδια περίπου χαρακτηριστικά εξέλιξής με την Ισπανία, με τη διαφορά ότι τα ποσοστά που εκφράζουν τη σχέση προς το ΑΕΠ είναι υψηλότερα από εκείνη, αλλά πολύ μικρότερα από τα Ελληνικά. Στην Ιρλανδία, τέλος το διάστημα μέχρι το 1987 παρατηρείται συνεχής αυξητική τάση των ποσοστών, τα οποία είναι πολύ υψηλότερα των αντίστοιχων ελληνικών. Από το 1988 όμως η σχέση του Ιρλανδικού δημόσιου χρέους μειώνεται συνεχώς, με αποτέλεσμα από το 1992 να έχει πέσει κάτω του ελληνικού και από το 1993 η προς τα κάτω διαφορά να διευρύνεται. Η εξέλιξη αυτή στην περίπτωση της Ιρλανδίας είναι αξιοσημείωτη, ως εφράζουσα σημαντικό επίτευγμα της οικονομικής της πολιτικής, γεγονός που στις εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, λόγω της προόδου αυτής έχει καταταχθεί η Ιρλανδία ως ανταποκρινόμενη σε όλα τα κριτήρια συγκρίσεως.

Τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής δείχνουν ότι το 1994 πήρε τους χειρότερους βαθμούς μεταξύ των "12" ενώ για το 1995 οι εμπειρογνώμονες των Βρυξελλών είχαν εκτιμήσει ότι οι εξελίξεις δε θα ήταν οι αναμενόμενες αφού:

- Το δημόσιο χρέος έφθασε στο 125.4 % του Ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, από 121.3 % το 1994.

- Οι δανειακές ανάγκες του Δημοσίου, περιορίστηκαν αλλά η πρόοδος ήταν μικρή. Από το 14.1 % του ΑΕΠ μειώθηκαν στο 13.3 % (πιν. 4.6).

Οι επιδόσεις μας στον πληθωρισμό και οι δανειακές ανάγκες είναι οι χειρότερες μεταξύ των χωρών - μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (δεν λαμβάνονται υπόψη οι εισελθείσες από 1η Ιανουαρίου 1995 Αυστρία, Φιλανδία και Σουηδία).

Ενώ στο δημόσιο χρέος μας ξεπερνούν το Βέλγιο με 138.7 % του ΑΕΠ και η Ιταλία με 126.8 %.

Το πιο δυσάρεστο για τη χώρα μας είναι η αδυναμία της να μπορέσει να ικανοποιήσει τα κριτήρια του Μάαστριχτ και να συμμετάσχει στην οικονομική και νομισματική ένωση για την οποία άρχισε να κερδίζει έδαφος η ιδέα της υλοποίησης της το τρέχον έτος (1997).

Με νεώτερα όμως στοιχεία - που προκύπτουν από την εισηγητική έκθεση του οικονομικού έτους 1997 (εκδόσεις Νοεμβρίου 1996) - και όπως προκύπτει από τον πίνακα 4.7, η χώρα μας στο τέλος του 1995 είχε το τρίτο υψηλότερο χρέος στην Ευρωπαϊκή Ένωση, μετά το Βέλγιο και την Ιταλία.

Το χρέος του Βελγίου, όμως, έχει σταματήσει πλέον να αυξάνεται και από το 1994 άρχισε να μειώνεται. Με εξαίρεση το Βέλγιο, τη Δανία, την Ιρλανδία και την Ολλανδία το χρέος της Γενικής Κυβέρνησης στις χώρες της Ε.Ε. αυξήθηκε μεταξύ 1993 και 1996, με αποτέλεσμα ο σταθμικός μέσος όρος των 15 χωρών να αυξηθεί από 66.2 % το 1993 σε 74.0 % το 1996.

Σύμφωνα με το πρόγραμμα Σύγκλισης της Ελληνικής οικονομίας 1994 - 1999, τόσο το Δ.Χ. ως ποσοστό του ΑΕΠ, όσο και η αντίστοιχη δαπάνη για τόκους προβλέπεται κατ' αρχήν να σταθεροποιηθούν τα αμέσως επόμενα χρόνια και κατόπιν να μειώνονται σταδιακά μέχρι το 1999. Τα σχετικά στοιχεία, όπως αναφέρονται στο πρόγραμμα Σύγκλισης και αφορούν τη Γενική κυβέρνηση, παρουσιάζονται στον πίνακα 4.8.

Παρά την μείωση των επιτοκίων στη χώρα μας, και την αντίστοιχη μείωση των δαπανών για τόκους από 12.7 % του ΑΕΠ το 1995 σε 11.7 % το 1996 (πιν. 4.9) η δαπάνη αυτή, ως ποσοστό του ΑΕΠ, παραμένει η υψηλότερη μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. με δεύτερη την Ιταλία. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται κατά κύριο λόγο στα συγκριτικά υψηλά πραγματικά επιτόκια που έχουν διαμορφωθεί στην Ελληνική αγορά. Η διαφορά στο επίπεδο των πραγματικών επιτοκίων μεταξύ της Ελλάδος και των άλλων χωρών της Ε.Ε. γίνεται ακόμη μεγαλύτερη αν ληφθεί υπόψη το γεγονός της φορολόγησης των εισοδημάτων από τόκους των κρατικών τίτλων που ισχύει σχεδόν στο σύνολο των Ευρωπαϊκών χωρών, αλλά όχι και στην Ελλάδα μέχρι σήμερα. Πάντως, εντός του 1996 υπήρξε μείωση των πραγματικών επιτοκίων, η οποία θα συμβάλει στη μείωση των δαπανών για τόκους, κυρίως από το 1997 και μετά. Υπενθυμίζεται ότι, δεδομένης της μη ύπαρξης πλέον πρωτογενών ελλειμμάτων, η δυναμική του χρέους και των δημοσίων ελλειμμάτων είναι κατά κύριο λόγο συνάρτηση του ύψους των επιτοκίων.

Είναι γνωστό ότι η αντιστροφή της αυξητικής πορείας του Δ.Χ. ως ποσοστό του ΑΕΠ, που αποτελεί βασικό κριτήριο σύγκλισης προς τους στόχους της Συνθήκης του Μάαστριχτ, θα εξαρτηθεί από το ρυθμό αύξησης του εθνικού εισοδήματος, σε συνδυασμό με το μέγεθος του πρωτογενούς πλεονάσματος και το ύψος των επιτοκίων του Δημοσίου σε πραγματικές τιμές.

Και οι τρεις αυτές μεταβλητές κατά την διάρκεια του 1996 κινούνται προς την επιθυμητή κατεύθυνση. Συγκεκριμένα, εκτός από τη μείωση των

πραγματικών επιτοκίων, το πρωτογενές πλεόνασμα θα είναι σημαντικά αυξημένο έναντι του 1995, ενώ το ΑΕΠ σημειώνει αύξηση μεγαλύτερη από την προβλεπόμενη στο πρόγραμμα Σύγκλισης.

Η παραπέρα μείωση των πραγματικών επιτοκίων δανεισμού, που αποτελούν τον κύριο παράγοντα διαμόρφωσης του συνολικού κόστους εξυπηρέτησης και των καθαρών δανειακών αναγκών του Κρατικού Προϋπολογισμού, θα παίξει αποφασιστικό ρόλο στην προσπάθεια σταθεροποίησης του ΔΧ. Είναι εύλογο, επομένως, ότι η πολιτική για τη διαχείριση του ΔΧ επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στη δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών για τη μείωση των επιτοκίων, αξιοποιώντας προς τούτο τις εμπειρίες αλλά και τις σημερινές δυνατότητες της εγχώριας και της διεθνούς κεφαλαιαγοράς.

*****

4.3. ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΥΨΗΛΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ

Οι επιπτώσεις του υψηλού Δημόσιου χρέους είναι πολλές και σημαντικές. Για την παρουσίαση των επιπτώσεων αυτών είναι χρήσιμο να εξετασθούν χωριστά οι επιπτώσεις του εξωτερικού από αυτές του εσωτερικού δημόσιου χρέους. Σημειώνεται όμως ότι με τη διεθνοποίηση των αγορών χρήματος και κεφαλαίου η διάκριση αυτή δεν έχει την μεγάλη σημασία που είχε παλαιότερα.

4.3.1. Οι επιπτώσεις του εξωτερικού Δ.Χ.

Η φύση και οι επιπτώσεις του εξωτερικού χρέους διαφέρουν από αυτές του εσωτερικού χρέους το θεμελιώδες γνώρισμα του εξωτερικού χρέους είναι ότι αυξάνει προσωρινά τους διαθέσιμους πόρους της δανειζόμενης χώρας, η οποία όμως αναλαμβάνει την υποχρέωση να παραδώσει μέρος των δικών της πόρων στους ξένους πιστωτές της σε συγκεκριμένα ημερομηνία στο μέλλον. Έτσι, ο εξωτερικός δανεισμός διευρύνει τις επιλογές μιας οικονομίας σχετικά με τη διαχρονική κατανομή των διαθέσιμων πόρων. Από την άποψη αυτή ο εξωτερικός δανεισμός είναι δυνατόν να θεωρηθεί ως μέσο άσκησης οικονομικής πολιτικής, όπως και ο εσωτερικός δανεισμός. Προκαλεί όμως τα εξής φαινόμενα:

- Μετατόπιση του βάρους μεταξύ γενεών.

Οι πρόσθετοι πόροι από τον εξωτερικό δανεισμό είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν είτε για να αυξήσουν την τρέχουσα κατανάλωση ή να διατεθούν για επενδύσεις. Εάν το προϊόν του δανείου διατεθεί για καταναλωτικούς σκοπούς ενώ η εξυπηρέτησή του πρόκειται να λάβει χώρα στο απώτερο μέλλον, τότε έχουμε μεταφορά του "βάρους" του χρέους στην επόμενη γενεά, γιατί κατά την εξυπηρέτηση του χρέους θα μειωθούν οι διαθέσιμοι πόροι στην οικονομία, με αποτέλεσμα τη συμπίεση της κατανάλωσης και των επενδύσεων. Εάν όμως το προϊόν του δανεισμού χρησιμοποιήθηκε αποκλειστικά για επενδυτικούς σκοπούς, τότε οι επόμενες γενεές θα κληρονομήσουν, βέβαια την υποχρέωση της εξόφλησης του χρέους, αλλά παράλληλα, με την αυξημένη ανταγωνιστικότητα και δραστηριότητα της οικονομίας θα απολαμβάνουν και αυξημένο εισόδημα, οπότε δικαιολογημένα θα κληθούν να συμβάλλουν στην εξυπηρέτηση του χρέους. Η δεύτερη αυτή περίπτωση αποτελεί τη

μόνη ορθολογική βάση για τον εξωτερικό δανεισμό των αναπτυσσόμενων οικονομιών.

- Ανοδικές πιέσεις στην συναλλαγματική ισοτιμία

Ο συχνός εξωτερικός δανεισμός ασκεί ανοδική πίεση στη συναλλαγματική ισοτιμία του νομίσματος της δανειζόμενης χώρας λόγω της εισροής κεφαλαίων στο ισοζύγιο πληρωμών. Έτσι, ο παρατεταμένος εξωτερικός δανεισμός και η συνεπακόλουθη συσσώρευση εξωτερικού δημόσιου χρέους είναι δυνατόν να οδηγήσουν την συναλλαγματική ισοτιμία σε επίπεδα υψηλότερα από ό,τι θα δικαιολογούσαν οι συνθήκες της οικονομίας, γεγονός που επιδρά δυσμενώς στις δραστηριότητες εκείνες που είναι περισσότερο εκτεθειμένες στο διεθνή ανταγωνισμό.

- Προβλήματα στην άσκηση νομισματικής πολιτικής.

Τέλος, ο εξωτερικός δανεισμός αυξάνει την προσφορά χρήματος όταν το προϊόν του δανείου μετατρέπεται σε εγχώριο νόμισμα και σε ορισμένες περιπτώσεις είναι δυνατό να δημιουργήσει προβλήματα στον έλεγχο της συνολικής ρευστότητας και γενικότερα στην αποτελεσματική άσκηση της νομισματικής πολιτικής.

4.3.2. Επιπτώσεις του εσωτερικού δημόσιου χρέους

- Μετατόπιση του βάρους μεταξύ γενεών.

Παλαιότερα επικρατούσε η αντίληψη ότι το υψηλό Δημόσιο χρέος, που συνήθως συσσωρευόταν στη διάρκεια πολέμων ή άλλων δυσμενών συνθη-

κών ήταν δικαιολογημένο γιατί θα μπορούσε να εξοφληθεί όταν η χώρα επέστρεφε σε ομαλές συνθήκες ανάπτυξης και ευημερίας. Είναι προφανές ότι στην περίπτωση αυτή, όσο μεγαλύτερο είναι το συσσωρευμένο χρέος, τόσο δυσκολότερη θα είναι η αποπληρωμή του. Είναι επίσης φανερό, ότι τελικά το βάρος της αποπληρωμής θα φέρουν οι φορολογούμενοι πολίτες την περίοδο της εξόφλησης, οι οποίοι ενδεχομένως να ανήκουν στην επόμενη γενεά, με αποτέλεσμα μια μετατόπιση του “βάρους” μεταξύ γενεών.

- Απώλειες σε οικονομική αποτελεσματικότητα.

Αρκετοί θεωρούν ότι δεν υπάρχει λόγος αποπληρωμής του δημόσιου χρέους. Στη λήξη του, το δημόσιο χρέος είναι δυνατόν να εξοφληθεί με την έκδοση νέων τίτλων του δημοσίου. Έτσι το “βάρος” του εσωτερικού χρέους δεν συνδέεται με την υποχρέωση αποπληρωμής του, αλλά μόνο με την τρέχουσα καταβολή των αναλογούντων τόκων. Το συμπέρασμα αυτό όμως, είναι ορθό μόνο εάν η αναχρηματοδότηση του χρέους δεν οδηγεί σε αύξηση των επιτοκίων.

Όταν όμως το χρέος είναι πολύ υψηλό ως ποσοστό του ΑΕΠ, η αναχρηματοδότηση του προκαλεί συστηματική αύξηση των επιτοκίων, με αποτέλεσμα να προκαλούνται σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις που συνδέονται με την καθήλωση των ιδιωτικών και δημόσιων επενδύσεων και τη συνακόλουθη οικονομική στασιμότητα.

- Αύξηση ανισοκατανομής εισοδήματος.

Η ύπαρξη υψηλού δημοσίου χρέους αυξάνει επίσης τις ανισότητες στην κατανομή του εισοδήματος και του πλούτου. Στο βαθμό που οι τίτλοι του Δημοσίου συγκεντρώνονται σε επενδυτές υψηλού εισοδήματος είναι πιθανό η πληρωμή των τόκων του δημοσίου χρέους να αυξάνει την

ανισοκατανομή του εισοδήματος. Το συμπέρασμα αυτό ενισχύεται αν ληφθεί υπόψη και η ευνοϊκή φορολογική μεταχείριση των εισοδημάτων από τόκους δημοσίου χρέους. Η συνέπεια αυτή μπορεί να μετριαστεί με τη φορολόγηση των τίτλων, καθώς και με τη διάδοση τους σε μικρούς και μεσαίους επενδυτές.

- Δυσχέρειες στην άσκηση της νομισματικής πολιτικής.

Σε μια ανοικτή οικονομία με απελευθερωμένη κίνηση κεφαλαίων, το υψηλό δημόσιο χρέος δημιουργεί προβλήματα και περιορίζει την αποτελεσματικότητα της νομισματικής πολιτικής, ο κύριος στόχος της οποίας είναι η συγκράτηση του πληθωρισμού. Με αξιόπιστη σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία τα υψηλά επιτόκια που δημιουργούνται από την αναχρηματοδότηση δυσχεραίνουν τον έλεγχο της ρευστότητας της οικονομίας και δημιουργούν σημαντικά προβλήματα απορρόφησης αυτής της ρευστότητας. Εάν πάλι οι νομισματικές αρχές επιλέξουν την διολίσθηση του εγχώριου νομίσματος για να αποτρέψουν την είσοδο κερδοσκοπικών βραχυπρόθεσμων κεφαλαίων, τότε αυξάνουν οι τιμές των εισαγόμενων και φυσικά ο πληθωρισμός.

- Δυσχέρειες στην άσκηση δημοσιονομικής πολιτικής.

Όταν οι δαπάνες για τόκους είναι ιδιαίτερα υψηλές, όπως στην περίπτωση της χώρας μας που υπερβαίνουν το 40 % του συνόλου των δαπανών το 1995, τότε οι δυνατότητες άσκησης δημοσιονομικής πολιτικής περιορίζονται σημαντικά.

4.4. ΕΛΛΕΙΜΜΑ & ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ

Στη συνέχεια θα επικεντρώσουμε την ανάλυσή μας στα δύο μεγέθη: Το έλλειμμα και το δημόσιο χρέος, για τα οποία έγινε αρκετή συζήτηση.

Η συστηματική αναφορά και χρησιμοποίηση των όρων “Δημοσιονομικό Έλλειμμα” ή “Πρωτογενές Πλεόνασμα”, δημιουργεί σύγχυση και δε δίνει την πραγματική εικόνα της Δημοσιονομικής Διαχείρισης και των συνολικών δανειακών αναγκών του Δημοσίου. Αυτό το οποίο έχει σημασία για την αξιολόγηση της Δημοσιονομικής Πολιτικής και για το φορολογούμενο, ο οποίος καλείται να υποστεί τις σχετικές συνέπειες, είναι το Συνολικό “Άνοιγμα” της δημοσιονομικής διαχείρισης. Το άνοιγμα αυτό προκύπτει από: διαφορά εσόδων μείον τρέχουσες δαπάνες, δαπάνες εξυπηρέτησης του δημοσίου χρέους (τοκοχρεολύσια) και έλλειμμα των Δημοσίων Οργανισμών επιχειρήσεων.

Δεν είναι σοβαρό να ισχυριστούμε ότι ο φορολογούμενος καλείται να πληρώσει μόνον το “πρωτογενές έλλειμμα” του κρατικού προϋπολογισμού. Τότε τα τοκοχρεολύσια και τις καταπτώσεις των εγγυήσεων και τα ελλείμματα για Δάνεια των Δημοσίων επιχειρήσεων - οργανισμών ποιος θα τα πληρώσει; Το ίδιο, συνεπώς, ισχύει και για την έννοια και το περιεχόμενο του Δημόσιου χρέους.

Το πιο ανησυχητικό όμως μέγεθος της ελληνικής οικονομίας είναι το “ύψος” και η “δυναμική τάση” του Δημοσίου χρέους. Οι επικίνδυνες διαστάσεις της συνεχούς “αυτοαναπαραγωγής - δυναμικής” του Δημοσίου χρέους και οι δαπάνες εξυπηρέτησής του (τοκοχρεολύσια) περιορίζουν όλες τις δυνατότητες για την άσκηση ορθολογικής οικονομικής πολιτικής από οποιαδήποτε κυβέρνηση για τα επόμενα 10 χρόνια.

Η “Δυναμική” του Δημόσιου χρέους είναι, συνεπώς το σοβαρότερο μακροοικονομικό πρόβλημα της Ελληνικής οικονομίας, γιατί διατηρεί τα επι-

τόκια σε υψηλά επίπεδα, προκειμένου να είναι ελκυστικοί οι τίτλοι του Δημοσίου, και έτσι το Δημόσιο απορροφά το μεγαλύτερο μέρος της ιδιωτικής αποταμίευσης, με συνέπεια την ανυπαρξία πόρων για τη χρηματοδότηση της ιδιωτικής επενδυτικής δραστηριότητας. Η αυξητική και συστηματική τάση του Δημοσίου χρέους ασκεί πίεση τόσο στην αγορά χρήματος, όσο και στις δαπάνες του κρατικού προϋπολογισμού, αφού τα τοκοχρεολύσια υπερβαίνουν το 57 % των δημοσίων δαπανών.

Η μόνη διέξοδος από την κρίση είναι να ενισχυθεί η παραγωγική υποδομή της χώρας και ειδικότερα για το δημόσιο χρέος ίσως θα πρέπει να εξεταστούν με προσοχή ορισμένες περιπτώσεις όπως: αναδιαπραγμάτευση - αναδιάρθρωση του ή αναγκαστικός δανεισμός από τους πολίτες και οπωσδήποτε σταδιακή αλλά δραστική μείωση των επιτοκίων.

Η μείωση των επιτοκίων θα οδηγήσει σε μείωση των τόκων του Δημοσίου χρέους (αφού το εσωτερικό Δημόσιο χρέος υπερβαίνει το 70 % του συνολικού χρέους) και σε μείωση του κόστους του κεφαλαίου, η οποία θα εξασφαλίσει πτώση του κόστους παραγωγής και ενίσχυση της ιδιωτικής επενδυτικής δραστηριότητας.

Η μείωση των επιτοκίων και των φορολογικών συντελεστών θα οδηγήσει σε ανάκαμψη της οικονομίας και αυτό θα επιταχυνθεί εάν συνδυαστεί με σταδιακό περιορισμό των κρατικών παρεμβάσεων - επιχειρηματικών δραστηριοτήτων του Δημοσίου τομέα, εκκίνηση κατασκευής του καθαρού μισθού - ημερομισθίων των εργαζομένων μέσω της προτεινόμενης μείωσης των συντελεστώ φορολογίας εισοδήματος.

*****

4..5. ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ: ΤΟ ΜΕΙΖΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Πρώτον:

Το μεγαλύτερο οικονομικό πρόβλημα της χώρας μας είναι η υπερχρέωσή της, η οποία την έχει καταστήσει όμηρο των δανειστών της και δέσμια της εξυπηρέτησης του χρέους αυτού, που, ως τοκοχρεολύσια, απορροφά σχεδόν το σύνολο των φορολογικών εσόδων του τακτικού προϋπολογισμού. Είναι επιτέλους καιρός να κατανοήσει και ο τελευταίος Έλληνας πολίτης ότι την οικονομική πολιτική της οποιασδήποτε κυβέρνησης την υπαγορεύει το εφιαλτικά διογκωμένο δημόσιο χρέος. Ο δανεισμός του Δημοσίου γίνεται σήμερα υπό ευτελώς άλλες συνθήκες και προϋποθέσεις, προσφεύγει στην Τράπεζα της Ελλάδος για να καλύπτει τα ελλείμματά του και μάλιστα προκαλώντας έκδοσι πρόσθετου χρήματος στο Νομισματοκοπείο του Χολαργού. Γι' αυτό η μόνη σχεδόν δυνατή διέξοδος που του απομένει πια για την κάλυψη των υποχρεώσεων του, τις δαπάνες και την εξόφληση των χρεών του, είναι ο δανεισμός. Και μακροπρόθεσμα η συμπίεση και ο εξορθολογισμός των δαπανών του. Γιατί πέρα της διώξεως της φοροδιαφυγής, ελάχιστα αν όχι ανύπαρκτα, είναι πια τα περιθώρια αύξησεως των φόρων ή νέων φορολογιών, πλην της φορολόγησης των τόκων των γραμματίων και ομολόγων του Δημοσίου.

Άρα η νέα κατάσταση και οι νέες δυνατότητες και μεθοδεύσεις του Υπουργείου Οικονομικών για την αντιμετώπιση των δημοσίων ελλειμμάτων μέσω δανεισμού πρέπει να γίνουν κτήμα όλων των ελλήνων πολιτών, και κυρίως εκείνων που σχεδόν κάθε μέρα κάνουν πορείες στις κεντρικές λεωφόρους της πρωτεύουσας ζητώντας λεφτά, που δεν υπάρχουν, και προκαλώντας κυκλοφοριακή συμφόρηση και κομφούζιο που επαυξάνουν το έλλειμμα του δημοσίου και χειροτερεύουν την προβληματική ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, η οποία έχει το αρνητικότερο ρεκόρ ανάμεσα σε όλες της χώρες του ΟΟΣΑ, και όχι μόνο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1
ΕΛΛΕΙΜΜΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ

Έτος	Ακαθάριστο αποτέλεσμα		Χρέος	
	ελλείμμα		Γενική Κυβέρνησις	
	Δισ. δρχ.	Ως % του ΑΕΠ	Δισ. δρχ.	Ως % του ΑΕΠ
1980	-88	-5.1	408	23.8
1981	-221	-10.8	702	34.2
1982	-218	-8.5	997	38.7
1983	-341	-11.1	1.365	44.3
1984	-446	-11.7	2.025	53.2
1985	-644	-13.9	2.385	51.6
1986	-633	-11.5	3.584	65
1987	-916	-14.6	4.538	72.4
1988	-1.197	-13.1	6.034	65.5
1989	-1.758	-16.1	7.543	69.2
1990	-2.153	-16.4	11.840	90.1
1991	-2.696	-16.6	14.980	92.3
1992	-3.541	-19	18.530	99.2
1993	-4.033	-19.1	23.592	111.8
1994	-5.414	-22.8	26.223	109.6
1995	-5.543	-20.9	29.603	111.3
1996	-6.543	-22.1	33.323	112.6
1997 ¹	-5.321	-16.3	35.969	109.9

(1) Εκτιμήσεις

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών, Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας

Πηγή: ΕΠΙΛΟΓΗ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1997

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2

ΧΡΕΟΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΣΤΙΣ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ
(ΩΣ % ΤΟΥ ΑΕΠ)

Χώρες	1991	1997 ¹
Αυστρία	59	68.8
Βελγιο	129.4	126.7
Γαλλία	35.8	57.9
Δανία	64.6	67.2
Γερμανία	41.5	61.8
Ελλάς	92.3	109.9
Ηνωμένο Βασίλειο	35.6	54.7
Ιρλανδία	95	68.3
Ισπανία	45.8	68.1
Ιταλία	101.4	122.4
Λουξεμβούργο	4.2	6.7
Ολλανδία	78.8	76.2
Πορτογαλία	68.7	64.1
Σουηδία	53	76.5
Φινλανδία	23	59.2
Μέσος όρος των 15 χωρών:	56.1	72.9

(1) Εκτιμήσεις

Πηγή: "European Economy", No 64, 1997

Πηγή: ΕΠΙΛΟΓΗ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1997

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3

ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ
ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ (%)

Έτος	Σε δραχμές	Σε ξένο συνάλλαγμα	Ενόπλιω δυνάμεων
1991	69.4	30.6	3.5
1992	70.6	29.4	4
1993	62.3	37.7	3.5
1994	60.8	39.2	3.5
1995	64.2	35.8	3.4
1996	69.7	30.3	2.9

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών &
Τράπεζα της Ελλάδος.

Πηγή: ΕΠΙΛΟΓΗ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1997

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.4**ΤΟΚΟΙ ΧΡΕΟΥΣ
ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ**

Έτος	Ως % του ΑΕΠ
1991	9.4
1992	11.7
1993	12.8
1994	14.2
1995	12.4
1996	11.5
1997	10.5

(1) Εκτιμήσεις

Πηγή: "European Economy", Νο 64, 1997

Πηγή: ΕΠΙΛΟΓΗ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1997

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.5

ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ Α.Ε.Π. ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ & ΤΙΣ ΜΙΚΡΟΤΕΡΕΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ
(% αντίστοιχου ονομαστικού α.εγ.π.)

Έτη	Ελλάδα	Ισπανία	Πορτογαλία	Ιρλανδία
1980	27.7	18.3	37.5	72.5
1981	32.8	24	47.3	77.2
1982	36.1	30.4	50.7	83
1983	41.2	38.7	56.5	97
1984	49.5	45.4	63	101.3
1985	57.9	50.8	66.5	104.3
1986	58.6	51.8	64.3	116
1987	64.5	51.2	72.4	117.1
1988	71.1	47.4	75.2	113
1989	76	48.7	71.7	103.5
1990	89	48.7	66.6	96.8
1991	96.3	50	67.5	96.1
1992	104.7	53.2	63.3	96.2
1993	106.1	59.1	67.5	90.5
1994*	195.5	64.2	70.6	87.7

Πηγή: ΟΟΣΑ

Πηγή: Πρόβλεψη

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.6

Ο πιο κακός ο "μαθητής" στο μάθημα της.....
 Οικονομικής και Νομισματικής ένωσης είναι η χώρα μας.

ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

	Δανειακές ανάγκες (%) ΑΕΠ		Δημόσιο Χρέος (%) ΑΕΠ		Πληθωρισμός	
	1994	1995	1994	1995	1994	1995
Ελλάδα	-14.1%	-13.3%	121.3%	125.4%	10.8%	9.5%
Γερμανία	-2.9%	-2.4%	51%	59.4%	2.8%	3.2%
Γαλλία	-5.6%	-4.9%	50.4%	53.4%	1.7%	1.9%
Ιταλία	-9.6%	-8.6%	123.7%	126.8%	4.0%	3.5%
Βρετανία	-6.3%	-4.6%	50.4%	52.4%	2.5%	2.9%
Ισπανία	-7.0%	-6.0%	63.5%	65.8%	4.9%	4.5%
Ολλανδία	-3.8%	-3.5%	78.9%	78.8%	2.3%	2.4%
Βέλγιο	-5.5%	-4.7%	140.1%	138.7%	2.6%	2.5%
Λουξεμβούργο	+1.3%	-1.6%	9.2%	9.8%	2.3%	2.5%
Δανία	-4.3%	-3.0%	78.0%	78.0%	1.8%	2.1%
Πορτογαλία	-6.2%	-5.8%	70.4%	71.7%	5.5%	4.6%
Ιρλανδία	-2.4%	-2.0%	89.0%	83.7%	2.8%	2.7%

Πηγή: Κομισιόν

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.7

ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ 1997

Χρέος της Γενικής Κυβέρνησης (% στο ΑΕΠ)¹

Χώρα - Μέλος	Ποσοστό Χρέους (%)			
	1,993	1,994	1,995	1996*
Αυστρία	62.8	65	69.4	72.4
Βέλγιο	137.9	136	133.7	132.2
Γαλλία	45.5	48.4	52.4	56.1
Δανία	80.1	76	71.9	71
Δυτική Γερμανία	48.2	50.4	58.1	61.5
Ελλάδα	111.8	110.4	111.8	110.7
Ηνωμένο Βασίλειο	48.5	50.3	54	55.5
Ιρλανδία	97.5	91.1	85.5	81.3
Ισπανία	60.5	63.1	65.7	67.8
Ιταλία	119.4	125.6	124.8	124.5
Λουξεμβούργο	6.2	5.9	5.9	6.2
Ολλανδία	81.1	77.6	79	79.4
Πορτογαλία	67.2	70	71.6	72.2
Σουηδία	76	79.3	79.9	80.8
Φιλανδία	57.3	59.5	59.4	62.5
Μέσος Όρος Ε.Ε. (15 χώρες)	66.2	68.2	71.2	74.0

* Προβλέψεις

Πηγή: "European Economy", No 62, 1996

(1) Τα στοιχεία είναι σύμφωνα με τον ορισμό του Maastricht

Πηγή: ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ 1997

Σύμφωνα με το Πρόγραμμα Σύγκλισης της Ελληνικής οικονομίας 1994-1999 τόσο το Δημόσιο Χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ όσο και η αντίστοιχη δαπάνη για τόκους προβλέπεται κατ' αρχήν να σταθεροποιηθούν τα αμέσως επόμενα χρόνια και κατόπιν να μειώνονται σταδιακά μέχρι το 1999. Τα σχετικά στοιχεία, όπως αναφέρονται στο Πρόγραμμα Σύγκλισης και αφορούν τη Γενική Κυβέρνηση, παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.8

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.8

Χρέος και δαπάνη για τόκους της Γενικής Κυβέρνησης
(περίοδος 1995-1999)
% στο ΑΕΠ

	1995	1996*	1997	1998	1999
Χρέος	111.8	110.7	113.4	109.3	103.4
Πληρωτέοι τόκοι	13.1	12.3	9.3	7.8	7

* Εκτιμήσεις πραγματοποιήσεων.

Πηγή: Για τα έτη από το 1997 και μετά "Αναθεωρημένο Πρόγραμμα Σύγκλισης της Ελληνικής Οικονομίας 1994-1999" ΥΠΕΘΟ.

Πηγή: ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ 1997

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.9

Δαπάνες για τόκους της Γενικής Κυβέρνησης
σαν % του ΑΕΠ στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Χώρα - Μέλος	Έτος			
	1993	1994	1995	1996*
Αυστρία	4.3	4.1	4.3	4.6
Βέλγιο	10.5	10.2	9.2	8.4
Γαλλία	3.4	3.6	3.7	3.7
Δανία	7.8	7.1	6.7	6.4
Δυτική Γερμανία	3.3	3.4	3.8	3.9
Ελλάδα	12.8	14.2	12.9	12.4
Ηνωμένο Βασίλειο	2.9	3.3	3.7	3.7
Ιρλανδία	6.7	5.9	5.2	4.9
Ισπανία	5.2	5.1	5.4	5.4
Ιταλία	12.1	10.7	11.2	10.3
Λουξεμβούργο	0.4	0.4	0.3	0.4
Ολλανδία	6.4	6.1	5.8	5.7
Πορτογαλία	6.7	5.8	5.8	5.1
Σουηδία	6.2	6.8	7.1	7.5
Φιλανδία	4.6	5.1	5.4	5.6
Μέσος Όρος Ε.Ε. (15 χώρες)	5.4	5.3	5.4	5.4

* Προβλέψεις

Πηγή: "European Economy", No 62, 1996

Πηγή: ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ 1997

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΒΑΒΟΥΡΑΣ Ι.Σ.
ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ - Θεωρία και Ελληνική εμπειρία
2. ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ - ΔΕΛΙΒΑΝΗ Μ.
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΑ
3. ΕΠΙΛΟΓΗ: ΜΗΝΙΑΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1997
4. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1997
5. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 1994
6. ΜΑΝΕΣΙΩΤΗΣ Β.
ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ
7. ΜΠΑΛΦΟΥΣΙΑ Α.Θ. - ΜΑΝΩΛΑ Ν.Ι.
ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ '80
8. ΒΑΜΒΟΥΚΑΣ Γ.
ΚΡΑΤΙΚΑ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΑ: ΑΙΤΙΑ, ΠΑΡΕΝΕΡΓΕΙΕΣ,
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

